

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

**MISIR'IN AFRİKA STRATEJİSİ: SİYASET, EKONOMİ VE GÜVENLİK
BOYUTLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAFSA DOLGUN

AFRİKA ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

KASIM 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

**MISIR'IN AFRIKA STRATEJİSİ: SİYASET, EKONOMİ VE GÜVENLİK
BOYUTLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Hafsa DOLGUN

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mürsel BAYRAM

Kasım 2024

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasını hazırlarken ilk olarak engin bilgi birikiminden faydalanmamızı sağlayıp “ilmin sadakasını ilmi öğreterek vermek gerekir” sözüne mazhar olan ve Afrika’yı anlamama yardım eden tez danışmanım Doç. Dr. Mürsel Bayram’a derin şükranlarımı sunarım. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Çalışmaları Enstitüsü’nde özveriyle devletimize katkıda bulunan değerli hocalarıma ve her bir personele minnettar olduğumu belirtmek isterim. Birçok öğrenci gibi hayat meşgalesi içinde bu tezi tamamlamaya çalışırken desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
SEMBOLLER/KISALTMALAR.....	v
TABLOLAR	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: MISIR'IN JEOPOLİTİK KONUMU VE SİYASİ ÇERÇEVEDE AFRIKA'YLA İLİŞKİLERİ	3
1.1. Siyasi Arka Plan	4
1.2. Sisi ile Geri Dönen Mısır Uygarlığı	7
1.3. Mısır Siyasetinde Yumuşak Güç Unsurları	13
BÖLÜM II: EKONOMİ BOYUTLARIYLA MISIR-AFRIKA İLİŞKİLERİ	18
2.1. Mısır Ekonomisi ve Kalkınma Projeleri	20
2.2. Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı (EAPD).....	21
2.3. Mısırlı Şirketler ve Yatırımcılar	21
2.4. Mısır'ın Uluslararası Ekonomi Anlaşmaları Üzerinden Afrika'yla Bağları	22
2.4.1. AfCFTA Anlaşması (Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması)	22
2.4.2. COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)	23
2.4.3. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)	25
2.4.4. Üçlü Serbest Ticaret Anlaşması (TFTA).....	25
2.4.5. EUROMED (Avrupa-Akdeniz Ortaklığı).....	25
2.4.6. AGADIR Anlaşması.....	26
2.5. Ülkelere Göre Karşılıklı Ticari Veriler	26
BÖLÜM III: GÜVENLİK ALANINDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER	41
3.1. Mısır'ın Askeri Alandaki İmkân ve Kabiliyetleri	41
3.2. Güvenlik Politikaları	42
3.3. Güvenlikleştirilen Nil Suları	52
SONUÇ	61
KAYNAKÇA	65

ÖZET

MISIR'IN AFRIKA STRATEJİSİ: SİYASET, EKONOMİ VE GÜVENLİK BOYUTLARI

Hafsa Dolgun

Yüksek Lisans, Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mürsel Bayram

Kasım 2024

Afrika kıtasının uluslararası politikada artan önemi çoğunlukla kıta dışı aktörlerin stratejileri çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu tez çalışmasında, ilgili literatürden farklı olarak, Kuzey Afrika ülkesi Mısır'ın diğer Afrika ülkelerine yönelik siyasi, iktisadî ve askerî stratejileri ele alınmaktadır. Tezde temel olarak Mısır'ın bir Afrika politikasının olup olmadığına cevap aranmaktadır. Mısır için Afrika'da hangi bölgelerin öncelikli olduğu, ekonomik anlamda Mısır'ın Afrika'ya ne verebileceği, güvenlik boyutunda Mısır'ın Afrika'ya yönelik etkisinin hangi düzeyde olduğu incelenmektedir. Çalışmada Abdulfettah Sisi'nin göreve geldiği 2014 yılından 2024 yılına kadar geçen sürece odaklanılmıştır. Siyasî ve iktisadî alanda daha çok Nil Havzası ülkelerine odaklanan Mısır'ın Afrika'ya yönelik güvenlik stratejileri Hüsnü Mübarek döneminde canlanmıştır. Bununla birlikte, 2014 öncesine kadar Afrika devletleriyle savunma alanında kayda değer bir iş birliği tesis edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Mısır, Afrika, Siyasi İlişkiler, Ekonomik İlişkiler, Güvenlik, Nil Nehri*

ABSTRACT

EGYPT’S AFRICA STRATEGY: POLITICS, ECONOMICS, AND SECURITY ASPECTS

Hafsa Dolgun

M.A., Department of African Studies

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mürsel Bayram

November 2024

The growing importance of the African continent in international politics is mostly analysed within the framework of the strategies of non-continental actors. Unlike the related literature, this thesis analyses the political, economic and military strategies of Egypt, a North African country, towards other African countries. The thesis basically seeks to answer whether Egypt has an African policy or not. It analyses which regions in Africa are prioritised for Egypt, what Egypt can give to Africa in economic terms, and the level of Egypt’s influence on Africa in the security dimension. The study focuses on the period from 2014, when Abdal Fattah al-Sisi took office, until 2024. Egypt’s security strategies towards Africa, focusing more on the Nile Basin countries in the political and economic spheres, were revitalised during the Hosni Mubarak era. However, no significant defence cooperation was established with African states until 2014.

Keywords: *Egypt, Africa, Political Relations, Economic Relations, Security, Nile River*

SEMBOLLER/KISALTMALAR

AfCFTA	African Continental Free Trade Area (Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi)
EAC	East African Community (Doğu Afrika Birliği)
EAPD	Egyptian Agency for Partnership Development (Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı)
ECOWAS	Economic Community of West African States (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu)
COMESA	Common Market for Eastern and South Africa (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)
GTI	Guided Trade Initiative (Yönlendirilmiş Ticaret İnisiyatifi)
OEC-World	The Observatory of Economic Complexity (Ekonomik Karmaşıklık Gözlemevi)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SADC	Southern African Development Community (Güney Afrika Kalkınma Birliği)
SIS	State Information Service (Devlet Enformasyon Servisi)
TFTA	Tripartite Free Trade Agreement (COMESA, SADC, EAC) (Üçlü Serbest Ticaret Anlaşması)
VoE	Vision of Egypt

TABLÖLAR

Tablo 1: 2001-2009 Yılları Arasında Afrika'daki El-Ezher Misyonları.....	14-15
Tablo 2: Mısır'ın Kuzey Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları.....	26
Tablo 3: Mısır'ın Kuzey Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları.....	26
Tablo 4: Mısır'ın Doğu Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları.....	27
Tablo 5: Mısır'ın Doğu Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları.....	27
Tablo 6: Mısır'ın Batı Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları.....	29-30
Tablo 7: Mısır'ın Batı Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları.....	30
Tablo 8: Mısır'ın Orta ve Güney Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları.....	33
Tablo 9: Mısır'ın Orta ve Güney Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları.....	34

GİRİŞ

Son yıllarda Afrika kıtası ülkeleri ile gelişmekte olan ilişkiler sonucunda bu alanda yapılan akademik çalışmaların da arttığı gözlemlenmiştir. Literatürde söz konusu alanda hazırlanan çalışmaların, çoğunlukla diğer kıta ve bölge ülkelerinin Afrika'ya yönelik geliştirdiği politika ve stratejiler üzerine olduğu görülmektedir. Bu tez çalışmasında kıta içinden kıtaya yönelik geliştirilen politikalar incelenerek alana farklı bir bakış açısının kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasında özlü şekilde siyasi arka plan alt başlığında değinilen Cemal Abdunnasır döneminde, Mısır'da daha çok pan-Arap perspektifiyle dış politika geliştirildiği görülmektedir. Ancak çalışmanın odaklandığı dönem olan Abdulfettah Sisi'nin yönetime geldiği 2014 yılından 2024 yılına kadar geçen süreçte pan-Afrikan ideolojinin benimsendiğine şahit olunmaktadır. Nasır rejimindeki Mısır dış politikasında pan-Arap ideolojisi hakimken 2014 yılından itibaren Sisi hükümetince benimsenen Mısır dış politikasının odak noktasına Afrika'nın alınması çalışmanın ana argümanını oluşturmaktadır.

Çalışmada, ana araştırma sorusu olarak “Mısır'ın bir Afrika politikasının olup olmadığına” cevap aranmaktadır. Alt sorular olarak, Mısır için hangi bölgeler önceliklidir? Mısır bir Afrika devleti midir? Ekonomik anlamda Mısır Afrika'ya ne verebilir? Güvenlik boyutunda Mısır'ın Afrika'ya yönelik etkisi ve potansiyeli hangi düzeydedir? soruları yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada yoğunlukla kitap, dergi, resmi devlet kurumlarının internet sayfaları, çevrimiçi haber ajansları ve düşünce kuruluşlarının analizleri ile yerel ve yabancı literatürden, basılmış kitap ve dergi kabili açık kaynaklardan derlenen verilerinden istifade edilmiştir. Olay örüntüsünden yapılan çıkarımlarda tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Birincil kaynak olarak, yabancı literatürde yer alan ilgili çalışmalar ile matbu eserlerden yararlanılmıştır. İstifade edilen ikincil kaynak ise yerli ve Mısır'ın resmî kurumlarının internet sayfalarında yayımlanan sayısal verilerdir.

Bu tez çalışmasında Mısır'ın Afrika kıtasına yönelik stratejisinin genel anlamda analiz edilmesi hedeflendiğinden dolayı bölge çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Kıtaya yönelik benimsenen stratejinin daha net aktarılabilmesi için siyaset, ekonomi ve güvenlik boyutları birlikte incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ülke yapısını tanımak amacıyla genel hatlarıyla Mısır'ın jeopolitik konumu, iç siyasi yapısı, etnik

kompozisyonu ve inanç sistemlerine dair bilgilere yer verilmiştir. Mısır'ın bir Afrika ülkesi olarak kıtaya yönelik ilişkileri incelenerek hedef bölgeye karşı belirlediği siyasi alandaki stratejileri tespit ve analiz edilmiştir. Araştırmada Arap milliyetçiliğiyle tanınan Cemal Abdunnasır'dan başlayarak Muhammed Mursi dönemi de dahil olmak üzere geçen süreç kısaca değinilmiştir. Çalışmanın odaklandığı dönem ise Sisi'nin göreve geldiği tarih olan 2014 yılından 2024 yılına kadar geçen süreci kapsamaktadır. Bu bölüm içinde aynı zamanda Sisi'nin Mısır'ı yeniden Afrika'da bir güç haline getirme hedefi irdelenmektedir.

Stratejinin anası coğrafyadır (Eslen, 2020:27). Bu bağlamda jeopolitik ve jeoekonomik dinamiklerin Mısır'ın Afrika kıtasına yönelik takip ettiği stratejide başta gelen unsurlar olduğu söylenebilir. Ülkelerin dış politikalarının iç siyasetten ve siyasi aktörlerden bağımsız olarak şekillenmesi mümkün olmayacağından dolayı çalışmada kısaca modern dönemdeki Mısır iç siyaseti ve siyasi aktörlerine ilişkin malumata da yer verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan “Ekonomik Boyutlarıyla Mısır - Afrika İlişkileri” bölümünde Mısır'ın diğer Afrika ülkeleri ile mevcut ekonomik ilişkilerine dair bilgilere yer verilmiştir. Söz konusu ekonomik ilişkilerden, Mısır'ın Afrika politikasına ilişkin çıkarımlara ulaşılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede Afrika ülkelerinde etkin olan Mısırlı firmalar ile Mısır'ın üye olduğu bölgesel platformlara değinilmektedir.

“Güvenlik Boyutlarıyla Mısır'ın Afrika'ya Yönelik Faaliyetleri” başlığı altında Mısır'ın askeri alandaki imkân ve kabiliyetleri ile Afrika ülkelerine yönelik benimsediği politikaları incelenmektedir. Son olarak bir güvenlik meselesi olarak bölgede önemini koruyan “Su Sorunu” da bu bölüm içinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda Nil havzasında yer alan kıyıdaş ülkelere odaklanılmaktadır.

Mısır'ın anadilinin Arapça olması, bu dile hakim olmamam sebebiyle bölgenin yerel kaynaklarından yararlanmamda kısıt oluşturmuştur. Söz konusu kısıt, ulaşılan Arapça kaynakların Türkçeye çevirileri ile İngilizce ve Farsça dilinde alternatif kaynaklardan istifade edilerek aşılmaya gayret edilmiştir.

I. BÖLÜM

MISIR'IN JEOPOLİTİK KONUMU VE SİYASİ ÇERÇEVEDE AFRİKA'YLA İLİŞKİLERİ

Coğrafi konumu itibarıyla Mısır, 1.002.000 km² yüzölçümü ile Afrika kıtasının kuzey kesiminde ve Sina yarımadasında Asya'da yer alırken, kara üzerinde batıda Libya, güneyde Sudan, doğuda Sina Yarımadası'nda Filistin ve İsrail'le komşudur. Kuzeyde ise Doğu Akdeniz'den Kıbrıs adası, ülkemiz, Lübnan, Filistin ve Suriye'ye Kızıldeniz'den ise Arap Yarımadası'na komşudur. Mısır, özellikle Doğu Akdeniz'de 970 km'ye kadar uzanan (Shahaba, 2018) kıyısı ve Afrika'ya açılan kapılardan biri olması hasebiyle kendisiyle kurulacak ilişkiler ülkemiz için de önem arz etmektedir. Mısır'ı ön plana çıkaran ve küresel ve bölgesel anlamda etkisini artıran faktörler Nil Nehri ve dünyanın en önemli deniz su yolu olan Süveyş Kanalı'dır.

Bölge araştırmacısı olan Ali Mazrui, tarihte hükümlanlığı ele geçirmek isteyenlerin Mısır'ı fethederek bölgede hakimiyet sağladığını ve Yunan uygarlığının Eski Mısır uygarlığı olmaksızın ortaya çıkmasının mümkün olmadığını öne sürmektedir. Aynı şekilde Mazrui, Afrika'nın ilk kent kökenli uygarlığı ve en gelişmiş devlet kurumunun Mısır olduğunu, sebebinin ise Nil nehrinden kaynaklanan canlı tarım ve hayvancılık olduğuna dikkat çekmektedir (Mazrui, 1962:47-70).

Mısır, Afrika ile Doğu Yarımküre'nin geri kalanı arasındaki tek kara köprüsü olarak nitelendirilen Sina Yarımadası'nı ve aynı zamanda Hint Okyanusu ile Akdeniz arasındaki deniz bağlantısı olan Süveyş Kanalı'nı kontrol etmektedir. Bununla birlikte İsrail'le yan yana olması Mısır'ın Orta Doğu jeopolitiğindeki önemli rolünü ortaya koymaktadır (CIA, 2024). Aynı zamanda Afrika'dan Asya'ya bir geçiş noktası olmasının yanı sıra Akdeniz'den Kızıl Deniz'e, oradan da Hint okyanusuna açılan Süveyş kanalı ile stratejik bir geçiş noktası olarak Avrupa için de kritik bir öneme sahiptir (Diriöz, 2012). Öte yandan Afrika'da bulunan ülkeler arasında üçüncü en geniş nüfusa sahip olan Mısır 104 milyon vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır.

Resmi adıyla Mısır Arap Cumhuriyeti, büyük ölçüde bir Arap-İslam devleti olmasıyla birlikte coğrafi olarak Kuzey Afrika'daki konumuyla aynı zamanda bir Afrika ülkesidir. Mısır, Afrika ve Arap dünyası arasında bir köprü görevi görmesinin yanı sıra Sina yarımadası üzerinden Asya'yla bir bağlantı noktası olma özelliği taşımaktadır. Bu özelliğiyle Mısır'ı,

Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan ölkemize ve aynı zamanda Avrupa, Asya ve Uzak Doğuda konumlanan Rusya'ya benzetmek mümkündür. Bu noktada ölkenin kimliği üzerine ihtilafli görüşler ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca Mısır'ın, Sahra altı Afrika'dan ve Arap dünyasından aldığı göçlerle birlikte mevcut etnisitesinde çeşitlilik söz konusudur. Mısır'ın henüz bir Afrika ölkesi mi yoksa bir Arap ölkesi mi olduğu tartışılmakta olup, Mısır halkının zihinlerinde de belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizliğin devam etmesinde ölkede yönetimine gelen rejimlerin farklı tutumlarının da etkisi olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan Avrupalılar Afrika'yı coğrafî açıdan bir kıta olarak ve Afrika'nın kuzey bölgelerini Sahra değil, Berberilerle Arapların yaşadığı Sahra Çölü'nün yer aldığı bu toprakları Akdeniz havzasının bir parçası olarak düşünmüşlerdir. Avrupalılar bir yandan Afrikalıların zenci bir ırk olduğunu, öte yandansa Kuzey Afrika insanının coğrafî bazı gerekçelerle bir ırk mı yoksa kıtanın sakinleri mi oldukları konusunda kafa karışıklığına sebep olmuşlardır (Mazrui, 1962:32).

Bugün ölkede soyları büyük oranda sahra altı Afrika'ya dayanan bir nüfus dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Mısırlıların yalnızca yüzde 8'i kendisini Afrikalı olarak tanımlamaktadır (Bayram, 2021 akt. Kashgari, 2011). Mısır, aynı anda hem Arap ulusunun bir parçası hem de İslam dünyasının bir parçasıdır. Bununla birlikte hem Afrika kıtasına ait olup hem de Asya boyutuna değer vermektedir (COMESA). Ölkede, Sudan ve Filistin topraklarından mülteci akınına eğilimli olarak değerlendirilmektedir (CIA, 2024). Ölkedeki dini dağılıma ilişkin mevcut verilere göre ölkede nüfusunun %94.9'unu Müslümanlar ve %5.1'ini Hristiyanlar oluşturmaktadır (Countrymeters, 2022). Müslüman Arapların büyük bir kısmı Sünni, Kıptiler ise Ortodoks ve Katolik olarak ayrılmaktadır (Yaseen, 2006 akt. Demir, 2020).

1.1. Siyasi Arka Plan

Mısır siyasi tarihinin modern döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Mısır Hidivliği'nin başındaki Kral Faruk'un 1952'de Hür Subaylar Hareketi tarafından devrildiği tarihe kadar Mısır'ı İngiliz himayesi altında yönettiği (Diriöz, 2012) iddia edilmektedir. Ordu ve Kral arasındaki çatışmalar, kısa ömürlü hükümetler, İngilizlerin mevcudiyeti ve ekonomik buhran kabilinden sebeplerle Hür Subaylar Örgütü 23 Temmuz 1952 gecesi, Cemal Abdul Nasır'ın önderliğinde Kahire'de yönetime el koymuştur (Bayraktar, 2020: 611 akt. Gordon, 2006: 10). Kanser bir şekilde tamamlanan darbe sonucunda ordu, monarşiyeye son vermiştir (Abid ve Abid, 2009: 10). Yönetime el koyan Nasır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı

millileştirmesi, kendisini Batılı güçlerden ayıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Diriöz, 2012).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Mısır'da milliyetçilik akımlarının hız kazanması (Diriöz, 2012), Afrika kıtasında sömürge altındaki ülkeleri de etkilemiştir. Mısır, 1950'ler ve 60'larda Afrika'daki milliyetçi hareketleri destekleyerek anti-empyralist cephesini İngilizlere karşı genişletmeye ve o zamanlar bağımsızlığını yeni kazanmış Afrika devletlerinde nüfuz kazanmaya çalışmıştır (Darwisheh, 2020: 7). Nasır yönetimindeki Mısır tarafından Afrika'nın savaşçılara lojistik ve siyasi destek sağlandığı bilinmektedir (Akinsanya 1980). Bu dönemde Nasır'ın devrim hareketinden diğer Afrikalı liderler tarafından örnek alınmış olsa da Mısır'da Arap milliyetçiliğinin oluşturulması üzerine özel çaba sarf edilmiştir.

Aynı şekilde bölgesel anlamda Mısır'ın Kuzey Afrika'da Arap kimliğinin daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir. Kuzey Afrika ülkeleri ile din, dil ve ırk zeminlerinde buluşan Mısır, bölgeyle sadece Afrika'yı ilgilendiren platformların yanı sıra Arap Ligi (AL) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi farklı diğer etnik ve din odaklı alanlarda da işbirliği halindedir. Bu bağlamda Kuzey Afrika bölgesi, kendisinin de dahil olduğu bölge olması hasebiyle jeostratejik olarak Kahire'nin öncelikleri arasında yer aldığı söylenebilir.

Hür Subaylar pan-Arabizm fikirleriyle, Arapların birleşik bir cephe kurabilmeleri için ortak Arap mirasını yaymayı amaçlamıştır (Abou El-Fal, 2015: 231 akt. SIS, 1955). Ancak Nasır'ın aslolan amacının "Ortadoğu'nun lideri olmak isterken aynı zamanda da kendi savunma ittifakını kurmayı planladığı ve bunun daha da ilerisine giderek sadece Arap Birliği'ni hedeflemeyip, Afrika'yı da içine alan üçüncü dünya ülkelerinin liderliğine oynamak" olduğu da düşünülmektedir (Duman, 2010:293 akt. Behçet, 2019: 305).

Bir ülkenin başka bir ülke veya ülkelerdeki rolünü tespit ederken hedefteki ülkelerde kendisi için önemli konular olarak gördükleri dinamiklere yaptığı katkı dikkate alınmalıdır. Bu noktada, Afrika özelinde önem arzeden konuların tespiti ve Mısır'ın bu konularda oynadığı rolün analiziyle Kahire'nin stratejisine ulaşmak mümkün olacaktır. Etiyopya ve Liberya haricinde Afrika'nın tamamının Batılı güçler tarafından sömürgeleştirildiği ve Mısır'ın bağımsızlığını geri kazanan ilk Afrika ülkesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Mısır'ın Afrika'daki rolünü ölçmek için ilk konu olarak Afrika'nın sömürgesizleşmesi belirlemektedir. Sömürgesizleşmeyle birlikte, kazanılan egemenliğin korunması ihtiyacı hasıl olmaktadır. Bu çerçevede, ekonomik kalkınma, eğitim ve çatışmaların çözümü ve yönetimi (barışı koruma) türünden güvenlik meselelerinde ortaklıkların tesis edilmesi gerekecektir (Souare, 2008:3-4).

Nasır döneminde Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerine Mısır'dan verilen destek bu durumun bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanma yolunda gösterdikleri çabalara Kahire'nin verdiği desteklere bir örnek olarak, Kenya'nın bağımsızlığından önce Mısır tarafından kurulan radyo istasyonu gösterilebilir. “Afrika'nın Sesi”, Kenya'nın bağımsızlığını kazanmasına destek olmak için bir Afrika ülkesi olan “Mısır”dan yayınlanan Kiswahili merkezli ilk radyo istasyonu olarak kayıtlara geçmiştir. Mısır, “Mau Mau Ayaklanması”nı bir Afrika davası haline getirmiş, 1961’de İngilizlerce gözüaltına alınan Kenyalı lider Jomo Kenyatta’nın serbest bırakılması için çaba sarf etmiştir. Oginga Odinga, Tom Mboya, James Gichuru, Joseph Murumbi ve diğerlerinin yanı sıra Kenya Afrika Ulusal Birliği (KANU) ve Kenya Afrika Demokratik Birliği (KADU) üyeleri bu dönemde Kahire’de ofisler açmıştır.

Mısır, Afrika genelinde bağımsızlık hareketlerine mali ve askeri eğitimler gibi katkılarının yanı sıra uluslararası forumlarda siyasi ve diplomatik alanda bu ülkeleri savunmuştur. Bu bağlamda Mısır, başta 1946-1947 döneminde ardından 1949-1950 döneminde BM Güvenlik Konseyi’nde bulunan ilk Afrika ülkesi olmuştur (Souare, 2008:4).

Afrika’da bağımsızlık mücadeleleri devam ederken Mısır’ın, 1963 yılında bölgedeki tüm bağımsız Afrika devletlerini kapsayan bölgesel bir örgüt olarak kurulan Afrika Birliği Örgütü (AfBÖ)’nün kurucu üyelerinden olması, bilhassa diğer kıta ülkeleri nazarında Kahire’nin konumuna katkı sağladığı düşünülebilir (SIS). Anılan dönemde Mısır’ı örnek alan ülkelere örnek olarak Sudan gösterilebilir. Sudan ve Mısır ilişkileri, kendisini Nasır’ın Mısır’daki devrimini model alan pan-Arap olarak tanımlayan dönemin Sudan Cumhurbaşkanı Cafer el-Nimeiri’nin 1969’da askeri darbeyle iktidara gelmesiyle birlikte zirveye ulaşmıştı (Darwisheh, 2020: 4, akt. Khālid 2003: 173).

Nasır’ın vefat etmesinin ardından 1970 ila 1981 yılları arasını kapsayan Enver Sedat döneminde, Mısır’ın Batı’ya yöneldiği görülmektedir. Bununla birlikte Mısır’ın İsrail ile barış ilan edip, Arap ve Afrika dünyasından uzaklaşmıştı. Sedat Mısır’ının dış politika odağında Nil Nehri bulunmaktaydı. Nil havzası devletlerini uyumlu hale getirmek için bir dış politika aracı olarak zorlayıcı diplomasiye yöneldiği görülmüştür (Shama 2013 akt. Darwisheh, 2020: 8).

Sedat döneminin en dikkat çeken hadisesi İsrail ile yaşanan savaş ve ardından gelen anlaşma olmuştur. Mısır İsrail’le yaşanan savaşta Arap dayanışması olarak da nitelendirebileceğimiz Suudi Arabistan, Cezayir, Irak, Ürdün, Fas, Suriye, Kuveyt, Tunus ve Sudanlılardan bir şekilde destek görmüştür (Bean ve Girard, 2001).

Devam eden süreçte ordudan devlet başkanlığına gelen Hüsnü Mübarek, 1981-2011 yıllarını kapsayan yönetim dönemi boyunca rejim güvenliğini sağlamak ve iktidarını elinde tutmakla meşgul olmuştur (Shama 2013 akt. Darwisheh, 2020: 8). Sedat döneminde 1972’de Hava Kuvvetleri Komutanı olarak atanan Mübarek, 1973’te İsrail’e yapılan saldırının planlama aşamasında üstlendiği kritik rol nedeniyle mareşalliğe getirilmişti. Bu süreci sırasıyla devlet başkanı yardımcılığı ve nihayetinde devlet başkanlığı takip etmiştir.

Sedat’ın Batı yanlısı dış politikasını devam ettiren Mübarek, İran-Irak savaşında Irak’ı askeri ve ekonomik yönden desteklemiştir. Aynı zamanda 1989’da Mısır’ın tekrar Arap Ligi’ne dahil olmasını sağlamıştır (Uysal, 2020). Mısır’ın da Tunus’ta 2010 yılında başlayan Arap Baharı’ndan etkilenmesinin ardından Mübarek, halk ayaklanmaları neticesinde Şubat 2011’de görevden çekilmiştir.

Mübarek rejiminin yıkılmasıyla ortaya çıkan geçiş döneminin ardından 17 Haziran 2012’te Cumhurbaşkanlığı seçimleri düzenlenmiştir. Bu seçimlerde Müslüman Kardeşlerin aday olarak gösterdiği Muhammed Mursi, Mısır’ın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olmuştur. Bununla birlikte Mursi’nin göreve gelmesinin ardından Mısır’ın daha çok İslami politikalara yaklaşmış olması ordu için kabul edilemezdi. Nitekim çok geçmeden dönemin Genelkurmay Başkanı Ebu’l Fettah el-Sisi önderliğindeki Mısır Silahlı Kuvvetleri 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleştirdiği askeri darbeyle yönetimi ele geçirmiştir (Stern, 2023). Bu darbenin arkasında yatan sebebin, Mursi’nin, Mısır’da modern dönemden itibaren süregelen yönetim şeklini değiştirme girişimi olduğu düşünülebilir.

1.2. Sisi ile Geri Dönen Mısır Uygarlığı

Çalışmanın dönem olarak ana odak noktası Abdul Fettah el-Sisi’nin Cumhurbaşkanlığı görevine geldiği 2014 yılından itibaren içinde bulunduğumuz 2024 yılına kadar geçen süreçtir. Afrika’daki etkinliği bağlamında eski Mısır uygarlığına nispeten daha çalkantılı ve değişken bir yapıya sahip modern Mısır siyasi tarihi, devrimler, otoriter yönetimler ve darbelere sahne olmuştur. Mısır Askeri İstihbaratı tarafından kurulan (Baghat, 2016) ve Sisi’nin desteklediği Vatan’ın Geleceği Partisi (حزب مستقبل وطن) Mısır parlamentosunun çoğunluğunu teşkil etmektedir. Muhammed Mursi yönetimine karşı 2013 yılında gerçekleştirilen askeri darbenin ardından yeni iktidar tarafından “terörist” olarak adlandırılan Müslüman Kardeşler ise belirtilen tarihten bu yana parlamentoda yer almamaktadır. Yönetim değişikliğine sözkonusu yolla gidilmiş olması Mısır aleyhinde bazı etkileri de beraberinde getirmiştir. Mısır ve AfB arasındaki yakın bağlara rağmen 2013 yılında AfB tarafından Mısır’ın üyeliği askıya alınmıştır

(Anadolu Ajansı, 05.07.2013). AfB Konseyi, 5 Temmuz 2013'te gerçekleştirdiği 384. toplantısında Mısır'daki durumu değerlendirerek, anayasaya aykırı bir hükümet değişikliği meydana geldiğinde belirli önlemlerin alınmasını önermiş, iktidarın yasa dışı şekilde ele geçirilmesini kınadığını ve reddettiğini ifade etmiştir. Buna istinaden Konsey, demokratik olarak seçilen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin devrilmesinin, Mısır Anayasası'nın ilgili hükümlerine uymadığını ve bu nedenle ilgili maddede belirtildiği üzere anayasaya aykırı hükümet değişikliği tanımı kapsamına girdiğini belirtmiştir. Buna göre Konsey, anayasal düzen sağlanana kadar Mısır'ın Afrika Birliği'nin faaliyetlerine katılımının askıya alınmasına karar vermiştir. Devam eden süreçte Komisyona sunulan notta, Mısır'ın geçici yetkilileri Konsey'in tebliğini reddederek, bunun “30 Haziran 2013'te Mısır'da ortaya çıkan halk devriminin” yanlış yorumlanmasına dayandığını belirtmiştir (AfB, 2014). Bir taraftan da bazı Afrika ülkeleri Mısır'ın tekrar AfB'ye dahil olması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Cibuti ve Uganda Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin söz konusu kararına karşı Mısır'ı desteklemiştir (SIS). AfB'nin dışında tutulmak Mısır'ın çıkarları açısından büyük bir kayıp anlamına gelecektir. AfB üyeliğine geri dönüş örneğinde de görüldüğü üzere kıta dışı aktörlere nispeten uluslararası arenada Afrika ülkelerinin desteğinin, Mısır nezdinde daha yüksek önemi haiz olduğu tahmine müsaittir.

Mısır'da düzenlenen 2014 seçimlerinde galibiyetinin ardından Sisi, ilk resmi ziyaretini Cezayir'e gerçekleştirmiştir. Söz konusu ziyaret, Libya'da artan terör faaliyetleri bağlamında bölgesel güvenlik meselelerinde Mısır-Cezayir eşgüdümünü görüşmek üzere icra edilmişti (Wahaidy, Egypttoday, 2017). Dönemin şartları Cezayir ziyaretini gerekli kılmış olsa da Sisi'nin galibiyet sonrası gerçekleştirmeyi tercih ettiği bu ilk ziyaretin, Mısır dış politikası açısından önem sıralamasına ışık tuttuğu söylenebilir.

Mısır'ın mevcut Afrika politikasında, 2014'ten bu yana önceki dönemlere kıyasla her düzeyde olumlu radikal bir değişiklik olduğu görülmektedir. Bu durum, yeni yönetimin değişen stratejik yönelimiyle ilişkilendirilebilir. Uzun bir süre sonra Mısır'ın Afrika'daki konumunu geri getirmenin kaçınılmazlığı fark edilmiştir (Mahmud İbrahim, 2023:425).

Mısır'ın 2014 Anayasasında, ülkenin Afrikalı kökleri ve kimliği vurgulanmaktadır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2016). Söz konusu madde Sisi'nin pan-Afrikan açılımının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde Mısır dış politikasında, birçok bölgesel ve uluslararası forumda Afrika kıtasına gösterilen ilgiden Mısır'ın kimliği ve Afrika'ya aidiyetinin pekiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durumu, 2014 Anayasası'nın metninde ve önsözünde

belirtildiği gibi Sisi'nin yaptığı konuşmalarında, Mısır-Afrika ilişkilerinin tarihi ve stratejik önemini vurgularken de görmek mümkündür. Sisi'nin ilişkin sarf ettiği “Mısır’ın statüsünü geri kazandırmaya ve özellikle terörizm, organize suç, salgın hastalıklar ve çevresel bozulma gibi önümüzdeki zorluklarla başa çıkmada diğer Afrika ülkeleriyle birlikte etkili bir şekilde katkıda bulunmaya kararlıyız” sözleri Mısır’ın Afrika ülkeleriyle ayrılmaz bağlarını yansıtmaktadır (Rashwan, 2017). Sisi'nin, 2014 yılında göreve gelmesiyle Mısır’ın Afrika ile hemen her alanda ilişkilerinde bir canlanma yaşandığı görülmektedir (Altahan, 2024). Cumhurbaşkanlığı görevine geldikten sonra Sisi'nin dış ziyaretlerinin çoğunun Afrika ülkelerine gerçekleştirilmiş olması bu durumu açıklayan göstergelerden biri olarak kabul edilebilir. Mısır’ın Afrika’daki siyasi varlığı çeşitli stratejik, bölgesel ve uluslararası forumlardaki katkılarıyla genişletilmiştir. Bahsekonu faaliyetlerden en önemlileri olarak Nisan 2014’te Brüksel’de düzenlenen Afrika Birliği - AB Zirvesi, Ağustos 2014’te Washington’da düzenlenen Afrika Birliği - ABD Zirvesi, Ekim 2015’te düzenlenen Hindistan-Afrika Zirvesi, Aralık 2015’te düzenlenen Çin-Afrika İşbirliği Forumu ve 2017’de düzenlenen Almanya-Afrika Birliği Zirvesi gösterilebilir (Rashwan, 2017). Bölgesel boyutta değerlendirildiğinde, Kuzey Afrika ülkelerinin, Arap kökenli nüfusu, ortak dil ve Akdeniz’e kıyıdaş olmalarıyla Mısır dış politikasında ön planda yer aldığı görülmektedir. Bölge ülkelerinden Cezayir ile ikili ilişkilerin olumlu seyretmesinin, AfB ve Arap Ligi içinde daha fazla entegrasyon için bir itici güç sağlayacağı öngörülmektedir. Öte yandan Cezayir-Rabat geriliminde Kahire’nin aldığı pozisyon da önemlidir (Toumi, 2021). Mısır ve Doğu Akdeniz’deki kıyıdaş ülkelerden Fas arasında kurulan siyasi ilişkiler 1957’ye kadar uzanmaktadır. İki ülke arasında tarihten günümüze kadar süregelen yakın ilişkilere rağmen 2015 yılında Fas medyasında ilk kez Sisi’nin göreve gelme süreci “darbe” olarak adlandırılmıştır. Bu ifadenin kullanılmasında 2015 yılında Cezayir’de düzenlenen Polisario’ya destek konferansına Mısırlı bir heyetin de katılmış olmasının etkili olduğu belirtilmektedir (TRT Haber, 2015).

Mısır’ın Batı Sahra meselesinde çatışma konusundaki tarafsız tutumu ve aktörlerle kurduğu iyi ilişkileri dikkate alındığında, taraflar arasında arabuluculuk rolü üstlenmesi yönünde beklentiler oluşmaktadır (Souare, 2008). Polisario’nun Batı Sahra üzerindeki iddiaları için daha fazla uluslararası destek aradığı bir dönemde Mısır’ın Fas Büyükelçisi Yaser Mustafa Kamal Othman, ülkesinin, Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti’ni (SADR) tanımadığını açıklamıştır. Mısırlı diplomat, Mısır’ın Polisario Cephesi ile herhangi bir ilişki kurmadığını ve pozisyonunun yorumlanmasını veya sorgulanmasını istemediğini belirterek, ülkesinin Fas’ın toprak bütünlüğüne verdiği desteği vurgulamıştır (Kasraoui, 2022). Ancak günümüze

yaklaştıkça SADR'ın Afrika'da diplomatik açıdan zemin kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun arka planında İspanya ve Trump yönetimindeki ABD gibi Mısır'ın da Fas'ın Batı Sahra üzerindeki iddiasını tanımasının olabileceği değerlendirilmektedir (Fabricius, 2022). Öte yandan Rabat ve Addis Ababa arasında askeri iş birliği anlaşmasının imzalanmasının ardından Fas ve Mısır arasında diplomatik anlaşmazlığın meydana geldiğine dair Cezayir kaynaklı olduğu belirtilen birtakım spekülasyonlar ortaya atılmıştı. Kahire'de Fas ve Mısır Dışişleri Bakanları arasında yapılan toplantıda, sözkonusu iddialar yalanlanmıştı (Northafricapost, 2024). Nitekim Mısır'ın, Fas tarafında, Cezayir'in Polisario desteğinin karşısında bir pozisyon benimsediği açıktır.

Cezayir'le Libya konusunda da Kahire'nin ayrıldığı noktalar olmuştur. Cezayir cumhurbaşkanı, Mısır'ı, Fethi Başağa hükümetine atıfta bulunarak, "Libya'daki meşruiyeti" yani Abdulhamid Dbeybe hükümetini zayıflatmayı amaçlayan yeni bir Libya hükümetinin kurulmasında rol oynamakla suçlamıştı (The Arab Weekly, 2022). Bununla birlikte Libya meselesinde Kahire-Cezayir ilişkilerinde zıtlasmalar görülse de karşılıklı angajmanın sürdürüldüğü görülmektedir.

Kahire-Cezayir arasında ikili ilişkiler bağlamında olumlu yöne evrilen gelişmeler de olmuştur. Cezayir-Mısır Ortak Yüksek Komitesi 2014 yılında Kahire'de düzenlenen son toplantıdan yaklaşık 8 yıl sonra tekrar 2022'de toplanmıştır. Mısır Başbakanı Mustafa Medbuli tarafından Cezayir'in Mısır'la ikili ilişkilerin seviyesini gelişmiş stratejik ortaklığa yükseltmeye kararlı olduğu duyurulmuştur (Al-Ahram/2022).

Sudan'ın, Orta Afrika'daki bölgelere açılan önemli bir kapı olmasından hareketle Mısır'ın bölgesel nüfuzunu artırmasında etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Öte yandan Sudan, Temmuz 2013'te Mısır yönetimine ordu tarafından elkonulmasının ardından, Mısır'dan kaçan Müslüman Kardeşler üyelerini barındırdığı yönünde Kahire'nin suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Sudan, Mayıs 2017'de Mısır'dan tarım ve hayvansal ürün ithalatını yasakladığında ve Kahire'yi Sudan'daki hükümeti devirmek için isyancıları desteklemekle suçladığında gerilim yükselmiştir (Sudan Tribune, 2017). Kahire diğer tarafta, Güney Sudan'la karşılıklı ilişkilerini geliştirmeye yönelerek, bir kültürel iş birliği anlaşması imzalamıştır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Sisi'nin Afrika'ya dönüş planlarının bir tezahürünün 2017'de Kenya'ya gerçekleştirdiği ziyaret olduğu söylenebilir. Söz konusu ziyaret, Mısır'dan Kenya'ya 33 yıl sonra Cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması hasebiyle önem arz etmektedir (SİS,

2022). Sağlık alanında Şubat 2014'te Mısır, Ruanda'nın Kigali kentindeki üniversite hastanesine bir sağlık konvoyu göndermiştir. Mısır ayrıca Ruanda'da 600 metreden fazla alana sahip bir tıp merkezini işletmektedir. Spor alanında ikili üst düzey ziyaretlerle karşılıklı iş birlikleriyle ilişkiler sürdürülmektedir. İş birliği noktalarından bir diğeri olan ulaştırma alanında, Mısır geliştirdiği "Mısır'ı maksimum seviyede Afrika ülkesine bağlama stratejisi" ışığında, Ruanda-Kahire arasına doğrudan bir uçuş hattı üzerinde çalışmıştır. Ayrıca 2015 yılında Ruanda'yı Kagera Nehri veya Kivu Gölü üzerinden Victoria Gölü'ne, Victoria'dan da Akdeniz'e bağlama projesi için fizibilite çalışması taraflar arasında gündeme gelmiştir (SIS, 2015).

Somaliland meselesinde Mısır, Somaliland'ın Somali'yi bölme girişimini reddetmekle birlikte Somaliland ile ilişkilerini iyi düzeyde tutmaktadır. Somaliland, 1991'den beri Somali'den ayrılarak bağımsız bir ülke olarak hareket etse de uluslararası alanda bağımsız bir ülke olarak tanınmamıştır. Kahire'nin söz konusu anlaşmazlıktaki rolüne bakıldığında taraflar arasındaki diyalogu desteklemeye çalıştığı gözlemlenmektedir (Al-Monitor, 2022). Somali ve Somaliland'i kapsayan daha geniş değerlendirmeler güvenlikle ilgili başlık altında ele alınmaktadır.

Mısır, Batı Afrika'da Fildişi Sahili'yle çeşitli konular çerçevesinde bir araya gelmektedir. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 44. Dışişleri Bakanları Toplantısı için 2017'de bakanlar düzeyinde, 2018 ve 2019 yıllarında ikili ilişkiler çerçevesinde Cumhurbaşkanı düzeyinde Fildişi Sahili'ne ziyaretlerde bulunulmuştur. Ayrıca taraflar Mısır'da, MISIR 2019 Konferansı münasebetiyle bir araya gelmiştir. Buna ilaveten iki ülke dijital dönüşüm alanındaki bağları güçlendirmeye çalışmaktadır. İki taraf, Nisan 2020'de Sisi'nin Abidjan'a yaptığı ziyarette dijital dönüşüm, siber güvenlik ve teknolojik bölgelerin kurulması da dahil olmak üzere iletişim ve bilgi teknolojisinin farklı alanlarında Mısır ile Fildişi Sahili arasında iş birliğinin ve deneyim alışverişinin teşvik edilmesini ifade eden bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır (SIS, 2012). Diğer bir bölge ülkesi olan Burkina Faso'yla ulaşım konusunda birtakım girişimlerin olduğu görülmektedir. Dönemin Burkina Faso Dışişleri Bakanı tarafından 2014 yılında, Bassole Ouagadougou'dan Kahire'ye direkt uçuşların düzenlenmesinin iki ülke arasındaki ticaret alışverişini artırmaya yardımcı olacağını ifade edilmiştir (SİS,2012). Buna rağmen Mayıs 2017'de Burkina Faso Başkanının Mısır'a yaptığı ziyaretinde direk uçuşların başlatılması üzerine görüşmelere devam edilmiştir (Egypttoday, 2017).

Diğer taraftan Mısır Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu (EFTCA) tarafından düzenlenen ve finanse edilen eğitim kursları aracılığıyla Gana'nın turizm sektörünü geliştirme çabaları desteklenmektedir. Mısır ve Gana arasında 2017 yılında iletişim ve enformasyon alanında ikili iş birliği için Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı teknolojinin yanı sıra eğitim fırsatlarının geliştirilmesi ve desteklenmesi, politika geliştirme, araştırma, yenilikçilik ve girişimcilik, elektronik uygulamalar ve e-devlet, altyapı ve dev veri merkezleri, siber güvenlik, yenilikçilik ve girişimcilik alanlarında Mısır uzmanlığının Gana tarafına aktarılmasını içermektedir. Ayrıca karşılıklı üst düzey ziyaretler kapsamında Cumhurbaşkanı Sisi, Ocak 2021'de Gana Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın özel temsilcisi Büyükelçi Annan Kato'yu Genel İstihbarat Teşkilatı (GIS) Başkanı Abbas Kamel'in huzurunda kabul etmiştir. Akabinde Sisi, Haziran 2021'de, Gana Cumhurbaşkanı'nı kabul etmiştir. Ganalı üst düzey yetkililerce, Kasım 2019'da Parlamento'daki Afrika İşleri Komisyonu toplantısında, Gana'nın Mısır'ın petrol ve gaz çıkarma ve arıtma alanında uzmanlığa ihtiyacı olduğu açıklanırken, iki ülke arasında ekonomik ve yatırım iş birliğini teşvik etmek için kalıcı bir komite çağrısında bulunulmuştur (SIS, 2012).

Mısır'ın diplomatik temsilciliğinin bulunmadığı Afrika devletleri ise Somaliland ve Batı Sahra'dır. Bu ülkelerin devletleşme durumları henüz tartışmalıdır. Hali hazırda Mısır ve Afrika ülkelerinin karşılıklı misyonlarına aşağıda yer verilmiştir;

Mısır'ın Afrika'da; Cezayir, Fas, Tunus, Angola, Benin, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad, Ekvador, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gana, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Morityus, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabwe şeklinde sıralayabileceğimiz 41 Sahra Altı olmak üzere toplamda 44 ülkede diplomatik temsilciliği bulunmaktadır (EmbassyWorldWide). Bu sayı 2014 yılı verilerine göre Sahra Altı Afrika ülkeleri için 39'dur (Hassan, 2014). Mısır'da ise Cezayir, Fas, Angola, Brunei, Burundi, Cibuti, Çad, Ekvador, Eritre, Etiyopya, Gabon, Gana, Güney Afrika, Kamerun, Kenya, Lesotho, Liberya, Malavi, Mali, Morityus, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sudan, Tanzanya, Uganda, Zambiya, Zimbabwe olmak üzere 26'sı Sahra Altı Afrika'dan toplam 28 Afrika ülkesinin diplomatik temsilciliği mevcuttur (EmbassyWorldWide). Mısır'daki Sahra Altı Afrika ülkelerinin temsilcilik sayısı 2014 yılı verilerinde 17'yi göstermekteydi (Hassan, 2014).

1.3. Mısır Siyasetinde Yumuşak Güç Unsurları

Bugün Mısır'ın, yumuşak güç kaynaklarını ve araçlarını genişleterek Afrika kıtasındaki lider rolünü güçlendirmeyi amaçladığı değerlendirilmektedir (Mehany, 2020). Mısır'ın modern döneminde Nasır'ın Afrika ülkelerini arkasına alarak bölgesel güç olma hedefleri doğrultusunda izlediği yolun, devam eden süreçte diğer yönetimlerce de takip edildiği söylenebilir. Bu kabilden geniş boyutlu bir hedefe ulaşmada, yumuşak güç her zaman kullanılan önemli bir araç olmuştur. Eğitim de iç siyasette uygulanan yumuşak güç araçları arasında sayılabilir. Sisi yönetiminde çıkarılan 2014 anayasasında ek olarak sürdürülebilir kalkınma stratejisi çerçevesinde, 2030 yılına kadar eğitime yönelik verimli, adil, esnek bir kurumsal yapıda ayırım gözetmeksizin herkesin erişebileceği yüksek kaliteli bir eğitim sisteminin hedeflendiği açıklanmıştır (Nassar, 2019).

Göreve gelen her devlet başkanı, ilköğretimden yükseköğretime müfredatların yenilenmesi vb. yollarla takip ettiği iç siyasetinde kendi amaçları doğrultusunda ülke tabanının yönelimini etkilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda çalışmada, başta El-Ezher sistemi ve sonrasında medya Mısır'ın yumuşak güç unsurları olarak incelenmektedir.

Mısır iç siyasetine inançla olan bağlantısı perspektifinden bakıldığında Sisi'nin bir taraftan ülkede alışlagelen değer yargılarını etkileyecek şekilde bazı değişikliklere gittiği görülmektedir. Sisi, yönetime gelmesiyle Müslüman Kardeşler oluşumunun ülkede radikalliğe ve dinler arası çatışmaya yol açtığı görüşüyle yeni dönemde ılımlı İslam söylemlerini canlandırmıştır. Devlet tarafından El-Ezher ve El-İfta ılımlı İslam'ın merkezi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Resmi makamların açıklamasına göre Müslüman Kardeşler'in etkisiyle tahrip edildiği belirtilen Kiliseler restore edilmeye başlanmıştır. Sisi 2013'te Kıpti Noel Ayini'ne katılarak bunu yapan ilk Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur. Mısır, radikalliğe karşı koymak için "dini devrim" çağrısında bulunmuştur. Sisi, Ocak 2015'te İslam Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın (sav) Mevlüt törenine de katılarak burada "İslami dini söylemin yenilenmeye ihtiyacı olduğunu, mezhepçi kutuplaşmayı ortadan kaldırarak, hoşgörülü İslam dinine uygun olarak dini söylemin yenilenmesi" çağrısında bulunmuştur (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2016). Sisi'nin sözkonusu adımı, Mısır'ı eski konumuna döndürme hedeflerinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

El Ezher Üniversitesi, alanında Afrika kıtasının bilinen en eski yüksek öğretim kurumudur. Nasır tarafından gerçekleştirilen 1952 devriminden önce, El-Ezher'e verilen vakıf, Mısır içinde ve dışında mali bağımsızlığını ve eğitim performansını güvence altına almak için

kullanılmıştır. Ezher'den mezun olan alimler Afrika'nın çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Nasır yönetiminde ise bir değişikliğe gidilerek, El Ezher'in asırlardır süren beşeri bilimler odağına tıp, tarım ve ticaret gibi yeni bilimsel alanları ekleyen bir yasa kabul edilmiştir. Söz konusu yasayla birlikte Ezher, hükümetin siyasi mekanizmasının ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür (Hassan, 2012:2). Nasır döneminden itibaren Mısır hükümetlerince El Ezher, hükümetin politikalarını meşrulaştıran fetvaları güvence altına alan dini bir devlet aktörü olarak benimsenmiştir. Nasır'ın, iç ve dış politika hedeflerinin gerçekleşmesini sağlamak için El Ezher'i kontrol etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu hareketiyle ana iç rakip Müslüman Kardeşler'in etkisini dengelemek üzere El Ezher'i kendi siyasi otoritesine tabi kılmayı amaçladığı söylenebilir (Moustafa, 2000 akt. Amin, 2020: 191). Nasır, rejimin 1952 tarihli toprak reformu yasasıyla el-Ezher alimlerine ait tüm vakıf arazilerini ve mülklerini, yeni kurulan Vakıflar Bakanlığı'na bağlı olarak devletin kontrolü altına almak suretiyle alimlerin etkisini zayıflatmaya çalışmıştır. Literatürde Nasır'ın, 1955'te tüm Şariat mahkemelerini Muhammed Ali'nin kurduğu laik mahkemelere dönüştürdüğüne ilişkin değerlendirmelere ulaşılmaktadır (Amin, 2020).

Ezher, "Rivak" olarak anılan bölümleri yabancı öğrenciler için ihdas etmiştir. Sekiz ayrı Rivakta Afrika'nın farklı bölgelerinden gelen öğrencilere eğitim verilmiştir. Her Rivak'ın başında Rivak Şehyi bulunmaktaydı. El-Ezher'le Mısır'ın kurduğu İslami şehir sistemi 1954 yılına kadar bu şekilde sürdürülmüştür (Hassan, 2012:6-7). El Ezher'in Afrika'daki misyonları, 1952 devriminden sonra önemli ölçüde artmıştır. Misyon üyelerinin 1961 yılında toplam sayısı 167 iken 1971 yılında bu sayı ikiye katlanarak 1500 elçiye ulaşılmıştır. Yetmişli yılların sonundan bu yana Mısır'ı rahatsız eden ekonomik baskılara rağmen El-Ezher, Afrika'ya misyonları gönderme geleneğini sürdürmüştür. Elçi sayısı 1991 yılında 1093'e ulaşmış, 1994 yılında ise 1210 elçiye ulaşacak şekilde artmaya devam etmiştir. Ancak istatistiksel verilere göre 2001 – 2009 arasında Afrika'ya yapılan El-Ezher misyonlarının sayısında göreceli bir azalma ya da artış hızında yavaşlama görülmüştür. (Hassan, 2012:11). El-Ezher'in Mübarek dönemine tekabül eden 2001-2009 yılları arasında Afrika'daki misyonlarını yansıtan tablo aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1: 2001-2009 Yılları Arasında Afrika'daki El-Ezher Misyonları					
Ülke/Yıl	2001	2003	2005	2008	2009
Somali	56	49	34	27	29
Liberya	3	-	-	-	-
Sierra Leone	40	45	56	60	61
Mali	11	15	24	25	26
Nijerya	31	38	65	69	73
Senegal	20	35	62	45	43
Gambiya	3	5	10	11	11
Tanzanya	1	1	3	3	-
Fildişi Sahili	7	22	23	25	26
Nijer	17	27	40	46	50
Kenya	14	30	35	37	40
Orta Afrika C.	1	1	2	2	2
Kamerun	13	25	30	53	54
Gine	11	21	35	38	38
Ruanda	-	-	-	2	2
Kongo Demokratik C.	2	2	2	4	4
Togo	5	12	6	8	10
Çad	21	30	48	80	83
Malavi	-	3	2	3	4
Burkina Faso	3	2	8	10	10
Burundi	-	-	4	5	7
Gana	2	2	6	9	10
Uganda	4	8	15	23	23
Zimbabve	1	1	1	3	5
Mozambik	2	3	3	9	9
Cibuti	10	6	36	21	16
Cezayir	1	1	-	2	3
Kongo Cumhuriyeti	3	2	5	5	7
Benin	-	4	5	9	10
Zambiya	-	-	2	2	4

Madagaskar	2	1	2	2	2
Gabon	6	3	7	13	13
Güney Afrika	11	13	31	31	23
Eritre	2	8	6	8	10
Toplam	303	415	608	690	708

Kaynak: Hassan, 2012

Mursi döneminde El-Ezher Şeyhi, Müslüman Kardeşlerin kendilerine yakın kişileri kendi yerine getirmesinden endişe duymuştur. El-Ezher'in bu süreçte bağımsızlığını ifade eden açıklamaları olmuştur. El-Ezherin tepkileri, yeni otoriteden gelebilecek muhtemel her türlü baskıdan korunmak için yeni seçilen liderliğe doğrudan ve dolaylı şekilde meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Yeni atanan müftünün 2013 yılında El-Ezher'e yönelik herhangi bir uygulamanın Mısır'ın güvenliğini tehdit ettiğini söylemesi de bir örnek olarak gösterilebilir (Amin, 2020:201).

El Ezher, Mısır siyasi alanında kendi konumuna yönelik tehdit oluşturabileceği düşüncesiyle 2011'deki ayaklanmalarda Mübarek'i desteklemişti. Ancak Mübarek sonrası Mısır'ın çoğunluğu ve kilit aktörleri olan Müslüman Kardeşler ve Selefiler karşısında kendisini tek gerçek İslami varlık olarak tanıtmıştır. El Ezher, rektör seçilmesine ilişkin Müslüman Kardeşler tarafından tehdit edilmesinin üzerine 30 Haziran 2013'teki askeri müdahaleyi desteklemiştir (Amin, 2020: 203).

Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, Ocak 2020'de Sünni Müslüman dünyasındaki otoritesiyle Mısır tarafından en değerli küresel yumuşak güç kaynaklarından biri olarak görülen El Ezher'in sahipliğinde düzenlenen İslam Düşüncesinin Yenilenmesine İlişkin El Ezher Uluslararası Konferansına başkanlık etmiştir. Sisi'nin konferansa başkanlık etmesi, Mısır'ın İslami kurumlarını yenilenen veya ılımlı İslam'ın üretimi ve yayılması için uluslararası merkezler olarak konumlandırmaya çalıştığının bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Öte yandan Sisi, 2013 darbesinden sonra iktidara gelmesiyle El Ezher ve Dar El İfta'yı kontrol etmeye çalışmaktadır. Sisi, bu kurumları kontrol etmenin İslamcılara karşı savaşında ve özellikle Batı'da "dini reformcu" olarak küresel imajını güçlendirmede hayati önem taşıdığına inanmaktadır (Al-Anani, 2022). Ayrıca Mısır Dışişleri Bakanı Semih Şukri, El Ezher Camii'nin kuruluş yıldönümünde El Ezher Büyük İmamı Ahmed el-Tayyib'e gönderdiği tebrik telgrafında el-Ezher'in Mısır'da yumuşak gücü teşvik etmedeki rolüne saygı duyduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte El-Ezher'le şiddetten uzak, ılımlı İslamı yayma politikasını

destekleyen her konuda El-Ezher'le iş birliği ve eşgüdümü desteklediğini ifade etmiştir (SİS, 2018).

Aynı şekilde literatürde Mısır'ın, köklü tarihi, dini ve kültürel geçmişiyle yumuşak güç potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmektedir. Açıktır ki El Ezher Camii'nin Arap dünyasında din eğitimindeki merkezi rolü Mısır'ın konumunu desteklemektedir. Mısır okullarından mezun olan pek çok kişi şu anda Körfez ülkelerindeki eğitim kurumlarında ya da bakanlıklarda çalışmaktadır. Bu nedenle Mısır'ın yumuşak gücünün bölgedeki ulus devletlerin, yani Arapçılığın iç siyasetini etkileyebileceği düşünülmektedir (Duran ve Yılmaz, 2013)

El-Ezher Üniversitesi tarihten bu yana her zaman İslami öğretimin önde gelen merkezi olmuştur. Bin yılı aşkın süredir Afrika'da İslami bilginin üretimi ve yayılmasında önemli bir motor olarak kabul edilen El-Ezher, bölgeleri entelektüel ve sosyal olarak birbirine bağlamaktadır (Bava, 2009). Öte yandan Mısır İlköğretim Bakanlığı ve El-Ezher ile eşgüdüm içinde Kamerun'daki Fransız ilkokullarına Arapça öğretmek üzere öğretmen gönderilmesi üzerine anlaşma yapılmıştır. Bunun yanı sıra ılımlı İslam'ın öğretilerini yaymak için El-Ezher'den Kamerun'un çeşitli illerine temsilciler gönderilmiştir. El-Ezher, Kamerunlu öğrencilere El-Ezher'de eğitim görmeleri için burs imkanı sağlamaktadır (SİS, 2020).

Bölgeden kaynaklanan güvenlik ve stratejik endişelerin yanı sıra, Kahire'nin El-Ezher aracılığıyla İslam etkisi diğer bazı ülkeler tarafından sorgulanmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan ve Katar, Afrika ülkelerinde çok fazla caminin inşasını finanse etmiştir. Kenya'dan Senegal'e, diğer Afrika alt bölgeleri aracılığıyla, giderek daha fazla imam dini eğitim için Suudi Arabistan'a gitmekte ve döndüklerinde ülke tarafından finanse edilmektedir. El-Ezher, siyasallaştığı öne sürülerek itibarını yitirdiği yönünde eleştirilerle konu olmaktadır. Bu nedenle birçok Afrika imamının çalışmalarını Kahire yerine Medine'de sürdürmeyi tercih ettiği değerlendirilmektedir (Farouk, 2018).

Diğer taraftan Mısır Yönlendirilmiş Ulusötesi Radyo Ağı'ndaki (EDTRN) Afrika Servisi ve Nil TV Uluslararası kanalı, Mısır'ın Afrika'daki yumuşak gücünü artırmaya yönelik kullandığı başlıca medya hizmetleri olarak gösterilebilir (Mehany, 2020). El-Ezher Üniversitesi'nin yanı sıra medya araçlarının da Mısır'ın inanç sistemi ve kültürünü yayma noktasında kullandığı bir yumuşak güç aracı olarak değerlendirilebilir. Nitekim Mısır'ın radyo yayınlarının, diğer Afrika ülkelerinin bağımsızlık dönemlerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Mısır'da milliyetçilik duygusunun yanı sıra İslam'ın yayılması kabilinden farklı hedeflerle de yurtdışında Mısır radyo ve televizyon kanalları yayınlanmaktadır.

II. BÖLÜM: EKONOMİ BOYUTLARIYLA MISIR-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Uluslararası ilişkilerin oluşumundaki en temel faktörlerden birinin milletler arasında gerçekleşen ticaret olduğu söylenebilir. Hükümetler arasında diplomatik ilişkiler kopma seviyesine gelmesine rağmen ekonomi alanındaki etkileşimin azalsa da devam ettiği görülmektedir. Aynı şekilde ekonominin oluşumunda coğrafya da büyük pay sahibidir.

Bu bağlamda Mısır'ın modern tarihinde Mehmed Ali Paşa döneminde Mısır'ın dış ticaretinin kapsamı, başta pamuk olmak üzere mahsulün artmasıyla genişlemiştir. Kızıldeniz ve Akdeniz'de kurulan filo, Mısır ile diğer ülkeler arasındaki deniz iletişimini genişletmiştir. Aynı zamanda İskenderiye limanında gerçekleşen reformla dış ticaret çok hareketli hale gelmiştir. Kızıldeniz'de Mısır filosunun kurulmasıyla Mehmed Ali Paşa, Hindistan ile Avrupa arasındaki ticaret yolunu Mısır üzerinden yeniden tesis etmeyi düşünmüştür. Kızıldeniz'de ticaret gemilerini tehdit eden korsanları temizleyerek Süveyş ile Kahire arasında ticaret konvoylarına yol sağlamış, burada istasyonlar kurmuştur. Bu dönemde Mısır üzerinden Doğu ile Avrupa arasında gerçekleştirilen ticaret ve ulaşım güzergahında sırasıyla Kızıldeniz-Süveyş-Nil-İskenderiye noktaları kullanılmıştır. Bir İngiliz-Hint şirketi, söz konusu rotayı Ümit Burnu, Basra, Fırat, Halep ve İskenderiye rotasından daha güvenli ve daha kısa görerek, posta taşımacılığı konusunda Mısır hükümetiyle anlaşmıştır. O dönemde Mısır'ın ihracatı pamuk, pirinç, tahıl, sakız, keten kumaşlar, soda, hurma, kurutulmuş sebzeler, afyon, kına vb. ürünleri içermekteydi. İthalatı ise, pamuklu kumaş, eşarp, fes, yünlü kumaş, ipek elbise, ağaç, demir, mutfak eşyası, hırdavat, bakır, bıçak, kağıt, ilaç, eczacılık malzemesi, kömür, kırmızı, şeker, cam, ayna, yağ, şarap gibi alkollü içkiler vb. ürünlerden olmuştur. Mısır'ın 1836'da Avrupa ve Türkiye ile olan dış ticareti istatistiklere göre, ihracatta 2.196.000 lira, ithalatta ise 2.679.000 lira olarak gösterilmiştir (Maarifa).

Nasır rejiminin 1952-1957 dönemi boyunca, iktidardaki Hür Subaylar ile eski egemen sınıfın endüstriyel kapitalist sektörü ittifak halinde olmuştur. Bu ittifak tarafından, endüstriyel kapitalizmi güçlendirmek ve en büyük tarımsal toprak sahiplerinin ekonomik gücünü kırmak için 1952 toprak reformu tasarlanmıştır. Toprak reformunun başlıca sonucu, zengin köylü sınıfının boyutunun ve etkisinin artması olmuştur. Sedat'ın 1974'te resmen başlatılan "açık

kapı” ekonomi politikası, Mısır ekonomisinin Batı pazarıyla bütünleşmeye doğru bir değişimini ve piyasa güçlerinin ekonomiyi yapılandırma ve yönlendirmedeki rolünün artmasını temsil etmiştir (Goldberg ve Beinin, 1982). Mısır ekonomisinde yaşanan değişimlerde doğrudan üretken gelir kaynaklarından, çeşitli üretken olmayan gelir biçimlerine veya ranta doğru bir geçiş görülmüştür. Bu gelirin 1974’te Mısır’ın döviz kazancının üçte birine tekabül eden ana kaynaklarını göçmen işçilerin paraları, petrol ihracatı, yeniden açılan Süveyş Kanalı’ndan gelen geçiş ücretleri ve turizm oluşturmuştur. Bu oran 1980’de yüzde 85’e yükselmiştir. Arap dünyasının ilk sanayi gücü olan klasik pamuk üreticisi Mısır, petrol dışı ihracatın ciddi düşüşe geçtiği rantçı bir devlete dönüşse de bazı Arap komşuları gibi zengin bir rantçı olmadığı yönünde değerlendirmelere ulaşılmaktadır. Bu dönemde Mısır, ithalat faturalarını yoğun dış yardımlarla ödemeyi başarmıştır (Aulas, Aulas, 1982).

Mısır’ın ticaret politikasında Mısır’ın “Mısır Vizyonu 2030”a uygun hedefi, Mısır’ın 2025 yılına kadar Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde lider bir endüstriyel ekonomi ve orta teknoloji ürünler için ana ihracat merkezi haline getirilmesidir. Bu hedefi gerçekleştirmek için mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler geliştirmek, ihracatın teşviki ve ithalatın rasyonelleştirilmesi, yaratıcılık ve inovasyonu desteklemek, enerji tasarrufu, teknik ve mesleki eğitimin geliştirilmesi ve iş ortamının iyileştirilmesi hususları planlanmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024). Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Stratejisi: Mısır Vizyonu 2030’un güncel hali 2023’te yayımlanmıştır. Bu projenin uygulanmasında, vizyonun Afrika Birliği Gündemi 2063 (Afrika Gündemi 2063) ile uyumlu bir şekilde hayata geçirilmesi de gerekli görülmüştür (VoE, 2023: 5). Vizyon 2030’un, “Mısırlıların Yaşam Kalitesini İyileştirmek ve Yaşam Standartlarını Yükseltmek”; “Sosyal Adalet ve Eşitlik”; “Bütünleşik ve Sürdürülebilir Çevre Sistemi”; “Çeşitlendirilmiş, Bilgiye Dayalı ve Rekabetçi Ekonomi”; “İyi Gelişmiş Altyapı”; “Yönetişim ve Ortaklıklar” başlıkları altında altı stratejik hedefi olduğu belirtilmektedir (VoE, 2023: 7-8). Öte yandan ekonomik düzeyde Mısır Dışişleri Bakanlığı, Afrika devletlerinin dış borçlarının ödenmesine ilişkin bazı girişimleri olmuştur. Bu kapsamda, Dünya Bankası’nı, borçların bir kısmını silmeye, kalan kısmın yeniden planlamaya, Afrika’daki ekonomik kalkınmanın finansmanında ve Afrika ülkelerinin ekonomilerinin canlandırılmasında daha etkin bir rol oynamaya davet etmiştir (SIS, 2013).

İniş ve çıkışlar sıkça görülse de gelişmeye devam eden Mısır ekonomisine ilişkin istatistiki verilere göre 2013 yılında 270,8 milyar dolar olan gayri safi yurtiçi hasılanın, 2023 yılı itibarıyla 408,75 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Mineral yakıtlar, ham pamuk, altın, ham petrol, azotlu gübreler ve narenciye başlıca ihracat kalemlerini oluştururken, mineral

yakıtlar, tahıllar, makineler, elektrikli aletler, ilaç ve rafine petrol başlıca ithalat kalemlerinden sayılmaktadır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2024).

2.1. Mısır Ekonomisi ve Kalkınma Projeleri

Sisi döneminde gerçekleştirilen projelerde, Mısırlılar, orijinal kanal alanlarının 72 kilometreye kadar derinleştirilip genişletilmesi ve güncellenmesi ile 35 kilometre uzunluğunda yeni bir kanalın açılmasıyla Süveyş Kanalı bölgesinin kalkınması için girişimde bulunmuştur. Yeni kanal üzerinden her iki yönde 45 gemi direkt aktarmasız geçerken, günde 97 gemi geçmektedir. Bu durum neticesinde kanal gelirleri 2023'te %259 artarak 5,3 milyar dolar olan mevcut gelire kıyasla 13.226 milyar dolara yükselmiştir. Anılan proje sayesinde gemilerin bekleme süresi 8 ila 11 saat yerine 3 saate inerek gemi sahipleri için maliyet düşürülmüştür. Bu gelişme Süveyş Kanalı'nın değerini yükselterek, kanalın uluslararası su yolu olarak kullanılması talebini artırmıştır (Mısır Dışışleri Bakanlığı, 25.01.2016).

Diğer taraftan Mısır ve Rusya arasında 19 Kasım 2015'te Dabaa'da nükleer santral kurulması üzerine birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Proje, ikisi dokuz yıl sonra açılacak olan 4.800 GB üretmesi beklenen barışçıl amaçlarla dört nükleer reaktörün kurulmasını, üçüncü ve dördüncü reaktörlerin ise 10. ve 11. yılda açılmasını içermektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz'in Mısır kıyısındaki en büyük gaz sahasının keşfinin duyurulması, Mısır'daki enerji haritasını yeniden şekillendirmenin yanı sıra Mısır'a yabancı yatırımı teşvik etmektedir. Keşfedilen saha, 1967'den bu yana Mısır'da keşfedilen en büyük doğalgaz sahası olup, 100 kilometrekarelik bir alana ve 1450 metre derinliğe sahiptir. Saha, 5,5 milyar varil petrole eşdeğer 30 trilyon fit küpü içermektedir (Mısır Dışışleri Bakanlığı, 25.01.2016).

Öte yandan Afrika'da hızla büyüyen bir turizm sektörü dikkatleri çekmektedir. Kıtaya 2009-2010 yılları arasında gelen uluslararası turist sayısı %8 oranında artarak Afrika'yı Asya Pasifik'ten sonra dünyanın en hızlı büyüyen ikinci bölgesi haline getirmiştir. Bölgeye 2012 yılında 33,8 milyon turist gelmiştir. Kıta içindeyse 10 milyondan fazla insan seyahat etmektedir. Ayrıca bölgede turistler için konaklama alanında ciddi anlamda yetersizlik söz konusudur (Worldbank, 2013). Mısır'da da aynı şekilde 25 Ocak ayaklanmaları ve darbeden sonra yaşanan ekonomik krizden turizm sektörü de etkilenmiştir (Wold Travel and Tourism Council, 2014). Bu bağlamda Mısır ve Afrika'nın işbirliği içinde sosyal medya yoluyla turist çekerek bu sektörü canlandırmalarının mümkün olacağına dair araştırmalara ulaşılmıştır (Morsy, 2014).

2.2. Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı (EAPD)

Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı (Egyptian Agency of Partnership for Development - EAPD), Temmuz 2014'te Mısır Devlet Başkanı tarafından Mısır'daki ilk Güney-Güney İşbirliği kurumu olarak, ülkenin avantajlarını ve teknik uzmanlığını başta Afrika ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olmak üzere Güney'in yararına devreye sokmayı amaçlayarak kurulmuştur. Ajans, Afrika ve Bağımsız Devletler Topluluğu olarak, iki Mısır Teknik İşbirliği Fonu'nun birleşmesinden ortaya çıkmıştır. EAPD'nin kurulması ve sahip olduğu güçlü siyasi destek, kıtanın büyük olumlu gelişmeler yaşadığı bir dönemde Mısır'ın Afrika ile ortaklık kurma kararlılığını göstermektedir. Başta Afrika olmak üzere Güney ülkelerinin ihtiyaçlarına cevap vermek hedeflenmiştir. Teknik iş birliği faaliyetleriyle kıtanın sürdürülebilir kalkınma çabalarına katkıda bulunmak, Afrikalıların potansiyelinin açığa çıkmasına yardımcı olmak amaçlanmıştır (EAPD). Ajans, tekrar güçlendirilen bu ilişkilerde önemli rol oynamıştır. EAPD tarafından Ruandalı ve Mısırlı ilgili bakanlıklar ve kurumlarla iş birliği içinde güvenlik, diplomasi, tarım, sulama, su kaynakları yönetimi, sağlık, bilgi, elektrik ve enerji alanlarında da ortak girişimlerde bulunulmuştur. EAPD, 2012 ve 2014 yıllarında Ruanda'ya iki tıbbi konvoyun yanı sıra uzmanlıklarını Ruanda hastanelerinde icra etmeleri için yerleşik Mısırlı doktorlar göndermiştir (SIS, 2015).

2.3. Mısırlı Şirketler ve Yatırımcılar

Mısır menşeli Arap Müteahhitler Şirketi (The Arab Contractors - Osman Ahmed Osman & Co.), hem Mısır içinde hem de başta Afrika kıtası genelinde olmak üzere farklı bölgelerde inşaat alanında hizmet vermektedir. Afrika'daki faaliyetlerine 1964 yılında Libya Şubesi açarak başlamıştır (The Arab Contractors). Şirketin 2009 yılında imzaladığı anlaşmaların değeri yaklaşık 4 milyon doları bulmuştur (SIS). Fildişi Sahili'nde bahsekonu şirketin inşa ettiği Jacqueline Köprüsü'nün açılışı Mısırlı ve Fildişi Sahilli yetkililerin katılımıyla 2015 yılında yapılmıştır. Köprü projesi ulusal ekonomiyi ve turizm sektörünü geliştirirken, kamu refahını sağlayıp, Jacqueline'e ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Proje aynı zamanda Mısır ile Fildişi Sahili arasındaki ikili ilişkiyi güçlendirmektedir (The Arab Contractors).

2.4. Mısır'ın Uluslararası Ekonomi Anlaşmaları Üzerinden Afrika'yla Bağları

2.4.1. AfCFTA Anlaşması (Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması)

Afrika ülkeleri arasında kıtasal serbest ticaret anlaşması olan AfCFTA, bölgesel düzeyde yerel katma değere öncelik vermek ve kıtada teknoloji transferini sağlamak; mevcut menşe kurallarının karmaşıklığını yumuşatmak ve ortadan kaldırmak için fırsatlar sunmaktadır (Afreximbank, 2023). Anlaşma, kıtada tek bir pazar oluşturmak amacıyla AfB'ne üye 55 ülke ve 8 Bölgesel Ekonomik Topluluğu bir araya getiren en büyük serbest ticaret alanını kapsamaktadır¹. AfCFTA, “Gündem 2063”ün önemli projelerinden biri olup, Afrika Birliği'nin kıtayı küresel bir güce dönüştürmeye yönelik uzun vadeli kalkınma stratejisidir. Anlaşma, kıta genelinde mal ve hizmetlerin serbest akışını sağlamayı, Afrika'nın küresel pazardaki ticari konumunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. AfCFTA'nın Afrika ekonomisinin büyüklüğünü 2050 yılına kadar 29 trilyon ABD dolarına çıkarması beklenmektedir. Anlaşmaya 55 Afrika ülkesi üyedir (Investinegypt). Mısır'ın kıtadaki ticareti ve yatırımları teşvik etmek üzere attığı önemli adımları olmuştur. Bunlar arasında AfCFTA'nın uygulanması için Ticaret ve Sanayi Bakanlığı başkanlığında, ilgili kurumların ve özel sektörün katılımıyla kurduğu ulusal komite gösterilebilir (OECD, 2023). AfCFTA, 2021 yılında resmen başlatıldığında dünyanın en büyük bölgesel serbest ticaret anlaşması haline gelmiştir. Dünya Bankası tarafından, AfCFTA'nın gelişiminin bölgesel ticareti 450 milyar dolara tekabül eden %7 oranında artırabileceği ve 2035 yılına kadar 30 milyon insanı aşırı yoksulluktan kurtarabileceği öngörülmüştür. Mısır hükümeti, Yönlendirilmiş Ticaret İnisiyatifi (GTI)'ne 2022'de imza atmıştır. Mısır haricinde Kamerun, Gana, Kenya, Mauritius, Ruanda, Tanzanya ve Tunus'tan oluşan yedi Afrika ülkesi daha bu girişimin altına imza atmıştır (Hinchberger, 2024). Mısır'ın AfCFTA kapsamında GTI'ne katılımı, anlaşmaya olan bağlılığını göstermiştir. Yakın zamanda GTI'a en az 24 ülkenin daha katılması beklenirken, içeriden kaynaklar bu sayının 30'u aşabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca Mısır, Kasım 2024'te bölgesel iş birliği konusundaki yeteneklerini ve kararlılığını sergileyen üçüncü Afrika İçi Ticaret Fuarı'na ev sahipliği yapmıştır (CAVIE). Aynı zamanda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Güney Afrika'daki Ticaret Hukuku Merkezi (Tralac) tarafından, Mısır'ın Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) anlaşmasından faydalanma konusunda bir potansiyelinin olduğunu gösteren iki rapor yayınlanmıştır. Bu raporlar, 2021'de 7 milyar dolarlık Dünya Bankası anlaşması, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yeni 5 milyar dolarlık kredi programı ve Emirlik

¹ Türkiye, Batı Sahra'yı tanımamakta, AfB'ne 54 Afrika devletinin üyeliğini kabul etmektedir.

egemen servet fonu ADQ ile 35 milyar dolarlık anlaşma da dahil olmak üzere Mısır'ın aldığı önemli ekonomik desteklerle örtüşmektedir. Dünya Bankası'ndan gelen ilave 3 milyar dolar da Mısır'a yönelik olumlu bakış açısını göstermektedir (CAVIE). Mısır Üretim Dönüşümü Politikası'na ilişkin 2024 yılı Kasım ayında yayınlanan İnceleme Raporunda, AfCFTA ve Sanayileşme Üzerine Gündem başlıklı OECD raporuna göre, Afrika'da bölge içi ticaretin %15 seviyesinde olup, Avrupa (%61) ve Asya'ya (%59) göre çok daha düşük kaldığı bildirilmektedir. Avrupa Birliği'nin sağlamlaşması yıllar aldığı gibi, AfCFTA'nın da 2035'e kadar kademeli olarak tarife indirimlerinin yapılması planlanmaktadır. Mısır, Nijerya ve Güney Afrika ile birlikte Afrika'nın en gelişmiş sanayi merkezleri arasında yer almaktadır. Belirtilen üç ülkenin gücünün bir fırsata dönüşebileceği analiz ve değerlendirmelerine ulaşılmaktadır. Bu değerlendirmelere göre kıtanın en büyük üç ekonomisi olarak gösterilen Nijerya, Güney Afrika ve Mısır, kıtadaki ortaklarıyla büyük pozitif ticaret dengelerine sahip olarak prensipte Afrika içi ithalat için liberal bir ithalat rejimini benimseme kabiliyetine sahiptir. Öte yandan AfCFTA: Afrika'da Küresel İş ve Yatırım için Yeni Bir Dönem başlıklı raporda, bazı diğer Afrika ülkelerinin yanı sıra Mısır'ın da AfCFTA Sekreterliği ile birlikte çalışarak bazı küresel otomotiv şirketinin kıtadaki faaliyetlerini genişlettiği belirtilmiştir. Ayrıca Mısır, binlerce yıldır önde gelen pamuk üreticilerinden biri olmasına rağmen konfeksiyon üretiminde zayıf kalmıştır. Bu noktada kıtadaki daha düşük maliyetli giyim üreticileriyle bağlantı kurmak için AfCFTA'yı yararlanması mümkündür (Hincherger, 2024). Raporlarda, Mısır'ın CLT, petrol ve gaz, otomobil üretimi ve yenilenebilir enerji gibi küresel değer zincirlerine mevcut katılımı, onu AfCFTA kapsamında potansiyel bir lider olarak konumlandırmaktadır. Mısır'ın stratejik konumu, gelişmiş sanayi merkezleri ve ticaret merkezi statüsü, onu AfCFTA'da liderlik rolü oynamak için umut verici bir aday haline getirmektedir. Uzman raporları, ekonomik ortaklıklar ve hükümet taahhüdüyle desteklenen Mısır'ın AfCFTA'dan yararlanma potansiyeli yüksektir. Tedarik zinciri deneyiminden yararlanarak ve diğer Afrika ülkeleriyle iş birliğini teşvik ederek Mısır, kıtadaki konumunu güçlendirebilir ve ekonomik büyümeyi teşvik edebilir (CAVIE).

2.4.2. COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)

Mısır 1998'de, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'na (COMESA) katılmıştır. Arap Dünyası, Afrika Boynuzu Bölgesi ve Nil Havzası Bölgesi ile çevrili olan bloğun seçkin bir coğrafi konuma sahip olması nedeniyle, jeopolitik olarak Mısır için özel bir öneme sahip olan COMESA, Mısır'ı kuşatan bir kuşak gibidir (Kenya Büyükelçiliği, 2023). Mısır COMESA'ya üye olması neticesinde diğer üye ülkelerle karşılıklı olarak ithalatta uygulanan gümrük vergileri kaldırılmaktadır (SIS). Örgüt, uluslararası rekabetçi, müreffeh, tam entegrasyonunu sağlamış

ve Afrika Birliği ile birleşmeye hazır iktisadi bir topluluk oluşturmaya çalışmaktadır. Zambiya, Lusaka'da 1994 tarihinde kurulmuştur. Bununla birlikte örgütün temelleri 1981 yılında kurulan Doğu ve Güney Afrika Tercihli Ticaret Alanı ile atılmıştır. Teşkilat yapısı, Devlet ve Hükümet Başkanları Otoritesi, Bakanlar Konseyi, Adalet Divanı, Merkez Bankaları Başkanları Komitesi, Hükümetler arası Komite, Teknik Komiteler ve Sekreteryadan oluşmaktadır. COMESA'nın hayata geçirmiş olduğu ticareti kolaylaştırıcı adımlar arasında, üye ülkelerde malların dolaşımına ilişkin sigorta işlemlerinin tek elden yürümesini sağlayan Sarı Kart gibi uygulamalar bulunmaktadır. İçinde bulunduğumuz 2024 yılı itibariyle dönem başkanı Uganda'dır (T.C.Dışışleri Bakanlığı). COMESA Anlaşması, üye ülkeler arasında serbest ticaret alanı oluşturma amacı taşıyan tercihli ticaret bölgesi olarak başlatılmıştır. Anlaşma önce gümrük birliğine, sonrasında ortak pazara dönüşmüştür. COMESA, Haziran 2009'da gümrük birliğini başlatmış olup, 2009-2018 dönemini kapsayan 10 yıllık süre zarfında tarifelerin düşürülerek birleştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca 2025 yılına kadar para birliğinin kurulması planlanmaktadır (Investinegypt). Mısır da dahil olmak üzere örgüte toplam 21 ülkenin üyeliği vardır. Sözkonusu ülkeler, Burundi, Komorlar Birliği, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Esvatini, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Morityus, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Tunus, Uganda, Zambiya, Zimbabve olarak sıralanabilir (COMESA.INT). Büyükelçiliğimiz ise örgüte akredite durumdadır (T.C.Dışışleri Bakanlığı). COMESA'ya üye devletlerin nüfuslarının 586 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Mısır, COMESA muadillerinin ötesinde endüstriyel ilerleme kaydetmiştir. COMESA anlaşması kapsamında 11 ülke serbest ticaret alanına katılmıştır. Bu ülkeler diğer COMESA üyelerinin ithalatına tam vergi muafiyeti tanımaktadır. Buna ek olarak Mısır, COMESA'ya üye ülkelerle karşılıklılık ilkesi izlemektedir. COMESA'ya üye ülkeler, pirinç, gıda maddeleri, ev eşyaları, kuru soğan, seramik, sıhhi tesisat, ilaç, araba lastiği, alüminyum, demir çelik, iplik, tekstil ve ayakkabı gibi Mısır menşeli ürünleri ithal edebilmektedir. Üye devletlerin üretim yapılarına bakıldığında bakır, kahve, çay, ham deri, sığır eti, susam, mısır, tütün gibi başlıca hammaddelerin ihracatına bağımlı oldukları tespit edilmiştir. Söz konusu kalemlerin gümrüksüz ihraç edilmelerine izin verilmesi halinde Mısırlı tüketiciyi olumsuz etkileyeceğinden dolayı Mısır piyasasında önem arz etmektedir. COMESA'nın ihracat hacmi 103.871 milyon dolar ve ithalat hacmi 177.332 milyon dolar olarak gösterilmektedir. COMESA kapsamındaki sektörler sırasıyla, ilaç ve medikal endüstrileri, gayrimenkul ve inşaat, ulaştırma ve lojistik, mühendislik ve elektronik endüstrileri, kimya endüstrileri, inşaat malzemeleri endüstrileri ve gıda işlenmesidir (Investinegypt).

2.4.3. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

Doğu Afrika bölgesinde yer alan ülkeler arasında ekonomik alanda kurulan bir örgüt olarak Doğu Afrika Topluluğu (EAC), sekiz ortak devletten oluşan, bölgesel bir hükümetlerarası kuruluştur. Topluluğa üye devletler, Burundi Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya Cumhuriyeti, Ruanda Cumhuriyeti, Somali Federal Cumhuriyeti, Güney Sudan, Uganda Cumhuriyeti ve Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'dir.

2.4.4. Üçlü Serbest Ticaret Anlaşması (TFTA)

Anlaşma, COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı), EAC (Doğu Afrika Topluluğu) ve SADC (Güney Afrika Kalkınma Birliği)'nin birleşmesiyle tesis edilmiştir. Anlaşmadaki 29 üçlü üye/ ortak devlet, Afrika Birliği üyelerinin %53'ünü, kıtasal GSYİH'nin %60'ından fazlasını (1,88 trilyon dolar) ve 800 milyonluk toplam nüfusu temsil etmektedir. Aynı zamanda Anlaşmayı henüz onaylamamış olan ülkeler de bulunmaktadır. Angola, Botswana, Burundi, Mısır, Esvatini, Kenya, Lesoto, Malavi, Namibya, Güney Afrika, Uganda, Zambiya, Zimbabwe ve Ruanda Üçlü Üye/Ortak Devletler olarak onay belgelerini tevdi etmiştir. Belirtilen ülkeler, 2022 yılında Üçlü GSYİH'nin %75'ini oluşturmaktaydı. Ayrıca, Cibuti Haziran 2024'te Anlaşmayı onayladığını bildirmiştir. Anlaşmanın ortaya çıkması, devlet ve hükümet başkanları tarafından Üçlü Zirvenin 22 Ekim 2008'de COMESA, EAC ve SADC blokları arasında Üçlü Serbest Ticaret Bölgesi (TFTA) kurulmasına karar verilmesiyle gerçekleşmiştir. TFTA'nın tesis edilmesinde pazar erişiminin geliştirilmesi, çoklu üyelik sorununun ele alınması ve anlaşmaya dahil olan üç topluluk arasında işbirliği, uyum ve politikaların koordinasyonu hedeflerinin ilerletilmesi amaçlanmıştır (EAC, 2024).

2.4.5. EUROMED (Avrupa-Akdeniz Ortaklığı)

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ya da diğer adıyla Barselona Süreci, Kasım 1995'de Barselona'da düzenlenen 'Barselona Deklarasyonu'yla hayata geçirilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği (AB), Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin, Suriye'den oluşan Avrupa-Akdeniz bölgesinde barış, istikrar ve refahın temin edilmesi amacıyla söz konusu ortaklık kapsamında bölgede 2010 yılına kadar bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu itibarla; Fas, Tunus, Mısır ve Ürdün'ün yanı sıra diğer Akdeniz ülkelerinin katılımına da açık olan AGADIR Anlaşması 6 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı). Kaynağı Afrika kıtası olmasa da EUROMED, Mısır'ın, Cezayir, Fas, Tunus gibi Kuzey Afrika bölgesinden kıtadaş ülkelerle bir araya geldiği bir platform olmasıyla ve Afrika ekonomisine olumlu yansımalarıyla gereklilik arzettiği açıktır.

2.4.6. AGADIR Anlaşması

Serbest Ticaret Bölgesi Kurulmasına İlişkin Anlaşma Arap Akdeniz Devletleri arasında 25 Şubat 2004 tarihinde imzalanmıştır. Avrupa Birliği projesi olan söz konusu anlaşmayla üye ülkeler arasında Serbest Ticaret Bölgesi ve iç ticaretin oluşturulması, Avrupa Birliği ile ticaretin artırılması, Avrupa-Akdeniz menşe kurallarının uygulanması ve menşe birikimi ilkesinin kullanılması yoluyla Arap Akdeniz ülkeleri arasındaki endüstriyel entegrasyonun geliştirilmesi amaçlanmıştır (Investinegypt). Projeye 4 milyon Euro bütçe ayrılmıştır (South EU Neighbors). Anlaşmaya Fas, Mısır, Tunus, Ürdün katılmıştır (Investinegypt).

2.5. Ülkelere Göre Karşılıklı Ticari Veriler

Tablo-2: Mısır'ın Kuzey Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2022
Cezayir	69,7 milyon dolar	-	694 milyon dolar
Libya	52,9 milyon dolar	-	960 milyon dolar
Fas	37,9 milyon dolar		1 milyar dolar
Tunus	-	35,7 milyon dolar	383 milyon dolar

Kaynak: OEC-World

Tablo-3: Mısır'ın Kuzey Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2022
Cezayir	69,7 milyon dolar	-	694 milyon dolar
Libya	52,9 milyon dolar	-	960 milyon dolar
Fas	37,9 milyon dolar		1 milyar dolar
Tunus	-	35,7 milyon dolar	383 milyon dolar

Kaynak: OEC-World

Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerle arasında devam eden ticarete konu kalemler arasında çimento, demir ve çelik çubuklar, bakır teller, ahşap, sebzeler, konfeksiyon sayılabilir. Mısır'a ihraç edilen ürünler ise “Sıvılaştırılmış doğal gaz, propan gazı, karton ve iklimlendirme için kondansatörler” i içermektedir. Ayrıca Mısır, akaryakıt sektörü dışında Cezayir’e yatırım yapan ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. 2008 istatistiklerine göre Mısır’ın Cezayir’deki yatırımları yaklaşık 5,3 milyar dolara ulaşmıştır. Mısır’ın Cezayir’de toplam değeri 4.890.000 dolar olarak belirtilen yaklaşık 32 yatırım projesi bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı internet sitesine göre Cezayir, yaklaşık 2000 Mısırlıya ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Mısır’ın Afrika’da hemen her ülkeyle ticari alanda imzaladığı iş birliği anlaşmaları bulunmaktadır (Egypttoday, 2017). Kuzey Afrika ülkelerinden Fas’a ilişkin olarak

Mısır Merkez Bankası'nın yaptığı açıklamalarda Mart 2022'ye kadar olan istatistiklere göre Fas Mısır'daki yedinci en büyük Arap yatırımcı olarak kabul edilmiştir (SIS).

Tunus'la Mısır'daki İhracatı Teşvik Merkezi ile Tunus'un İhracatı Teşvik Merkezi (CEPEX) arasında imzalanan bir mutabakat zaptı bulunmaktadır. Ayrıca iki ülke arasında inşaat alanında iş birliği ve tarımsal iş birliğine ilişkin Mutabakat Zaptları da imzalanmıştır. Mısır'daki Mali Düzenleme Kurumu ile Tunus Cumhuriyeti Mali Piyasalar Konseyi arasında imzalanan bir Mutabakat Zaptı vardır. Ayrıca Mısır'daki Yatırım ve Serbest Bölgeler Genel Otoritesi (GAFI) ile Tunus'taki Yabancı Yatırımları Teşvik Ajansı (FIPA) arasında yatırım iş birliğini mümkün kılmak amacıyla bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (Investegypt, 2022).

Tablo-4: Mısır'ın Doğu Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2022
Sudan	-	59,6 milyon dolar	565 milyon dolar
Kenya	3,41 milyon dolar	-	393 milyon dolar
Somali	-	287 bin dolar	90,8 milyon dolar
Eritre	2 bin dolar	-	1,26 milyon dolar
Cibuti	-	625 bin dolar	34,3 milyon dolar
Etiyopya	-	6,03 milyon dolar	187 milyon dolar

Kaynak: OEC-World

Tablo-5: Mısır'ın Doğu Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2022
Sudan	20,3 milyon dolar	419 milyon dolar	-
Kenya	74,5 milyon dolar	-	240 milyon dolar
Somali	-	399 bin dolar	898 bin dolar
Eritre	369 bin dolar	-	65 dolar
Cibuti	8,24 bin dolar	3,83 milyon dolar	-
Etiyopya	4,92 milyon dolar	10,2 milyon dolar	-

Kaynak: OEC-World

Kenya Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası (KNCCI), İcra Kurulu Başkanı'nın beyanına göre, Mısır ve Kenya, Kuzey ve Doğu Afrika bölgelerine açılan kapı olarak Afrika, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Asya ve Körfez bölgesi pazarı için en önemli pazarlardandır (Onditi, 2022). KNCCI, düzenlediği çeşitli faaliyetlerle iki ülke arasında ticareti ve yatırımı teşvik etmiştir. Bu çerçevede Kahire Ticaret Odası ile KNCCI arasında Mutabakat Zaptı imzalanması, Ortak İş Konseyinin Oluşturulması, Gıda İhracat Konseyi, Mısır Ticari Servisi,

Mayfair, Afrika Salihya gibi paydaşlarla ortaklıklar KNCCI'nın faaliyetleri arasında sayılabilir (Onditi, 2022).

Doğu Afrika bölgesinde yer alan ülkelerle gerçekleştirilen ikili ticarete çeşitliliğin hakim görülmektedir. Kenya ile mevcut ticarete, Mısır'ın toplam ithalatının %95'inden fazlasını oluşturan çay, Mısır'ın Kenya'dan yaptığı en önemli ithalattır. Mısır'ın Kenya'ya ihraç ettiği ürünleri, şeker, melas, demir-çelik ürünleri, lastikler ve araba aküleri, kağıt ürünleri, kimyasallar, deterjanlar, kablolar ve konektörler, elektrik transformatörleri, eczacılık ürünleri ve ilaç, mühendislik ekipmanları, yalıtım malzemesi, ev aletleri, kilim ve halılar, petrol yağları, parafin, klima cihazları, pirinç, mobilya, telefon santralleri, mum, plastikler ve boyalar, seramik, un, çikolata ve tatlılar, meyve suları ve reçel, sıhhi tesisat, televizyon, çimento, sabun, gübre oluşturmaktadır. Kenya'dan ithal edilen ürünler ise, çay, tütün, lastikler, kimyasallar, yağlar, meyve ve sebzeler, taze kesme çiçekler, kurutulmuş çiçek baskı mürekkepleridir (OECD-World).

Ayrıca Kenya'da Kasım 2018'de düzenlenen Küresel Sürdürülebilir Mavi Ekonomi Üst Düzey Konferansı'na katılan Mısırlı yetkililer tarafından, Mısır'ın Sürdürülebilir Kalkınma için Vizyon 2030 kapsamında ulusal düzeyde ve 2063 Afrika Birliği Gündemi (İstediğimiz Afrika) kapsamında çalışmalarda bulunmaya kararlı olduğu açıklanmıştır (SİS, 2022). Kenya – Mısır Ortak İşbirliği Komisyonu'nun 8 Mart 2024'te Nairobi'de gerçekleştirilen 7.Oturumunda, endüstriyel ve teknolojik kapasitenin büyümesi ile istihdamı artırmayı amaçlayan, denizcilik, veterinerlik hizmetleri ve yenilenebilir enerji ile güzel sanatları kapsayan mutabakat zaptları imzalanmıştır. (Kenya Dışişleri Bakanlığı).

İlerleyen süreçte Mısır ve Sudan arasında deniz ve nehir taşımacılığı alanlarının geliştirilmesi yönünde faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. Buna göre, Sudan üzerinden Mısır ve Çad'ı birbirine bağlayacak yol üzerine 2022 yılı içinde fizibilite çalışmaları yürütülmüştür. Mısır tarafı, Victoria Gölü'nü deniz yoluyla Akdeniz'e bağlamayı amaçlayan Vic-Med Projesi'nin ikinci aşamasının fizibilite çalışmalarının hazırlanmasına ilişkin ilk bakanlar toplantısı sırasında, Sisi'nin Sudan üzerinden Mısır ile Çad arasında kara yolu inşa edilmesine yönelik bir çalışmayı onayladığını duyurmuştu. Arazinin incelenmesi ve Batı Afrika ülkelerinin geri kalanına ulaşmak için kara yolunu belirlemek üzere bir Mısır-Sudan komitesi kurulmuştur (Egypt Today, 2022). Bu projenin yanı sıra Mısır, 1890'lı yıllarda Cape Colony Başbakanı Cecil Rhodes tarafından önerilen Kahire-Cape Town Yolu planını da yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Yolun, Akdeniz'deki İskenderiye Limanı'ndan

başlayarak Kahire, Sudan, Güney Sudan, Etiyopya, Tanzanya, Kenya, Zambiya ve son olarak Güney Afrika'ya kadar 10 bin 300 kilometre uzatılması planlanmıştır (Egypttoday, 2022). Bahsekonu yol projelerinin hayata geçirilmesinin, Afrika kıtasında kuzey-güney irtibatını siyasi, ekonomik ve kültürel olarak pek çok açıdan güçlendirerek, başta kıta içi olmak üzere diğer kıtalarla ilişkilerde de ciddi anlamda getirisi olacağı akıllara gelmektedir.

Bir diğer Doğu Afrika ülkesi olan Somali'nin Mısır'a ihraç ettiği başlıca ürünler büyükbaş hayvan, böcek reçineleri ve diğer mobilyalardır. Mısır'ın Somali'ye ihraç ettiği başlıca ürünler buğday unu, paketlenmiş ilaçlar ve meyve suyu olmuştur (OEC-World). Mısır Dışişleri Bakanı Mustafa Madouly'nin Ağustos 2024'teki Somali ziyaretinde yapılan açıklamalarda, Mısır'ın Somali'yle ekonomik bağlarını güçlendirmekte olduğu ve Kahire – Mogadişu arasında direk uçuşların sağlanması yönündeki girişimler ile Mogadişu'da Mısır Büyükelçiliğinin açılması vurgulanmıştır (Ganot, 2024).

Ayrıca Mısır, Eritre'nin en büyük dış ticaret ortakları arasında yer almaktadır (İNSAMER). Mısır'ın Eritre'ye ihraç ettiği başlıca ürünler rafine petrol, metal tıplar ve pestisitlerdir. Eritre'nin Mısır'a ihraç ettiği başlıca ürünler kullanılmış giysiler ve mücevherattır. Mısır'dan Etiyopya'ya ihraç edilen başlıca ürünler azotlu gübreler, kokulu karışımlar ve rafine petroldür. Etiyopya'dan ithal edilen başlıca ürünler kahve, hafif karışık dokuma pamuk ve tohumlar olmuştur. Mısır'dan Cibuti'ye ihraç edilen başlıca ürünler azotlu gübreler, kokulu karışımlar ve halojenlerdir. Cibuti'den ithal edilen ürünler ise hayvanlar ve mobilyalar oldu. Sudan'a ihraç edilen başlıca ürünler azotlu gübreler, buğday unları ve paketleme torbaları olmuştur. Sudan'dan ithal edilen başlıca ürünler ham pamuk, hayvanlar ve diğer yağlı tohumlardır (OEC-World).

Tablo-6: Mısır'ın Batı Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İhracat Rakamları				
Ülke / Dönem	1995	2017	2018	2022
Fildişi Sahili	-	47,2 milyon dolar	62,2 milyon dolar	-
Sierra Leone	165 bin dolar	-	-	5,15 milyon dolar
Mali	179 bin dolar	-	-	13,9 milyon dolar
Togo	-	50,8 bin dolar	-	65,3 milyon dolar
Nijerya	1,5 milyon dolar			160 milyon dolar
Burkina Faso	257 bin dolar			29,1 milyon dolar

Gabon	-	136 bin dolar	-	21,9 milyon dolar
Gana	-	898 bin dolar	-	74,5 milyon dolar
Gine	131 bin dolar	-	-	35,5 milyon dolar
Liberya	128 bin dolar	-	-	29,6 milyon dolar
Benin	-	47,3 bin dolar	-	13,5 milyon dolar
Senegal	-	432 bin dolar	-	55,7 milyon dolar
Nijer	-	33,6 bin dolar	-	14,7 milyon dolar
Cabo Verde	37,2 bin dolar (1999)	-	-	1,23 milyon dolar
Gine Bissau	23,6 bin dolar	-	-	143 bin dolar

	Tablo-7: Mısır'ın Batı Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2018	2022
Fildişi Sahili	-	-	-	-
Sierra Leone	110 bin dolar	-		93 bin dolar
Mali	180 bin dolar			101 bin dolar
Togo		23,9 bin dolar		323 bin dolar
Nijerya	271 bin dolar	-	-	4,07 milyon dolar
Burkina Faso	59,1 bin dolar	-	-	3,85 milyon dolar
Gabon	-	1,04 milyon dolar	-	1,61 milyon dolar
Gana	-	635 bin dolar	-	12,2 milyon dolar
Gine	5,1 bin dolar	-	-	7,78 bin dolar
Liberya	5,56 bin dolar	-	-	11,3 bin dolar
Benin	-	1,04 bin dolar	-	22,3 milyon dolar
Senegal	-	231 bin dolar	-	500 bin dolar
Nijer	-	11,3 bin dolar	-	51,4 bin dolar
Cabo Verde	26,1 bin dolar (1999)	-	-	347 dolar
Gine Bissau	19,7 bin dolar	-	-	14,7 bin dolar

Kaynak: OEC-World/SIS

Mısır'ın Batı Afrika Bölgesi ülkeleriyle pek çok ticari iş birlikleri bulunmaktadır. Bölgede aktif olarak faaliyet gösteren Mısırlı şirketler ve yatırımcılar ikili ilişkilerin gelişimine

katkıda bulunmaktadır. Fildişi Sahilinde Mısırlı iş adamlarının ikili ticareti geliştirmek üzere girişimleri olmuştur. Afrika İşleri Bürosu ve Mısır'ın COMESA birimi tarafından yayınlanan bir rapora göre Mısır ile Fildişi Sahili arasındaki ticaret hacmi, 2017'de 49,3 milyon dolar iken, 2018'de 64,6 milyon dolara yükselmiştir (SIS). Sierra Leone ile denizcilik, nehir taşımacılığı ve liman hizmetleri yönetimi alanında, ticaret alanında, tarım ve balıkçılık alanlarında birçok anlaşma ve mutabakat zaptları imzalanmıştır. Freetown'da henüz faaliyete geçirilmemiş bir Mısır tıp kliniğinin kurulmasına ilişkin protokol. Sierra Leone Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu ile Mısır İdari Kontrol Otoritesi arasında 2010'da mutabakat zaptı imzalanmıştır (SIS).

Mali ile ekonomik alanda pek çok anlaşma ve iş birliği bulunmaktadır. Karşılıklı Yatırımın Teşvik Edilmesi ve Korunmasına İlişkin Anlaşma 1998 yılı Mart ayında imzalanmıştır. Düzenli Havayollarına ilişkin anlaşma; Mali Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ile Mısır Ticaret ve Tedarik Bakanlığı arasında Teknik İşbirliği Protokolü; Mali Ulusal Ekonomik İşler Departmanı ile Mısır İhracatı Teşvik Merkezi (EEPC) arasındaki İşbirliği Protokolü; Mısır Ticaret Odaları Genel Federasyonu ile Malili mevkidaşı arasında Ortak Ticaret Odası kurulmasına ilişkin anlaşma; Mısır Genel Ticaret Odaları Federasyonu ile UEMOA Örgütü arasında, Mali'nin de üyesi olduğu Ortak İşbirliği Anlaşması; Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması Taslağı (Mali teklifi); Turizm İşbirliği Anlaşması; Zanaatkarlık alanında İşbirliği Anlaşması; Tarımsal Teknik İşbirliği Protokolü; Mısır ve Mali Hükümetleri arasında Sağlık ve İlaç Üretimi Alanında Mutabakat Zaptı; Mısır Ticaret Odaları Genel Federasyonu ile Mali Ticaret ve Sanayi Odası arasında Ortak Ticaret Odası kurulmasına ilişkin anlaşma; Mısır Ticaret Odaları Genel Federasyonu ile Mali'nin de üyesi olduğu UEMOA arasında Ortak İşbirliği Anlaşması; Araştırma, danışmanlık ve eğitim alanlarında işbirliğine ilişkin Enbi ve Mısırlı uzmanlar aracılığıyla Mali'de arama ve jeolojik araştırma alanında işbirliğine ilişkin Tharwa Petroleum Company ve madencilik alanında işbirliğine ilişkin Maden Kaynakları Otoritesi ile Mutabakat Zaptı; İnsan Gücü ve Göçmenlik Bakanlıkları Arasında Teknik İşbirliği Alanında Taslak Protokol gibi pek çok alanda anlaşma ve mutabakat zaptları imzalanmıştır (SIS).

Mısır ve Togo arasındaki ticaret hacmi, Mısır limanları ile Lomé limanı arasında doğrudan havayolu veya düzenli deniz ulaşım hatlarının bulunmaması nedeniyle düşüktür. Bu noktada etkili olan Al-Nasr İthalat ve İhracat Şirketi, kahve ve kakao gibi ana tarım ürünlerini Togo'dan Avrupa'ya ihraç etmektedir. İki ülke arasında ekonomi ve ticari alanda anlaşmalar ve mutabakat zaptları imzalanmıştır. Bunlara örnek olarak ilgili devlet kurumları arasında

imzalanan Ticari İşbirliği Anlaşması; Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması; Deniz Taşımacılığı Anlaşması; Turizm İşbirliği Mutabakat Zaptı gösterilebilir (SİS).

Diğer taraftan Nijerya ile ekonomik ilişkilerin daha canlı bir hale geldiği görülmektedir. Mısır'ın Nijerya'ya ihracatı 2008'deki 73 milyon dolara kıyasla 116 milyon dolara yükselerek 2009'da %160'lık bir artış kaydetmiştir. Arab Contractors, Orascom Construction, Mantrac, Elsewedy Cables ve EGYPRO gibi büyük Mısırlı şirketlerin, Nijerya Pazarında 1,4 Milyar ABD Dolarını aşan yatırımları dikkat çekmektedir. Haziran 2009'dan bu yana Kahire'den Abuja'ya uçuşlarına başlayan Egypt Air'in Nijerya'daki varlığı, Egypt Air'in şu anda Kahire'den Abuja, Lagos ve Lagos'a haftada 14 uçuş gerçekleştirdiğini dikkate alarak Kahire'ye seyahat eden turist sayısının artmasına yardımcı olmuştur. İki ülke arasında Yatırımın Teşvik Edilmesi ve Korunmasına İlişkin Anlaşma (2000), Ticaret Anlaşması (2002), Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması (1982), Hava Taşımacılığına İlişkin Mutabakat Zaptı (2007), İhracatı Teşvik Merkezleri Arasında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (SİS). Diğer bir Batı Afrika ülkesi Burkina Faso'yla çimento, rafine petrol, ham plastik kaplama, ham pamuk, ölçme cihazlarından oluşan ihracat kalemleriyle ekonomik ilişkilerin sürdürüldüğü görünmektedir (OEC-World).

Bölge ülkelerinden Gana'da pek çok farklı alanda Mısırlı yatırımcıların girişimleri bulunmaktadır. Gana'dan Mısır'a kakao ve odun ihracatı alanında ellili yıllardan beri sahadaki El Nasr İthalat ve İhracat Şirketi çalışmalarına devam etmektedir. Gana ve Batı Afrika'da türünün en büyüğü olan “Rafi” alüminyum fabrikası Mısırlı bir iş adamı tarafından kurulmuştur. Gana'da güçlü bir varlığa sahip Arab Müteahhitler Şirketi liderliğindeki Mısırlı müteahhitlik ve inşaat şirketleri Volta Gölü'nde 3 yolcu ve kargo feribotunun inşası, yenileme ve genişletme projesi, Accra ve Kumasi stadyumlarının inşaatı, başkenti Gana'nın batı kıyısındaki “Takoradi” şehrine bağlayan “Neppa” yolunun inşası gibi Gana'da birçok büyük projeyi hayata geçirmiştir. Gana'nın El Sewedy Elektrik Kabloları, Elektrometre Elektrik Sayaçları, Aydınlatma Direği İmalat Şirketi, Alkan, AjiPro ve başkent Accra'da inşaat işleri üstlenen United Engineers gibi Mısır'da da çeşitli yatırımları bulunmaktadır. Aynı şekilde Mısırlı bir yatırımcı tarafından Gana'da Afrika'nın en büyük altın rafinerisini inşa edilmiştir. Mısır Ticaret ve Sanayi Bakanı Ahmed Samir, Gana Toprak ve Doğal Kaynaklar Bakanı ve Ticaret ve Sanayi Bakan Vekili Samuel Ginapur ile gerçekleştirdiği bir görüşmede, Gana'nın Batı Afrika ülkeleri arasında Mısır ihracatı ve yatırımlarını çeken en büyük alıcı pazarlardan olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Gana pazarı, Mısır'ın Batı Afrika pazarlarına ulaşmasında da önem arz etmektedir (SİS, 2012).

Mısır ve Liberya arasında çeşitli alanlarda işbirliği anlaşmaları ve mutabakat zaptları imzalanmıştır. Bunlardan iki ülke arasındaki ticari değişimi ve ekonomik işbirliğini teşvik eden Mutabakat Zaptı 1998 yılında imzalanmıştır (SIS, 2015). Aynı şekilde Nijer, Senegal gibi diğer Afrika ülkeleriyle de ticari ilişkiler sürdürülmektedir.

Teyit eder nitelikteki OEC-World’de paylaşılan istatistiki verilere göre de Mısır’ın bölge ülkeleriyle tesis ettiği ekonomik ilişkilerine bakıldığında bazı ülkelere ithalatta düşüş görülse de ihracat rakamları yükselişte olmuş, genel çerçevede Afrika ülkeleriyle ihracat hacminin arttığı söylenebilir.

Tablo-8: Mısır’ın Orta ve Güney Afrika Ülkeleri’yle Yaptığı İhracat Rakamları				
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2018	2022
Angola	558 bin dolar	-	-	30,8 milyon dolar
Orta Afrika Cumhuriyeti	35,4 bin dolar	-	-	522 bin dolar
Çad	90 bin dolar	-	-	6,91 milyon dolar
Burundi	458 bin dolar	-	-	17,7 milyon dolar
Kamerun	-	599 bin dolar	-	47,9 milyon dolar
Kongo D.Cumhuriyeti	334 bin dolar	-	-	24,3 milyon dolar
Malavi	31,6 bin dolar	-	-	17,6 milyon dolar
Morityus	1,71 milyon dolar	-	-	49,5 milyon dolar
Mozambik	143 bin dolar	-	-	20,4 milyon dolar
Namibya	117 bin dolar (2000 yılı)	-	-	9,05 milyon dolar
Ruanda	9,04 bin dolar	-	-	68,5 milyon dolar
Esvatini	-	7,88 bin dolar	-	8,5 milyon dolar
Uganda	2,62 milyon dolar	-	-	88,2 milyon dolar
Zambiya	-	321 bin dolar	-	16,9 milyon dolar
Zimbabve	-	890 bin dolar	-	11,4 milyon dolar
Güney Afrika Cumhuriyeti	-	218 milyon dolar	-	124 milyon dolar

Kaynak: OEC-World/SIS

	Tablo-9: Mısır'ın Orta ve Güney Afrika Ülkeleri'yle Yaptığı İthalat Rakamları			
<i>Ülke / Dönem</i>	1995	2017	2018	2022
Angola	9,23 bin dolar	-	-	1,18 milyon dolar
Orta Afrika Cumhuriyeti	6,85 milyon dolar	-	-	13,6 bin dolar
Çad	309 bin dolar	-	-	1,16 milyon Dolar
Burundi	184 bin dolar	-	-	5,13 milyon dolar
Kamerun	-	743 bin dolar	-	5,54 milyon dolar
Kongo D.Cumhuriyeti	1,18 milyon dolar	-	-	377 milyon dolar
Malavi	3 milyon dolar	-	-	25,3 milyon dolar
Morityus	391 bin dolar	-	-	401 bin dolar
Mozambik	13,7 bin dolar	-	-	919 bin dolar
Namibya	139 bin dolar (2000 yılı)	-	-	5,36 milyon dolar
Ruanda	103 bin dolar	-	-	6,36 milyon dolar
Esvatini	-	6,01 bin dolar	-	119 bin dolar
Uganda	5,04 milyon dolar	-	-	18,5 milyon dolar
Zambiya	-	4,09 milyon dolar	-	171 milyon dolar
Zimbabve	-	18,1 milyon dolar	-	1,87 milyon dolar
Güney Afrika Cumhuriyeti	-	275 milyon dolar	-	136 milyon dolar

Kaynak: OEC-World/SIS

Mısır, bölge ülkelerinden Angola'yla karşılıklı ekonomi alanında iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadır. Mısır özel sektörü tarafından Ekim 2015'ten bu yana Angola'da bulunan Elsewedy Electric Şirketi'nin 6 mobil türbin kullanan 150 MW kapasiteli üç enerji santrali projesini hayata geçirmiştir. Başkentte (Luanda) iki istasyon ve Huambo şehrinde üçüncü istasyon bulunmaktadır. Üç tesis Angola'da kullanılan en son teknolojidir. Angola'nın petrol rafinerilerine olan ihtiyacı nedeniyle, petrol endüstrilerinin yanı sıra elektrik, altyapı projeleri, bilgi teknolojisi ve balıkçılık alanında da iki ülke için büyük fırsatlar bulunmaktadır. Angola, Afrika kıtasında ham petrol üretiminde ön sıralarda yer almaktadır. Angola, Petrol üretimi alanındaki tecrübesini Mısır ile paylaşarak iki ülke için sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

İki ülke arasındaki ticaret hacmi olumlu seyreden ilişkilere rağmen 2021’de 20 milyon doları geçmemiş olup, Mısır’ın 2021 yılında Angola’ya ihracatı 19,3 milyon dolara ulaşabilmektedir. Öte yandan Mısır ile Angola arasında ilk hava hizmetleri anlaşması 2010 yılında imzalanmıştır. Diğer bir bölge ülkesi olan Orta Afrika Cumhuriyeti’ne çok sayıda Mısırlı iş adamı yatırım fırsatlarını araştırmak üzere ziyaretler düzenlemektedir. Yatırım payının yaklaşık 100 milyon dolar olduğu tahmin edilen ve Orta Afrika pazarında geniş yer tutan Mısır menşeli Orascom İletişim Grubu TELECEL ile Mısır ve Orta Afrika Cumhuriyeti arasındaki ikili ticaret hacmini artırmayı amaçlayan Al Nasr Şirketi gibi Mısırlı şirketler ülkede faaliyet göstermektedir. İki ülke arasında Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması ve Mısır Afrika Teknik İşbirliği Fonu, Mısır Dışişleri Bakanlığı ve Orta Afrika Cumhuriyeti tarafından iki ülke arasında teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır (SIS).

Aynı şekilde Çad’la karşılıklı iş birliği tesisi için çeşitli anlaşma ve mutabakat zaptları imzalanmaktadır. Mısır-Çad Ortak Komitesi 4.Toplantısı kapsamında iki ülke arasında dört anlaşmayı imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar, Çadlı araştırmacıların ve teknisyenlerin tarım odaklı yeteneklerinin artırılması amacıyla Mısır uzmanlığından yararlanmaya yönelik Mutabakat Zaptı; Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması; Teknik İşbirliği Anlaşması şeklinde sıralanmaktadır (SIS).

Orta Afrika bölgesinde yer alan Burundi’yle ticari alanda pek çok iş birliği anlaşması ve mutabakat zaptı imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar arasında, Hava Taşımacılığı Anlaşması (1973); Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması (1986); Sanayileşme Alanında İşbirliği Protokolü (1988); Ticaret Anlaşması (1992); Mısır Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu ile Burundi Hükümeti Arasında Teknik İşbirliği Anlaşması (2005); Mısır Merkez Bankası ile Burundi Merkez Bankası arasında Bankacılık Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; Burundi Tarım Bakanı’nın ziyareti marjında iki ülke arasında Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; Şubat 2010’da Kahire’ye Tarım ve Hayvancılık; Mısır Serbest Bölgeler ve Yatırım Genel Otoritesi ile Burundi Yatırım Kurulu arasında 2010’da imzalanan bir Mutabakat Zaptı vardır (SIS).

Öte yandan, Afrika Devletleri ve Kuruluşları Bakanlığı ile Mısır Ticari Servisi COMESA Birimi tarafından yayınlanan bir rapora göre, Mısır ile Kamerun arasındaki ticaret 2017’de 34,3 milyon dolardan 2018’de 44,9 milyon dolara yükselmiştir. Raporda, Mısır’ın Kamerun’a ihracatının 2017’de 29,5 milyon dolardan 2018’de 43,5 milyon dolara yükseldiği, ithalatın ise 2017’deki 4,75 milyon dolardan 2018’de 1,4 milyon dolara düştüğü belirtilmiştir.

Rapora göre, ticaret dengesinin Mısır'a 2017'de 24,75 milyon dolar iken 2018'de 42,12 milyon dolar fazla verdiği belirtilmiştir. İki ülke arasında ayrıca hayvancılık ve et ihracatına yönelik mezbahaların kurulmasına yönelik projeler de bulunmaktadır. İki ülkenin ilgili Bakanlıkları arasında altyapı projelerinde artan ticaret ve hizmet alışverişi çerçevesinde Mısır-Kamerun ilişkilerini düzenlenmesi üzerine bir anlaşma konusunda mutabakata varmıştır. Buna göre iki ülke arasındaki alışverişi kolaylaştırma amacıyla yeni limanların açılması planlanmaktadır. Arab Contractors Şirketi Kamerun'da da faaliyet göstermektedir. Şirket ana liman olan Douala'yı, bazı komşu Orta Afrika ülkelerinin başkentlerine bağlayacak bir karayolu ağı inşa etme projeleri üzerine çalışmaktadır. Elsewedy Cables şirketi, Kamerun'da toplam 40 MW kapasiteli ve maliyeti 40 milyon dolara varan üç enerji santrali inşa etme projesi üzerine çalışmaktadır. Mısır'ın Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu tarafından Kamerun'da diplomasi, yargı, güvenlik, savunma, hemşirelik, güvenli annelik, pirinç ekimi ve turizm alanlarında çeşitli kurslar düzenlemektedir. Ayrıca Mısır'ın Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu dört kuyunun açılmasını finanse etmeyi kabul etmiştir. Aynı zamanda altyapı, enerji ve ticaret sektörlerinde çalışan Mısırlı şirketler aracılığıyla Mısır'ın Kamerun'da geniş bir varlığa sahip olduğu bilinmektedir. Sisi döneminde Kamerun'la pek çok alanda ikili işbirliği teşvik edilmekte ve tüm bölgesel ve uluslararası forum ve organizasyonlarda iki taraf arasındaki eşgüdümün geliştirilmesine önem verildiği görülmektedir. Diğer taraftan iki ülke arasında 2016 yılında yolsuzlukla mücadele alanında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır (SIS, 2020).

Mısır Elektrik ve Yenilenebilir Enerji Bakanı Mohamed Shaker 2020'de Mısır'ın enerji alanı da dahil olmak üzere tüm sektörlerde Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni desteklediğini belirtmiştir. Mısır ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti 2010 yılında su yönetimi, turizm ve sosyal işler alanlarında üç Mutabakat Zaptı imzalamıştır. İki ülke arasında Kongo Nehri'nin hidrolojik yönlerinin araştırılması ve Inga Barajları ile Yüksek Baraj arasındaki elektrik şebekelerinin birbirine bağlanmasına ilişkin karşılıklı görüşmeler yapılmıştır (SIS).

Bir diğer bölge ülkesi olan Malavi'de gübre ve tütün ihracatına ağırlık verildiği görülmektedir. Öyle ki tütün Malavi'deki en stratejik ürün olarak ülkenin milli gelirinin önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Her iki ülkenin COMESA üyelikleri de karşılıklı ticareti olumlu etkilemektedir. Mısır menşeli Al-Swedy kablo şirketine ait bir şube Malavi'nin güneydeki Blantyre şehrinde ürün tedariki çerçevesinde Malawi Elektrik Tedarik Komisyonu – ESCOM adlı yerel elektrik şirketi ile bir sözleşme imzalamıştır. Ayrıca Mısırlı bazı iş adamları Malavi'ye Mısır mobilya ve tekstil ürünlerini ithal etmektedir. Öte yandan Mısır'ın Afrika ile

teknik iş birliği fonu ile Malavi Cumhuriyeti hükümeti arasında 1982’de işbirliği anlaşması imzalanmıştır (SIS).

Morityus ve Mısır arasında fazla ilerlememesiyle birlikte devam eden bir ticari ilişki söz konusudur. İki ülke arasında ticaret anlaşması; Morityus Hükümeti ile Mısır Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu arasında Teknik İşbirliği Anlaşması; Port Said Liman İdaresi ile Morityus Liman İdaresi arasındaki Mutabakat Zaptı; Mısır Tarım ve Arazi Islahı Bakanlığı ile Morityus Tarımsal Sanayi ve Balıkçılık Bakanlığı arasında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (SIS, 2012).

Mozambik’te Mısır menşeli Al-Sewedy for Cables Şirketinin 15 milyon doları aşan yatırımları mevcuttur. İki ülke arasında tarım alanında ortak şirket kurulması üzerine iş birliği planlanmıştır. Öte yandan Mısır büyükelçiliği Mozambik ve Mısır arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde etkin bir faktör olmuştur. Karşılıklı olarak ticari alanda çeşitli anlaşmalar imza atılmıştır. Söz konusu anlaşmalara örnek olarak, Mısır’ın Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu ile arasındaki anlaşma; Ortak Komitenin Kurulmasına İlişkin Anlaşma; Ekonomik ve Teknik Alanda İşbirliği Anlaşması; Yatırımın Korunmasına İlişkin Anlaşma; Tarım Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; İşgücü Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı ve Turizm Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı gösterilebilir (SIS).

Mısır-Ruanda ekonomik ilişkileri, iki ülkenin COMESA üyeliğinden olumlu etkilenmektedir. Ruanda’nın Mısır’a yaptığı ihracatta en önemli ürünler edilen çay, kahve, ananas, muz ve bahçecilik ürünleridir. Mısır ile Afrika ülkeleri arasındaki döviz ticareti 2016’da 4,8 milyar dolara ulaşırken, 2016’da ihracat 3,4 milyar dolar, ithalat ise 1,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Mısır-Ruanda Ticaret Birliği çatısı altında Ruanda’daki inşaat ve emlak alanında 2017 yılında dokuz Mısırlı şirket ülkede faaliyete geçmiştir. Mısırlı şirketler, Ruanda emlak sektöründe malzeme maliyetlerini azaltmaktadır. Ruandalı iş kadınları ve iş adamlarının 2017 Afrika Forumu sırasında Şarm El Şeyh’e ziyarette bulunmasının ardından Mısırlı iş adamları ve üreticilerden oluşan bir heyet de Ruanda’ya ziyaret gerçekleştirmiştir. Mısır Ulaştırma Bakanlığı’ndan bir heyetin 22 Eylül 2015 tarihinde Ruanda’ya gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Ruanda Ulaştırma ve Kalkınma Otoritesi Maslahatgözarları ile Ruanda’daki gölleri birbirine bağlama projesi hakkında toplantı yapmıştır. Victoria’yı Akdeniz’e bağlayan Ruanda tarafı, Ruanda’yı Kagera Nehri veya Kivu Gölü üzerinden Victoria Gölü’ne bağlama konusuna büyük ilgi göstermiştir. Mısır ve Ruanda’nın sulama alanlarında iş birliği yapmaktadır. Mısır, teknik uzmanlık ve maddi yardım sağlayarak tüm sulama projelerine, enerji üretimine, Nil Nehri’nin korunmasına ve Nil Havzası ülkelerinde temizlenmesine her

zaman etkin bir şekilde katılmaya istekli olmuştur. Ruanda, Mısır'la koordineli olarak Nil Nehri'nin temizlenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalarda bulunurken aynı zamanda ağaçlandırma, su kalitesinin iyileştirilmesi ve çölleşmeyle mücadele konusunda girişimleri mevcuttur. BAE Şirketi Metito 2015'te Ruanda'nın Kigali kentinin içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere Su ve Sanitasyon Kurumu ile bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu proje şirketin Afrika'daki bölge temsilcisi Metito Egypt şirketi tarafından uygulanmaktadır (SIS).

Mısır ve Güney Sudan, Güney Sudan'ın Batı Bahr el-Gazel Eyaleti'nin Wau şehrinde çok amaçlı Wau barajına ilişkin ortak çalışmalarda bulunmuşlardır. Mısır ve Güney Sudan, Güney Sudan'da sağlık, şehir planlaması ve su kaynakları alanlarındaki kalkınma projelerini desteklemek için bütünsel bir yönetim programı üzerinde anlaşarak 2014'te teknik alanda iş birliği ve su kaynaklarının geliştirilmesine ilişkin bir anlaşma imzalamıştır. Mısır ve Güney Sudan 2013'te, Arap Müteahhitler tarafından Güney Sudan'da 7,2 milyon dolarlık Mısır hibesi karşılığında üç girişimin uygulanmasına yönelik sözleşmeler imzalamıştır. Aynı yıl iki ülke arasında sağlık ve tarım alanlarında ortak bağları teşvik etmek amacıyla protokol ve mutabakat zaptı imzalanmıştır. Aynı şekilde Güney Sudan'ın Warrap ve Jonglei eyaletlerinde bir Mısır kliniğinin kurulmasına ilişkin protokol ve Mısır Tarım Bakanlığı ile Güney Sudan Hayvan Kaynakları ve Balıkçılık ve Tarım Bakanlıkları arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.

Öte yandan, Uluslararası Esvatini Havalimanı 2000-2002 yıllarında özel bir Mısır şirketi tarafından tasarlanmıştır. Yine Mısırlı bir şirket tarafından Lobamba'yı Sikhuphe Uluslararası Havaalanı'na bağlayan 17 kilometrelik bir yol yapılmıştır. İki ülke arasında Temmuz 2000'de yatırımların korunmasına ilişkin bir anlaşma ile Mısır Elektrik ve Enerji Bakanlığı ile Swazi Doğal Kaynaklar ve Enerji Bakanlığı arasında Ağustos 2010'da teknik iş birliği anlaşması gibi çeşitli alanlarda ortak anlaşmalar imzalanmıştır (SIS).

Uganda'da Mısırlı yatırımcılar dikkat çekmektedir. İki ülke arasında ticari işbirlikleri bulunmaktadır. Uganda'daki Mısır yatırımları arasında Cairo International Bank, Egypt Air, Mantrac Uganda ltd, Arab Contractors, al-Nasr Export and Import Company ve African Development Incorporation Uganda Limited gösterilebilir. Kahire Uluslararası Bankası 1995 yılında Kampala'da kurulmuş olup, Mısır'ın en büyük kamu sektörü bankalarından biri olan Banque Du Caire ve tanınmış grup Kato Aromatic, Kampala'da Kahire Uluslararası Bankası'nı kuran ilk hissedarlar olmuştur. Arap Müteahhitler Uganda'da faaliyet göstermektedir. Afrika'nın önde gelen yatırımcılarından Mısır menşeli Citadel Group, ulaşım maliyetini önemli ölçüde azaltmak için Mombasa'dan Kampala'ya giden ana demiryolunu modernize

alışmasına 150 milyon dolar yatırım yapmıştır. Tarım ve Arazi Islahı Bakanlığı ile Uganda Tarım ve Hayvancılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bakanlığı arasında 25 Mart 1999’da bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (SIS). İki ÷lke arasında ticaret ve tarıma alanlarında da iş birlikleri sağlanmıştır. İki ÷lke, ticari ilişkileri her yönüyle geliştirmek için ortak bir politika benimsemiştir. İekli ticaret hacmi 2009 yılında 35,5 milyon dolara yükselmiştir (SIS).

Zambiya, Mısır’la ekonomik ilişkilere sahip ÷lkeler arasındadır. Kahire ile Lusaka’yı birbirine bağlayan EgyptAir bölgede faaliyet göstermektedir. Mısır’ın Zambiya’ya ihracatı, elektrik sayaçları ve parçaları, televizyon antenleri, üre, elektrik kablosu, gıda ürünleri, meyve suları, lastikler, ilaçlar, lastikler, tıbbi ürünler, kozmetik, kağıt ürünleri, tekstil, halı, boya, kimyasallar, inşaat, seramik ve sıhhi tesisat ürünleri üzerinedir. Mısır’ın Zambiya’dan temin ettiği ithalat kalemleri ise, bakır, az miktarda tütün, ağaç ve ağaç ürünleridir. Karşılıklı olarak gerçekleştirilen ziyaretlerde birçok anlaşma imzalanmıştır. Bunlar arasında, Mısır ile Zambiya İhracat Konseyi Arasındaki Ticaret Noktası Arasındaki İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; Mısır Ticaret Odaları Genel Federasyonu ile Zambiya Ticaret ve Sanayi Odaları’nın Kurucusu Arasında İşbirliği Anlaşması; Yatırımın Teşviki Ve Korunmasına İlişkin Anlaşma; Elektrik Bakanlığı ile Zambiya Enerji Bakanlığı arasında Mutabakat Zaptı; Zambiya İçişleri Bakanlığı ile Mısır Tarım Bakanlığı Arasında Zambiya’da Ortak Çiftlik Kurulmasına İlişkin Anlaşma; Zambiya İçişleri Bakanlığı ile Mısır Tarım Bakanlığı Arasında Zambiya’da Ortak Çiftlik Kurulmasına İlişkin Anlaşma; Mısır Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu ile Zambiya Hükümeti Arasında Teknik İşbirliği Anlaşması; Mısır Elektrik Bakanlığı ile Zambiya Enerji Bakanlığı arasında Mutabakat Zaptı; Turizm İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; Maden Zenginliği Alanında İşbirliğini Geliştirmeye Yönelik Mutabakat Zaptı; Tarım, Toprak, Hayvancılık ve Balıkçılık Konularında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; Ekonomik Ve Teknik Mutabakat Zaptı gösterilebilir (SIS).

Mısır’ın Zimbabwe’yle kurduğu ticari ilişkiler geçmişten günümüze kadar olumlu seyretmiştir. Zimbabwe’deki en önemli Mısır yatırımları arasında tütün ve gıda ürünleri ithal eden Al-Nasr Şirketi dikkat çekmektedir. Ayrıca Zimbabwe TeleSell Company’nin %60’ına hissedar Orascom Telekom Grubu’ndan Telesell Globe Company de Zimbabwe’de aktiftir.

Öte yandan iki ÷lke arasında Mısır-Afrika ile Teknik İşbirliği Fonu ile Zimbabwe hükümeti arasında Teknik İşbirliği Anlaşması; hava taşımacılığı alanında işbirliği anlaşması imzalanmıştır (SIS).

Mısır ve Güney Afrika, Afrika Kıtasının en büyük ekonomileri olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen, aralarındaki toplam ticaret hacmi beklentilerinin altındadır. Mısır'ın Güney Afrika'ya ihracatı 2009 yılında 31 milyon dolar, 2008 yılında ise 120 milyon doları değerindedir. Öte yandan Mısır'ın Güney Afrika'dan ithalatı 2008 yılında 133,5 milyon ABD dolarına kıyasla 2009 yılında artarak 161 milyon dolara ulaşmıştır.

Mısır'ın Güney Afrika'ya ihracatı, 2008'deki 135,5 milyon dolara kıyasla 2009'da 31 milyon dolara ulaşmıştır. Öte yandan Mısır'ın ithalatı 2008'de 133,5 milyondan 161 milyon dolara yükselmiştir. Mısır'ın Güney Afrika'ya yaptığı en önemli ihracatlar arasında gübreler, lastik ve buji üretimi için malzemeler, porselen lavabolar yer alırken, Güney Afrika'dan yapılan en önemli ithalatlar arasında Toyota araçları, makineler, kimyasallar ve tütün yer almaktadır. Güney Afrika'da Mısırlıların işletmelerinden oluşan pek çok yatırım bulunmaktadır ancak bu yatırımlar hakkında resmi bir bilgi bulunmamaktadır. Güney Afrika'daki yatırımlar 2007 yılında 20,6 milyon dolara ulaşırken bu tutarın çoğunluğu petrol, hizmetler, iletişim ve arazi ıslahı alanlarını kapsamaktadır (SIS).

Mali ve ekonomik işbirliği alanında Mısır'ın Güney Sudan'la 2019 yılında ortak bir komite kurulması yönünde anlaşmaya vardıkları duyurulmuştur (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2015). Mısır ve Sudan arasında deniz ve nehir taşımacılığı alanlarının geliştirilmesi yönünde faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. Buna göre, Sudan üzerinden Mısır ve Çad'ı birbirine bağlayacak yol üzerine 2022 yılı içinde fizibilite çalışmaları yürütülmüştür. Mısır tarafı, Victoria Gölü'nü deniz yoluyla Akdeniz'e bağlamayı amaçlayan Vic-Med Projesi'nin ikinci aşamasının fizibilite çalışmalarının hazırlanmasına ilişkin ilk bakanlar toplantısı sırasında, Sisi'nin Sudan üzerinden Mısır ile Çad arasında kara yolu inşa edilmesine yönelik bir çalışmayı onayladığını duyurmuştu. Arazinin incelenmesi ve Batı Afrika ülkelerinin geri kalanına ulaşmak için kara yolunu belirlemek üzere bir Mısır-Sudan komitesi kurulmuştur (Egypt Today, 2022). Bu projenin yanı sıra Mısır, 1890'lı yıllarda Cape Colony Başbakanı Cecil Rhodes tarafından önerilen Kahire-Cape Town Yolu planını da yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Yolun, Akdeniz'deki İskenderiye Limanı'ndan başlayarak Kahire, Sudan, Güney Sudan, Etiyopya, Tanzanya, Kenya, Zambiya ve son olarak Güney Afrika'ya kadar 10 bin 300 kilometre uzatılması planlanmıştır (Egypttoday, 2022). Bahse konu yol projelerinin hayata geçirilmesinin, Afrika kıtasında kuzey-güney irtibatını siyasi, ekonomik ve kültürel olarak pek çok açıdan güçlendirerek, başta kıta içi olmak üzere diğer kıtalarla ilişkilerde de ciddi anlamda getirisi olacağı düşünülebilir.

III. BÖLÜM: GÜVENLİK ALANINDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

3.1. Mısır'ın Askeri Alandaki İmkân ve Kabiliyetleri

Son dönemde savunma alanındaki çalışmalarında kat ettiği yol ve Afrika'daki sayıca en büyük orduya sahip olmasıyla bilinen Mısır'ın, kıtada güvenlik konusunda da aktif girişimleri bulunmaktadır. Mısır Ordusu, 440 bin aktif personel, 480 bin yedek asker sayısı ve 9,4 milyar dolarlık savunma bütçesiyle Afrika kıtası ve Arap dünyasının en güçlü ordusu olarak değerlendirilebilir (Global Fire Power, 2024). Özellikle 1952 darbesinden sonra büyük bir ilerleme kaydederek günümüze kadar gücünü arttırmaya devam etmiştir (Kılıç, 2019 akt. Demir, 2020)

Mısır aynı zamanda uluslararası güvenlik ve stratejik organizasyonlarla eşgüdüm ve iş birliği halindedir. Bu bağlamda Mısır'ın resmi iş birliği içinde olduğu ittifaklardan biri NATO'dur. İttifakla iş birliği 1994 yılında Barış için Ortaklık Programına (PFP) üye olmasıyla başlayıp, 1994 yılında Akdeniz Diyalog Mekanizmasına (MD) geçmesiyle devam etmiştir. Mısır NATO'yla birincisi 2007'de olmak üzere 2018'den beri Bireysel Ortaklık Programı (IPCP) ile iş birliği programı üzerinde anlaşmaya varmıştır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Mısır ile İttifak arasındaki iş birliği programları arasında ulusal yeteneklerin güçlendirilmesi ve mayın temizleme, patlayıcılarla mücadele, terörle mücadele, siber güvenlik, sınır güvenliği ve iklim değişikliği ile güvenlik arasındaki ilişki alanlarında İttifak ile deneyim alışverişi yer alıyor (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Mısır'ın iş birliği halinde olduğu diğer bir örgüt Güney Akdeniz'den altı ülkeyi kapsayan Akdeniz Ortaklığı çerçevesindeki Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'dir. Akdeniz İşbirliği Ortakları çerçevesinde İsrail'in yanı sıra Mısır - Ürdün - Tunus - Cezayir - Fas, kuruluşta gözlemci statüsüne sahiptir. AGİT'le iş birliği Mısır'a terörle mücadele, insani sorunlar, kara para aklama ve insan ticaretiyle mücadele dahil olmak üzere çeşitli alanlarda deneyim alışverişi ve iş birliği fırsatı sağlamıştır (Mısır Dışişleri Bakanlığı). AGİT Mısır için Kuzey Afrika ülkeleriyle bir araya geldiği bir iş birliği platformu olmasıyla çalışmada Kahire'nin Afrika'ya ilişkin güvenlik politikası kapsamında gösterilebilir.

Mısır ayrıca, ilk olarak BM Genel Kurulu'nun 1992 yılında düzenlenen 47. Oturumunda Asya'da güvenlik ve istikrarın tesisi ve barış için iş birliğini geliştirmek amacıyla Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nın (CICA) düzenlenmesi Kazakistan'ın Birinci Cumhurbaşkanı tarafından önerilmiştir. Mısır konferansa üye olarak katılmış ve konferansın beş boyutuna (ekonomik boyut, çevre boyutu, insani boyut, yeni zorluklarla ve tehditlerle mücadele ve askeri-siyasi boyut) olumlu ve etkili bir şekilde katılmıştır. Mısır, her yıl Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oturum aralarında düzenlenen konferansın resmi olmayan bakanlar toplantısına katılmaktadır.

Mısır, Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın 2022 yılından bu yana diyalog ortağıdır. ŞİÖ, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın yanı sıra güvenlik gibi tüm alanları kapsayan ve genişlemeye devam eden bir örgüttür. Mısır makamlarınca, ŞİÖ'nün terörle mücadele gündeminin Mısır'ın güvenlik duruşlarıyla neredeyse birebir örtüştüğü değerlendirilmekte olup, Mısır'ın ŞİÖ üyeleriyle güvenlik ve terörle mücadele iş birliğini ve istihbarat alışverişini genişleteceği öngörülmektedir (Mısır Dışişleri Bakanlığı).

Ayrıca yeni nesil silahlara yönelik yatırım dönemin başlıca gündem maddelerinden olurken Mısır'ın da bu alanda geride kalmadığı görülmektedir. Askeri komplekslerinde ulusal üretim hatlarını güçlendiren Mısır, savunma fuarı EDEX 2021'in ikincisi, Kahire'de 29 Kasım - 2 Aralık 2021 tarihlerinde düzenlenmiştir. Askeri Üretim Devlet Bakanı Mohamed Ahmed Morsi, EDEX'e 40'tan fazla savunma ve askeri üretim bakanı ile askeri komutanın katıldığını ve Orta Doğu'nun en büyük fuar organizasyonunun arkasında tamamlanmış bir sistemin olduğunu açıklamıştır (Al-Defaiya, 2021).

3.2. Güvenlik Politikaları

Mübarek yönetimindeki Mısır, Afrika Birliği'ne çok az ilgi göstermiş, özellikle İslami kanadın Sudan'da iktidarı ele geçirmesinden ve 1995'te Etiyopya'da Mübarek'e suikast girişiminden sonra Afrika'ya bir güvenlik prizmasından bakmıştır. Neticesinde ise Mübarek, 2005'te Abuja hariç Afrika zirvelerine katılmayı bırakmıştır (Darwisheh, 2020 akt. Landsberg ve Van Wyk 2012: 245). Buna rağmen Mısır menşeli kaynaklarda Mısır'ın çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek için ilk Afrika mekanizmasını kurarak çatışmaları çözme ve barışı koruma operasyonları ile Afrikalı kadroları eğitmek için özel bir merkez kurduğu bilgileri yer almaktadır (SIS).

Uluslararası arenada terörle mücadeleye verilen önemin artmasıyla Sisi hükümeti nazarında da güvenlik meselesi rejiminin temel nedeni ve meşruiyetinin temel kaynağı haline

gelmiştir (Farouk, 2018). Güvenlik açısından Mısır'ın öncelikleri, Arap dünyasına ilişkin konular, Afrika meseleleri, terörle mücadele, Orta Doğu'daki çatışmalar ve Filistin davası olarak sıralanmaktadır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 25 Ocak 2016). Mısır'ın terörle mücadelede belirlediği hedefler özellikle dini tandanslı gruplar olurken bu yeni hedeflerin, Mısır'ın Afrika politikasında birtakım değişikliğe gitmesine yol açtığı bilinmektedir. Sahel ve Sahra bölgeleri ile Orta ve Batı Afrika, Mısır nezdinde “Mısır'ın stratejik derinliğinin Güney ve Batı'ya bir uzantısı” olarak kabul edilmekle, Kahire'nin terörle mücadele faaliyetlerinde önem arz etmektedir (Farouk, 2018). Sahel ve Sahra bölgesi, bir yandan Mısır devleti için stratejik derinlikte bir bölge oluşturması ve diğer yandan sınır ötesi terörist gruplarla, özellikle de mağripteki Boko Haram ve El Kaide ile ilişkili artan tehditler ve riskler nedeniyle, Mısır'ın bu konudaki hamleleri için öncelikli bir nokta olmuştur. Mısır, Afrika'daki yasadışı göçle mücadeleyle ilgili çeşitli uluslararası ve bölgesel girişimleri ve programların desteklenmesi politikalarını oluşturmuştur (Mahmud İbrahim, 2023:426).

Mısır'ın Afrika'daki güvenlik faaliyetlerinde birtakım kurumların da önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu bağlamda “Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı (EAPD)” ve “Kahire Uluslararası Çatışma Çözümü, Barışı Koruma ve Barış İnşası Merkezi (CCCPA-Cairo International Center for Conflict Resolution, Peacekeeping and Peacebuilding in Africa)” Mısır tarafından kullanılan iki stratejik kurumdur.

Mısır Dışişleri Bakanlığı tarafından 1994 yılında kurulan ve Haziran 2017'de Başbakanlık Kararnamesi ile yeniden düzenlenen Kahire Uluslararası Çatışma Çözümü, Barışı Koruma ve Barış İnşası Merkezi, Afrika ve Orta Doğu'da barış ve güvenlik alanlarında eğitim, kapasite geliştirme ve araştırma alanlarında faaliyet yürüten bir Mısır kamu kuruluşudur. Afrika'da Kahire Bölgesel Çatışma Çözümü ve Barışı Koruma Merkezi'nin (CCCPA) halefidir. Vizyonunu çatışmayı önleme ve barışı sürdürme olarak açıklayan CCCPA, Afrika Birliği Mükemmeliyet Merkezi ve Arap dünyasında barış ve güvenlik konularında tek sivil eğitim merkezidir. Merkez şu anda Aswan Sürdürülebilir Barış ve Kalkınma Forumu'nun Yürütme Sekreterliği ve Uluslararası Barışı Koruma Eğitim Merkezleri Derneği'nin (IAPTC) Sekreterliği ve Afrika Barış Destek Derneği'nin (IAPSTA) Yönetim Kurulu'dur (CCCPA/History). CCCPA'in görev alanı doğrudan Mısır'ın Afrika'daki politik ve stratejik önceliklerini desteklemesinin yanı sıra faaliyetleri Orta Asya ve Afganistan'ı da kapsamaktadır (Farouk, 2018). Barışı korumaya rehberlik etmek için Mısır Dışişleri Bakanlığı tarafından 1994 yılında kurulan CCCPA, Kuzey Afrika ve Sahra altı Afrika'da düzenlediği eğitim programlarıyla ön plana çıkmaktadır (Farouk, 2018 akt. CCCPA). Mısır, 1960-2015 arasında

BM'ye sağladığı 30.000'den fazla personel katkısıyla barışı koruma ve terörle mücadele alanında BM Barışı Koruma misyonları nezdinde sacayağı olarak değerlendirilmektedir (Farouk, 2018 akt. Swelam). Mısır, 2018 yılı verilerinde barışı koruma misyonlarına katkı sağlayan ülkeler arasında yedinci sırada gösterilirken Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki BM Barışı Koruma Misyonu Mısır'ın en fazla katkıda bulunduğu misyonların başında gelmektedir (Farouk, 2018 akt. UNPD). Sivil bir kurum olarak CCCPA'nın terörle mücadele alanına girmiş olması Mısır için bir paradigma değişikliği olarak yorumlanmaktadır. Ajansın verdiği eğitimler El-Ezher'in kontrolünden bağımsız bir dini program da içermektedir (Farouk, 2018).

Bölgesel boyutuyla Mısır güvenlik politikası, 2019 yılında Afrika Birliği başkanlığı sırasında da görüleceği üzere Afrika'nın terörizm ve aşırılıkla mücadele çabalarına verdiği destek ve bu alandaki faaliyetlerle şekillenmiştir. Mısır yerel kaynaklarında, Sisi rejiminin Afrika ülkelerinin terörle mücadelede kapasitelerini geliştirmek ve “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” ilkesiyle ikili ve bölgesel olarak teknik destek sağladığı açıklanmaktadır. Bu çerçevede Mısır Kalkınma Ortaklığı Ajansı (EAPD), ilgili bakanlıklarla işbirliği içinde, Afrikalı uzmanlar için terör suçlarının analizi ve terörle mücadele gibi alanlarda çeşitli eğitim programları düzenlemiştir (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2021). Mısırlı otoriteler terörizmle mücadelede, sadece güvenliğin tesisiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve kalkınma tedbirlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunarak daha kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Mısır tarafınca, terör eylemlerinin gerçekleştirilmesinde ana etkenin ideoloji olduğu savunulmaktadır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Diğer taraftan Mısır, Güvenlik Konseyi'nde Terörle Mücadele Komitesi ve hem Kongo Demokratik Cumhuriyeti hem de Irak ile ilgili BM Yaptırım Komiteleri olmak üzere üç özel komitenin başkanlığına seçilmiştir (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 25 Ocak 2016). Mısır ayrıca, Arap terörle mücadele uzmanları grubunun düzenli toplantıları da dahil olmak üzere Arap Ligi tarafından düzenlenen toplantılara katılmaktadır (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Mısır Dışişleri Bakanlığınca yapılan bir açıklamada, Mısır'ın terörizmle mücadeledeki başarısına değinilirken terörist faaliyetlere ve müsebbibi görülen radikal ideolojilere karşı mücadelede bölgesel ve küresel ortaklarla iş birliği yapmaya devam ettikleri ibraz edilmiştir. Mısır aynı zamanda DEAŞ karşıtı koalisyonun üyesidir Mısır Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, ılımlı İslami düşüncenin küresel kaleleri olarak nitelendirdiği El-Ezher ve Dar El-İfta'nın terörizm ve radikalleşmenin kökleri ile mücadelede koalisyona gerekli ideolojik

kaynakları sağlama konusunda kullanıldığını beyan etmektedir (Mısır Dışışleri Bakanlığı, 25 Ocak 2016).

Ayrıca, Mısır, küresel anlamda çok sayıda misyona asker, polis, sivil ve uzman katkısında bulunarak 60 yılı aşkın süredir BM'nin barışı koruma çabalarında önemli bir destekçisi olmuştur (BM Mısır, 2024). BM bünyesinde 1960'tan günümüze kadar 23.000 silahlı güç ve 9.000 polis olmak üzere toplamda 32.000'den fazla Mısırlı, 24 ülkede 38 barışı koruma misyonunda görev yapmıştır (SIS, 2024). Mısır, şu anda BM barış gücü misyonlarına üniformalı personel gönderen altıncı büyük ülke konumunda olup, aralarında Abyei, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Batı Sahra'nın da bulunduğu dünyanın birçok yerinde asker ve polislerden oluşan 2.800'den fazla personeli bulunmaktadır (Ahramonline, 2023). Kahire'nin bölgesel olarak sürdürdüğü faaliyetleri arasında BM misyonlarıyla güvenlik alanında yaptığı iş birliği de yadsınamayacaktır. BM düzeyinde 2016-2017 yılları arasında Afrika kıtasını temsilen Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyeliğini üstlenmiştir (Mısır Dışışleri Bakanlığı, 2021). Mısır, BM operasyonları çerçevesinde ilk defa 1960 yılında Kongo Cumhuriyeti'ne asker göndermiştir (BM Mısır, 2024).

Sahraaltı Afrika'da Mısır, bir BM-NATO barışı koruma misyonu olan Birleşmiş Milletler Fildişi Sahili Operasyonuna (UNOCI) bir askeri mühendis şirketi görevlendirmiştir. BM Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu'na (MINUSMA) bağlı Mısır muharebe ve konvoy eskort taburundan 460'ın üzerinde barış gücü askeri bölgeden çekilmiştir (Ahramonline, 2023). Ayrıca, Batı Afrika ülkeleriyle güvenlik alanında devam eden işbirlikleri arasında Mısır'ın Burkina Faso'yla savunma alanında imzaladığı bir işbirliği protokolünün mevcudiyetinden söz edilebilir (SİS, 2022).

Nil Nehri havzasını oluşturan Doğu Afrika bölgesinin Mısır nezdinde yüksek önemi haiz olduğu tahmine müsaittir. Bölge ülkelerinden Kenya'yla askeri alanda ilişkilerin sıkılaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Kenya ve Mısır arasında, Nairobi Savunma Karargahında çeşitli askeri konuları ele almak üzere Kenya-Mısır Ortak Askeri Komitesi (JMC) 5. toplantısı düzenlenmiştir (Kenya Dışışleri Bakanlığı, 2023). Diğer taraftan ticari ve askeri anlamda oldukça önemli bir konumda yer alan Eritre'de BAE, Mısır, İran ve İsrail'e ait askeri üs bulunmaktadır. Eritre'nin diğer ülkelere sağlamış olduğu bu üsler ve yaptığı ikili anlaşmalar, kendi güvenliğini sağlamaya yöneliktir (Şahin, G., Demircioğlu, Ş., Büyük, A.,2018)

Mısır'ın da bulunduğu Kuzey Afrika'ya bakıldığında Libya meselesi dikkat çekmektedir. Sisi'nin Mısırda göreve gelmesiyle eş zamanlı olarak Libya'da da Şubat 2014'te Genel Ulusal Meclis'in görev süresi sona ermiştir. Ancak buna rağmen seçimlere gidilmemesi protestoların başlamasına sebep olmuştur. Eski bir Libya generali ve aynı zamanda ABD vatandaşı olan Halife Hafter, IŞİD'e karşı harekete geçtiğini ileri sürerek Libya üzerinde askeri ve siyasi kontrol sağlama girişiminde bulunmuştur. Hafter, Rusya ve Mısır'dan açıktan, ABD ve AB'nin ise örtülü desteğini alarak, kendi ifadesiyle "İslamcılarla" mücadele ettiğini ileri sürerken kurmayı planladığı rejimde Sisi'yi örnek almıştır. Libya'da, 2014'te düzenlenen seçimlerin ardından hem Halife Hafter hem de Mısır ile çok kuvvetli ilişkileri olan Akile Salih'in başkanlığını üstlendiği Temsilciler Meclisi de Trablus'ta çalışmadığını ileri sürerek ülkenin doğusundaki Tobruk kentine taşınmıştır. Bu şekilde Libya'da iktidar savaşı veren iki meclis ortaya çıkmıştır (Emir, 2021). Mısır, Libya'dan kaçak yollarla ülkeye silah sevkiyatı yapıldığını ve bu durumun Mısır'ın iç güvenliğini olumsuz etkilediğini neden göstererek 2014 yılında Libya'daki çatışmaya dahil olma yönünde bir karar almıştır. Mısır'ın bu kararının zayıf bir stratejiye dayandığına inanılmaktadır. Buna göre Mısır, Libya'nın doğusunda, Hafter'in askeri operasyonlarını desteklemiştir. Libya meselesi Mısır için Libya'daki savaştan önce sayıları bir milyona ulaşan, Mısırlı resmi ve gayriresmi iş gücü açısından önem arz etmekteydi. Libya ayrıca kayıtlı ve kayıt dışı ikili ticari faaliyetler bağlamında ve Mısır'ın hem iç güvenliğini hem de Libya ile olan kara ve deniz sınırlarını kontrol etmesi açısından dikkate değer bir nokta olmuştur. Ek olarak Libya'da Mısır ile ittifak yapacak bir siyasi rejimin önemi ve Libya'nın iç istikrarının güvence altına alınması, kaynaklar ve ülkedeki servet, iki ülke arasındaki aşiretsel ve ailesel uzantılar meselenin ciddiyetini gösteren unsurlardandır. Bu çerçevede Kahire'nin geliştirdiği stratejiyle, "İslamcı" olarak nitelendirilen bazı grupların Mısır'ın batısından sızmasını engellemede büyük ölçüde başarılı olmuştur. Bunun yanı sıra, Mısırlı güvenlik birimlerince cihat yanlısı grupların Libya'ya geçişleri sağlanarak, Mısır'ın batısının Kuzey Sina'da olduğu gibi büyük bir savaş alanına dönme ihtimali ortadan kaldırılmış, Mısır'a ve Mısır üzerinden yapılan silah kaçakçılığının önüne geçilmiştir (El Raggal, 2020).

Nihayetinde Libya'da ortaya çıkan savaş, Kahire'yi Libya ve Doğu Akdeniz meselelerinde aktif bir politika izlemeye zorlamıştır. Mısır, Libya'daki varlığını güçlendirmek üzere deniz kuvvetlerinde gelişme sağlayarak, yeniden silahlanmayı ve diğer devletlerle ortak tatbikatlar düzenlemeyi de kapsayan bir sürece girmiştir. Bu bağlamda Muhammed Naguib ve Sidi Barani askeri üslerini yeniden şekillendirip, çeşitli unsurlardan oluşan birlikler

konuslandırmıştır (El Raggal, 2020). Ancak Mısır resmi kaynaklarında Libya'daki savaşın Mısır'ın ulusal güvenliğine bir tehdit unsuruna dönüştüğü, Şubat 2015'te Libya'daki DEAŞ hedeflerine hava saldırıları düzenleyerek karşılık verdiği; Libya'daki siyasi süreci ve BM elçisinin rolünü destekleyerek, Libya'da taraflar arasındaki her türlü diyaloga katılıp, Libya'da aşiretler arasında düzenlenen toplantılara sponsor olduğu kaydedilmektedir (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 25.01.2016).

Sovyetlerin yıkılmasının ardından Afrika'ya yeterli ilgiyi gösteremeyen Rusya, yeni dış politikasında Afrika ülkeleriyle daha olumlu ilişkiler tesis etmeye çalışmaktadır. Mısır, Rusya'nın geleneksel olarak daha yakın ilişkilere sahip olduğu Kuzey Afrika ülkeleri arasında gösterilebilir (Fidan, Aras, 2010). Mısır'ın Kızıldeniz'in anahtarı konumunda olduğuna inanan Rusya, ülkeyle askeri iş birliğini geliştirmeye odaklanmıştır. Gerçekleştirilen Rusya-Mısır ortak askeri tatbikatlarının bu hedefe hizmet ettiği düşünülebilir. Rusya'nın Mısır'la kurmak istediği yakın ilişkilerde Libya'da Hafter'e sağlayacağı destek de etkili olmuştur. Rusya bu süreçte Mısır'daki askeri üslere erişim imkanına sahip olmuş, Mısır hava sahasını ve havalimanlarını kullanma fırsatı bulmuştur. Hafter'e destek sağlamak üzere Sidi Berrani Askeri Üssü'nde Rusya Özel Kuvvetleri'ne bağlı birimler konuşlandırılmıştır. Putin ve Sisi arasında Ekim 2018'de Soçi'de gerçekleştirilen görüşmede çeşitli boyutlarda stratejik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Böylece Mısır, Rusya nezdinde Afrika'ya ve Kızıldeniz'e açılan bir kapı haline gelmiştir (Domazeti, R., 2019). Mısır Afrika ile tesis ettiği ilişkilerde bazen diğer kıtalardan üçüncü ülkelerin kıtaya irtibatlarında aracı konumunda kalmaktadır.

Doğu Akdeniz'de Mısır'ın Türkiye yerine Yunanistan'la anlaşmaya varmış olmasına ilişkin yapılan değerlendirmelere göre söz konusu anlaşma Mısır'a bazı güvenceler sunmaktadır. Buna göre Mısır'ın Libya'daki rolünün güçlendirilmesi, doğalgaz çıkarma ve ihracat faaliyetlerinde etkinliğinin artması ve Libya'nın doğusunda bulunan petrol hilâlindeki istihdam ile petrol ve doğalgaz kaynaklarının kullanımında daha fazla role sahip olması gösterilmektedir (El Raggal, 2020).

İlerleyen süreçte Libya'da 2019 yılında daha yoğun olarak Hafter ve Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında yaşanan çatışmalar üzerine Mısır, Rusya'nın beraberliğinde Hafter'e destek vermiştir. Böyle bir ortamda Türkiye, UMH ile Doğu Akdeniz'de bir işbirliği kararı alarak, Kasım 2019'da Libya ile Türkiye arasında Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlenmesi ile askeri ve güvenlik alanlarında işbirliği öngören iki anlaşma imzalanmıştır (Parlar, 2022 akt. Arıdemir ve Allı, 2019: 193 akt. Parlar, 2022). Türk makamlarının çalışmalarında Mısır'ın Batı ülkelerinin kurmuş olduğu plan çerçevesinde hak ettiği paya sahip

olamadığı, ancak Türkiye'nin belirlediği projeye göre Mısır'ın ülke çıkarlarının daha fazla karşılanabildiği gösterilmiştir. Söz konusu iş birliğini bölgedeki enerji çıkarlarına ciddi tehdit olarak algılayan Yunanistan, GKRY, İsrail'in arasında Mısır da Libya'daki kazançları riske giren diğer ülkeler Libya-Türkiye mutabakatına tepki göstermiştir. Enerji arama çalışmaları sonucunda özellikle İsrail, Filistin, GKRY ve Mısır kıyılarında doğal gaz ve petrol kaynakları keşfedilmiştir (Parlar, 2022 akt. Arıdemir ve Allı, 2019: 193 akt. Parlar, 2022). Doğu Akdeniz, enerji nakil hatları üzerinde yer alması ve önemli enerji kaynaklarına sahip olması ile uluslararası nitelikte egemenlik mücadelesinin parçası haline gelmiştir (Parlar, 2022 akt. Algür, 2020:56).

Mısır, Libya meselesi üzerine Cezayir'le sıkı temas halinde olmuştur. Mısırlı üst düzey yetkililerce hem Mısır'ın hem de Cezayir'in Libya'da herhangi bir emeli olmadığı, ancak her iki ülkenin güvenliğini doğrudan etkileyen istikrarın yeniden sağlanmasının hedeflendiği ifade edilmiştir (Wahaidy, Egypttoday, 2017). Ayrıca, Cezayir'in doğu sınırında Libya'da Hafter'in İsrail ile kurduğu ilişkiler Cezayir'i rahatsız etmiş olup, bu durum Hafter'i desteklediği dönemde Mısır ve Cezayir arasında ayrılığa sebep olmuştur. Bu noktada Sisi hükümetinin Batı ile sahip olduğu yakın ilişkileri neticesinde Hafter'i desteklemesi doğal bir gelişme olarak görünse de Kuzey Afrika ülkeleri ile tesis etmeye çalıştığı ilişkilerde kendisine bir engel oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Libya'daki çatışma halinin ve yönetime gelecek olan hükümetin Mısır ve Cezayir ilişkilerinde de dolaylı bir etki oluşturduğu tahmine müsaittir. İsrail'in Cezayir sınırlarına doğru genişlemesinin Cezayir'in milli güvenliğine tehdit oluşturması, Mısır'ın yakın gelecekte askeri ve güvenlik iş birliği düzeyinde Cezayir için önem kazanmasının nedeni olarak gösterilebilir. Ayrıca İsrail istihbarat servisi Mossad'ın Libya'da faal durumda olup, Hafter'in doğu Libya'daki güçlerini desteklemektedir. Cezayir ile Mısır arasındaki diplomatik yakınlaşma, istikrarlı bir Libya, Tunus ve benzer şekilde Afrika Sahel ülkeleri lehine sonuçlanacaktır (Toumi, 2021).

Mısır dış politikasında diğer tüm Afrika ülkelerine nazaran daha özel bir konumu haiz Sudan, coğrafi olarak yakınlığı, geniş sınır hattı, ortak dil, din ve Nil nehrinin paylaşımıyla Mısır nezdinde stratejik bir komşudur. Ancak bu ortak paydaların sağduyulu paylaşımı ve iyi ilişkilere sebep olmak yerine çoğunlukla anlaşmazlıklara yol açtığı görülmektedir. İlişkilerin kısa tarihine bakılacak olursa, Mısır ve Sudan'ın 19. yüzyılın başlarında Muhammed Ali Hanedanlığı altında birleştiği hatırlanacaktır. İki ülke arasında bir takım fikir ayrılıkları ortaya

çıkılmıştır. Bu anlaşmazlıklardan biri Halayib üçgeni meselesidir. Söz konusu bölge 1899 yılında Mısır ile İngiltere arasında yapılan bir antlaşma neticesinde Mısır egemenliğine bırakılmıştır. Ancak İngilizlerce bölgenin sınırları, İngiliz menfaatleri gözetilerek 1902 yılında tekrar değiştirilmiştir. Yeni anlaşmaya göre Halayib Üçgeni'ni de barındıran yaklaşık 40.000 km²'lik bir alan Sudan idaresine bırakılmıştı. Kahire yönetimi, 1899 yılına ait sınır düzenlemesini, Hartum yönetimi ise 1902'de imzalanan antlaşmada yer alan sınırı kabul etmektedir. Mısır, bölgeyi askeri ve idari olarak elinde tutması nedeniyle uzlaşmadan uzak dururken Sudan yönetimi çatışmasız bir çözümden yanadır. Bununla birlikte Sudan'ın 1956'da bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren taraflar arasındaki anlaşmazlık devam etmektedir (Tandoğan, 2018).

Mısır ile iyi ilişkiler, Sudan nezdinde ABD yardımını güvence altına alması için stratejik bir gereklilik olarak adlandırılabilir. Öyle ki Sudan, bu dönemde Mısır'dan sonra Afrika'da en fazla ABD yardımı alan ikinci ülke haline gelmiştir. (Darwisheh, 2020: 4). İlerleyen süreçte Sudan'ın kendisini İslam Cumhuriyeti ilan etmesi ve Beşir'in, İran devrimini model olarak gören Hasan el-Turabi ile ittifak kurmaya yönelmesiyle Sudan'ın Mısır'dan uzaklaştığı görülmektedir (Darwisheh, 2020: 5, Burr ve Collins 2003). İran'ın Sudan ile yakın ilişkileri, Mısır'ın güney sınırlarında İran varlığı anlamını taşımaktaydı (De-Waal ve Salam 2004). Sudan'ın, İran'la yakınlaşmasının arka planında, Hartum'un Irak'ın Kuveyt'i işgalini desteklemesi neticesinde uluslararası alanda yalnızlaşarak ABD'den temin ettiği askeri ve mali yardımı kaybetmesi yatmaktaydı (Tekle 1996: 503-04).

İkili ilişkiler, Sudan destekli bir grubun 1995'te Addis Ababa'daki bir Afrika zirvesine katılan Mübarek'e suikast girişiminde bulunmasıyla kopma seviyesine gelmişti. Mısır, Sudanlı lider Hassan al-Turabi'yi suçlarken Etiyopya, Sudan'la diplomatik ilişkileri kesme kararı almıştır. Mübarek, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Sudan'a yaptırım uygulatmayı başarırken, ABD tarafından Sudan, Terörizmi Destekleyen Devletler listesine eklense de (Woodward 2016: 30-31) 2020 yılı Aralık ayında bu listeden çıkarılmıştır (SETA, 2020). Mısır, 1990'larda Sudan rejimini bölgesel ve uluslararası arenada siyasi ve ekonomik olarak izole etmiş, Sudanlı muhalefeti destekleyerek Sudan'ı kontrol altına almıştır (Darwisihi, 2020: 6, akt. Adar ve Check 2011: 52). Mısır ile ilişkiler, 1999'da Hartum'un bahse konu suikastin şüphelisini Kahire'ye göndermesiyle düzelmiştir (Darwisheh, 2020: 6 akt. De Waal 2004).

Literatürde Mübarek'in, Afrika Birliği'ne çok az ilgi gösterdiğine dair değerlendirmeler mevcuttur. Bunun altında yatan sebebin, özellikle İslami kanadın Sudan'da iktidarı ele geçirmesinden ve 1995'te Etiyopya'da Mübarek'e düzenlenen suikast girişimi gösterilebilir. Söz konusu suikast girişiminden sonra Mübarek Afrika'ya bir güvenlik prizmasından bakmaya başlamıştır (Darwisheh, 2020: 8 akt. Landsberg ve Van Wyk 2012: 245). Suikastın gerçekleştiği tarih olan 26 Haziran 1995'te Mübarek'in Afrika Birliği zirvesi için açılış konuşması yapmak üzere bir günlüğüne Addis Ababa'yı ziyaret ettiği bilinmektedir (Los Angeles Times, 1995). Mübarek, söz konusu suikast sonrasında, 2005'te Abuja hariç diğer Afrika zirvelerine katılmayı bırakmıştır (Darwisheh, 2020: 8 akt. Landsberg ve Van Wyk 2012: 245). Bu saldırının Mısır ve Afrika ilişkilerinde bir kırılım noktası olduğu değerlendirilmektedir. Oysa Mübarek, çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek için ilk Afrika mekanizmasını kurarak Afrikalı kadrolarını eğitmek için özel bir merkez tesis etmişti. Merkezin ilk oturumları ise Mübarek'e saldırının gerçekleştirildiği aynı ay içinde, Haziran 1995'te yapılmıştı ve bu oturumlara çok sayıda üst düzey Afrikalı subay katılmıştı (SIS, 2013).

2024 yılına gelirken küresel düzeyde çatışma ve kaos ortamı azalmak yerine daha fazla genişlemiştir. Mısır'ın sınırlarının öte yanında, Sudan'da Nisan 2023'te bir iç savaş alevlenmiştir. General Abdel Fettah el-Burhan'ın güçleri ile Mohamed Hamdan Dagalo (Hemedti) arasında yaşanan çatışmalar, Mısır'daki istikrar ve güvenlik için çok boyutlu bir tehdit oluşturmaktadır. Mısır'ın, Sudanlı göçmenler, silahlı gruplarca sınır ötesi saldırı tehdidi ve güçlenen su güvenliği üzerine endişeleri bulunmaktadır. Mısır tarafında, ülkenin Sudanlı göçmen akınına boğulacağı yönünde endişeler mevcuttur. UNHCR raporunda yer alan hükümet verilerine göre, 7 Haziran 2023 itibarıyla Mısır yaklaşık 210.000 Sudanlı mülteciye veya sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Çatışmadan önce bile Mısır, dört milyonu Sudanlı olmak üzere yaklaşık dokuz milyon uluslararası göçmene ev sahipliği yapmaktaydı (Skinner, 2024)

Sahra Altı Afrika'da Mısır'ın çeşitli ülkelerle güvenlik alanında iş birliklerine rastlamak mümkündür. Her alanda olduğu gibi güvenlik alanında da kıta ülkelerinin birbirleriyle tesis edeceği ilişkiler, küresel sisteme entegrelerinin kolaylaşması açısından bir zaruret olarak yorumlanabilir. Mısır'ın Uganda güvenlik güçlerine terörle mücadele alanında verdiği eğitimler bu kapsamda yürütülen faaliyetlerden sayılabilir. Mısır yerel kaynaklarında, Ugandalı askeri öğrencilerin, iki ülke arasındaki savunma ve güvenlik iş birliği çerçevesinde Mısır'ın en iyi askeri kolejlerinde eğitim fırsatlarına sahip oldukları; iki ülkenin, su, terörle

mücadele ve bölgesel krizler gibi meselelerde işbirliği ve eşgüdüm içinde oldukları bildirilmektedir (SIS).

Mısır ve Kamerun arasında çeşitli imalat alanlarında askeri üretim şirketleri arasında iş birliği üzerine görüşmeler yapılmıştır. Kamerun Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı, Mısır Askeri Üretim Bakanlığı'nın teknik yeteneklerini ve Mısır Silahlı Kuvvetlerinin gereksinimlerini karşılamadaki rolünü överek Askeri Üretim Bakanlığı ile iş birliğini güçlendirme arzusunu dile getirmiştir (SIS).

Mısır Cumhurbaşkanlığı Stratejik ve Ulusal Projeler Asistanı İbrahim Mahlab'ın 2015 yılında Fildişi Sahili'ni ziyaretinde, Yamoussoukro'da Birleşmiş Milletler Barış Güçleri'ne bağlı Mısır Askeri Mühendis şirketini ziyaret etmiştir. Aynı şekilde Mısır Silahlı Kuvvetler Başkomutanı ve Savunma ve Askeri Üretim Bakanı Albay General Sidqi Sobhi, Mayıs 2017'de Sahel-Sahra Devletleri Topluluğu (CEN-SAD) savunma bakanlarının altıncı toplantısının faaliyetlerine katılan Mısır heyetine başkanlık etmek üzere Fildişi Sahili'ni ziyaret etmiştir. Subhi'nin, Fildişili Devlet Başkanı Alassane Ouattara'ya, Sisi'den iki ülke arasındaki derin ilişkileri teyit ettiği ve Mısır'ın, iki ülkenin çıkarlarına hizmet edecek her alanda işbirliğine hazır olduğu hususlarını havi bir mesaj ilettiği duyurulmuştur (SIS).

Afrika Boynuzu'nda Somali'yle güvenlik alanında, Mısır'ın, Eş-Şebab militanlarıyla mücadelede destek, Somali'nin çıkarlarının uluslararası alanda desteklenmesi ve yatırım açısından Mogadişu'yla iş birliği yapabileceği geniş bir yelpaze bulunmaktadır (Al-Monitor, 2022). Mısır ve Somali arasında son dönemde güvenlik alanındaki ilişkilerin daha dinamik bir hale dönüştüğüne tanıklık etmekteyiz. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde en önemli faktörün denize kıyısı olmayan Etiyopya'nın 1 Ocak 2024'te Somaliland'le Kızıldeniz'de Aden Körfezi'nin güney kıyısındaki Berbera limanını 50 yıllığına kiralamak üzere imzaladığı mutabakat zaptı olduğu görülmektedir. Kiralanan alan 20 kilometrelik (12,4 mil) bir kıyı şeridini kapsamaktadır (Amin, 2024). Mutabakat Zaptı Etiyopya'nın Somaliland'de askeri üs kurmasının da önünü açmış olup Somali tarafından "saldırganlık eylemi" olarak eleştirilmiştir. Bahse konu anlaşma aynı zamanda Mogadişu'nun Addis Ababa'dan büyükelçisini çekmesine sebep olmuştur. Etiyopya ve Somaliland arasında ayrıca Ağustos 2024'te askeri alanda bir iş birliği protokolü imzalanmıştır. İmzalanan protokolün, Etiyopya'nın Somaliland'i devlet olarak tanınması ve Etiyopya Havayolları'ndan Somaliland'e hisse verilmesi karşılığında yürürlüğe girecek olması (The Economist, 2024) ve bu şekilde Somaliland'in uluslararası alanda tanınmasını kolaylaştıracak olması münasebetiyle Somali tarafından kabul edilmesi güç

görülmektedir. Denize kıyısı olmayan Etiyopya'nın söz konusu anlaşmadan gözettiği çıkarın, yabancı ortaklarla doğrudan ticaret yapılmasını teminen denize erişimin güvence altına alınması olarak değerlendirilmektedir. Eritre limanlarının kullanımından mahrum kalan Etiyopya (Webb, 2024) bu anlaşmayla kalıcı bir deniz limanı elde ederken, Kızıldeniz güvenlik denklemi önemi giderek artan bir role sahip olmaktadır.

Bölgedeki güvensiz ortamın bir diğer kaynağı Husiler, Bab el-Mendeb Boğazı'nda bölge ülkeleri için tehdit oluşturmaktadır. Husiler'in Bab el-Mendeb'i tamamen kapatması, bölgede konuşlu bazı ülkelerin buradaki askeri varlıklarını güçlendirerek, gerginliği azaltma bahanesiyle bölgeyi kontrol altına alma girişiminde bulunabilecekleri ve haritadaki sınırları değiştirmek de dahil olmak üzere bölgeye müdahale edebilecekleri düşünülmektedir (Öztürk, 25 Şubat 2024). Birçok yönden tehdit ve sınanmalara sahne olan Kızıldeniz'de güvenliğin tesisinin, küresel boyutta olumlu ekonomik getirileri olacaktır.

Mısır makamlarınca, Somali ile 14 Ağustos 2024'te bir askeri iş birliği protokolünün imzalandığı duyurulurken, Somali'nin egemenliğine verilen destek vurgulanmıştır. Yapılan açıklamada Kahire ile Mogadişu arasında doğrudan bir uçuş hattının başlatılması, Somali'nin başkenti Mogadişu'da Mısır büyükelçiliğinin açılması da gündeme getirilmiştir (Almasar, 2024 akt. AA 14.08.2024). Diğer taraftan Etiyopya'nın, Kızıldeniz'de kendisine doğrudan bir güvenlik tehdidi oluşturacak bir askeri üs edinmesi Kahire tarafından endişeyle karşılanmaktadır. Literatürde ayrılıkçı hareketlerin karşısında olarak nitelendirilen Mısır'ın geleneksel politikası, Somaliland'in konumunu güçlendiren Etiyopya'nın Somaliland'le yaptığı anlaşmayı reddetmektedir (Almasar, 2024). Mısır tarafından Ağustos 2024'te Somali'ye gönderilen silah ve mühimmat Etiyopya'da ciddi endişeye sebep olmuştu. Kahire, yine aynı tarihlerde Mogadişu ile Mısır'ın yıl sonuna kadar Somali'ye beş bin asker göndermesini öngören bir savunma paktı imzalamıştır. Bu paktın, 2022'den beri Somali'de bulunan mevcut Afrika Birliği Geçiş Misyonu'nun (ATMIS) yerini alacak olan yeni Afrika Birliği liderliğindeki Destek ve İstikrar Misyonu'na (AUSSOM) katılması planlanmıştır. Ayrıca güvenlik anlaşması kapsamında Kahire'nin Mogadişu'ya beş bin asker daha göndermeyi planladığı iddia edilmektedir (Amin, 2024).

3.3. Güvenlikleştirilen Nil Suları

Firavunlar döneminden itibaren Nil'i kontrol edenin Mısır'ı kontrol edeceği inancı hakim olmuştur. Nil Nehri sadece bölgede değil, küresel düzeyde uluslararası rekabeti doğurmuştur. İngilizler 18. yüzyılda Nil'i Uganda'daki kaynak noktasından Akdeniz'e

döküldüğü noktaya kadar kontrol ederken Etiyopya'daki Mavi Nil'in rakiplerince ele geçirilmesini de önlemişti. Bununla birlikte bölge uzmanı Mazrui, Afrika kıtasının ekonomik güce kavuşamamasını, su yerine kış mevsiminin yaşanmıyor olmasına bağlamaktadır (Mazrui, 1962:222). Bu nazariyede su, bölgenin kalkınmasındaki engeller arasında doğrudan olmasa da dolaylı bir etken olmaktadır. Ancak günümüzde iklim değişikliğinin de etkisiyle su faktörü, küresel çapta çatışmalara sebep olmaktadır.

Mısır dış politikasında dünyanın en uzun nehirlerinden biri olan ve kollarında on bir ülkeyi barındıran Nil Nehri'ne büyük önem verilmektedir. Nehir havzasında ondan fazla ülke bulunduğundan, kıyı ülkeleri arasında önemli sorunlara yol açmıştır. Bu çerçevede yukarı yönlü kalkınma projeleri Mısır tarafından ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Bu yöndeki girişimler üzerine Mısır'ın Nil Nehri üzerinde başlattığı Asvan Yüksek Barajı'nın inşası Mısır Dış Politikası'nda bir kırılma noktası sayılmaktadır. Anılan inşaat için Batılı ülkelerden katkı sağlanmaması Nasır'ı Süveyş Kanalı'nı millileştirmeye yöneltmiş ve Süveyş Krizi'nin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler Mısır'ın dış politikasında değişikliğe neden olmuştur. Mısır'ın Nil'den asimetrik su kullanımını eleştiren Yukarı yönlü kıyı ülkeleri kalkınma projeleri başlatmıştır. Söz konusu kalkınma projeleri Mısır tarafından stratejiler, taktikler ve zorlayıcı kaynaklarla engellenmeye çalışılmıştır. Nil havzasında, birincisi, kıyı ülkelerinin su kullanımlarına, su haklarına ve uluslararası hukuka saygı duyduğu ve tanıdığı paylaşımlı kontrolün sağlanması, ikincisi, hidro-hegemonya biçiminin değişken olduğu ve hangi ülkenin gerçek hidro-hegemon olduğu belirsiz olan tartışmalı kontrol ve üçüncüsü, hidro-hegemonun belirgin olduğu, hidro-hegemon ülkenin diğer kıyıdaş ülkelere karşı tutumunu olumlu ya da olumsuz hidro-hegemon olup olmayacağını belirlediği konsolide kontrol olmak üzere Nil havzasında üç tür kontrol mekanizması vardır (İlkbahar, 2021).

Mısır ve Etiyopya, 1999'dan önce bölgesel olarak işbirliğinin bir takım riskleri barındırdığını ve yüksek maliyetli olduğunu görmüş, Doğu Nil Programı üzerine birlikte planlama yapmıştır. Mısır, iyileştirilmiş işbirlikçi planlama ve su teminini artırma olanaklarını hedefleyerek alt havzada planlama modelleri ve belirli nehir sistemi çalışmalarını savunmuştur. Ancak Mısır ve Etiyopya'da Dışişleri Bakanlığı, Su ve Enerji Bakanlıkları gibi resmi makamların görüşleri ve üst düzey yetkililerin uzlaşmaya varması gerekmektedir. Nil nehri sularına ilişkin düzenlenen konferanslar ve diğer etkinlikler tarafların anlaşmasında fazla etki olmamıştır. Her iki ülkede milli politika yapımında yer alan birçok aktörün, iş birliği çabalarına katılanların hareketlerini zorlaştırmıştır (Ashok, Brown and Wolf, 2012).

Nil Havzası (World Bank, 2012)

Mısır, yukarı havzadaki komşulara bağımlı olsa da Nil havzası sorunlarına karşı hakimiyeti vardır (CIA, 2024). Mısır, Afrika ve Nil Havzası ülkeleriyle karşılıklı ziyaretler veya ortak komiteler kurma yoluyla iş birliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu ilişkiler, Sisi yönetimi altında önemli ölçüde yeniden ağırlık kazanan Mısır dış politikasının ana hatlarını

yansıtmaktadır (SIS). Nil Nehri'nde Mısır'ın muhatap olduğu kıyıdaş  lkeler Sudan, Güney Sudan, Etiyopya, Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritre, Kenya, Ruanda, Tanzania ve Uganda olarak sıralanabilir.

Havzanın İngiliz egemenliği altında olduğu döneme tekabül eden 1929 yılında, Nil havzası ülkeleri bir anlaşmaya varmıştır. Bahsekonu anlaşmaya göre 1959'da Daimi Ortak Teknik Komisyon adıyla bir yapı kurularak kıyıdaş ülkelerin, suların yeniden tahsisine yönelik talepleri olması halinde, ortak tutum belirlenmesi yönünde karar alınmıştır (Yusuf, 2013).

Bölgede aynı zamanda su üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda kıta dışı aktörlerin de etkili rol oynadığı görülmektedir. Etiyopya'da Salini İtalyan şirketi tarafından Nahda Barajı inşa edilmiştir. Nahda Barajı, ilk olarak 1957 yılında planlanmış ve o dönemdeki Etiyopya yönetiminin talebi üzerine çalışmalarına başlanmış bir projedir. Ayrıca ABD'nin de Nil Havzası  zerine bazı araştırmaları olmuştur. Amerikalı yetkililer 1958 -1964 yılları arasında coğrafi şartlar, jeolojik durum, maden kaynakları, yeraltı suları, arazi kullanımı ve sosyal-ekonomik etkiler konusunda çalışmalarda bulunmuş olup, neticede ortaya çıkan raporları Etiyopya'ya teslim etmiştir. Sekiz ciltten oluşan raporda, baraj inşa etmeye müsait 26 bölge belirlendiği bildirilmektedir (Yusuf, 2013).

Enver Sedat (1970-81) döneminde Batı'ya yönelen Mısır, İsrail ile barışıp, Arap ve Afrika dünyasıyla bağlarını koparıırken, Afrika İşleri Bürosu'nu feshedip, Afrika'daki ABD destekli hareketlerin yanında olmuştur. Yeni konjonktürde odağına Nil Nehri'ni alan Sedat, coğrafi olarak Nil Nehri'nin yüksek rakımlı bölgesinde yer alan devletlerin, nehrin suyuna müdahale etme ihtimaline karşın temkinli hareket etmiştir. Söz konusu çekinceleri nedeniyle Mısır, Nil havzası devletlerine karşı zorlayıcı diplomasiye yönelmiştir. Bunun en bariz göstergelerinden biri de 1978 yılında Sedat'ın Etiyopya'yı askeri güç kullanmakla tehdit etmesidir (Kendie, 1999: 141).

Kahire Kasım 1995'te Uganda, Ruanda ve Burundi cumhurbaşkanları ile Tanzania dışışleri bakanının katıldığı Büyük G ller Bölgesi Zirvesi'ne ev sahipliği yapmıştır. Zirvede, Ruandalı ve Burundili mültecilerin sorunları ve bölgedeki ihtilaflı taraflar arasında uzlaşının sağlanması ele alınmıştır (SIS). Gerçekleşen zirveler sırasında Etiyopya, Nil havzası ülkelerini 1929 ve 1959 Nil su anlaşmalarını gözden geçirme ihtiya ı konusunda seferber etmiştir (Darwisheh, 2020). Sisi ile Kenya Devlet Başkanı Kenyatta arasında 2017'de gerçekleşen görüşmelerde Nil Nehri'nin aşağı ve yukarı kesimdeki ülkelerce ortak ve adilane kullanımı ile Nil havzası ülkelerinde kalkınmanın artırılması üzerinde mutabık kalınmıştır (SIS). Dış

politika gündeminden yoksun olan ve oğlunu halefi olarak yetiştirmekle meşgul olan Mübarek'in, Afrika devletleriyle ilişkilerinde istihbarat servislerine güvendiği, özellikle Nil havzası devletleriyle ekonomik entegrasyona çok az ilgi gösterdiği değerlendirilmektedir (Darwisheh, 2020 akt. Tawfik 2016). Etkisi azalan Mısır'ın, Temmuz 2011'de Güney Sudan'ın bağımsızlığına giden müzakerelerde neredeyse hiç etkisi olmamıştır. Nitekim Güney Sudan'ın ayrılması, Mısır'ın Sudan siyasetindeki etkisinin de sonunu getirmiş, Nil havzasında yukarı ve aşağı eyaletler arasındaki güç ilişkilerine dayalı yeni bir düzen ortaya çıkarmıştır. Nil havzası ülkeleri iş birliğini artırırken, Mısır Nil sularının dağıtımı ve kullanımı ile ilgili yeni girişimlere katılmayı reddetmiştir. Sonuç olarak yukarı havza ülkelerinin gücü artmıştır. Uganda, Etiyopya, Ruanda, Tanzanya, Kenya ve Burundi tarafından 2010 yılında imzalanan Nil Havzası İşbirlikçi Çerçeve Anlaşması (CFA), yukarı havza devletlerinin pazarlık gücünü artırarak onlara öncesinde Mısır'dan izin almadan Nil projelerine karar vermede özerklik vermiştir. Buna karşılık Mısır, nehri işbirlikçi bir şekilde geliştirmek için 1999 yılında kurulan Nil Havzası Girişimi'ndeki (NBI) üyeliğini dondurup, anlaşmadan çekilerek Etiyopya ile anlaşma ihtimalini azaltmıştır. Su anlaşmalarına katılmada Mısır'ın çekimserliği, eski veto yetkisini kaybetmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Ayrıca yukarı kıyıdaş devletlerin artan maddi güçleri, Nil sularından daha fazla yararlanmalarını kolaylaştırmıştır (Darwisheh, 2019-2020).

Mısır ve Kenya 1967'de, Nil Ekvator Gölleri Havzasının meteorolojisini ve su durumunun ve Nil su dengesinin incelenmesi amacıyla Hydromel Projesini hayata geçirmiştir. Projeye uygun olarak Victoria Gölü, Albert Gölü ve Kyoga Gölü gibi büyük göllerde istasyonlar kurulmuştur. Bu proje donör ülkeler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından finanse edilmiştir (Kenya Dışişleri Bakanlığı). Mısır, Victoria Gölü'nden Akdeniz'e ulaşım hattını bağlama, su yolu boyunca eğitim ve araştırma merkezleri kurma ve Afrika'nın kalkınması ve entegrasyonunu sağlamak üzere proje oluşturma hedefiyle bir girişim başlatmıştır. Etiyopya'da Ocak 2013'te kabul edilen projeye göre, Nil Havzası ülkelerini ticaret ve turizm sektörünü destekleyip, denize kıyısı olmayan ülkelere uluslararası denizler ve limanlara ulaşım olanağı sağlayarak ilgili ülkelerin bir deniz koridoru ile birbirine bağlanması hedeflenmektedir. Victoria Gölü'nü Akdeniz'e bağlama projesi, Nil Havzası ülkelerinin en iddialı projelerinden biridir. Proje, nehir taşımacılığı alanında bölgesel bir mekanizmanın kurulmasına ve Afrika kıtası boyunca Güney Afrika'nın Cape Town kentinde Akdeniz'e bir nehir yatağının geliştirilmesine katkıda bulunurken Nil Nehri ve Victoria Gölü'ndeki nehir yataklarını içeren kalkınma koridorları,

demiryolları, kara yolları, internet ağıları, lojistik merkezleri, Nil Havzası ülkeleri arasında ticaret ve turizm gelişimini içermektedir (SIS, 2019).

Mısır ile Sudan arasında tarihten gelen ve coğrafyadan kaynaklanan iki problem aralarındaki sınır sorunu ve Sudan'dan Mısır'a gelen Nil Nehrinin iki ülke arasında ortak kullanılmasıdır (Daşdemir, 2006). Sudan bağımsızlığını aldıktan sonra, yeni Sudan parlamenter hükümeti Nil suları üzerindeki hakimiyetine meydan okuyarak Mısır'ın çıkarlarını tehdit ettiğinde, iki devlet arasında güvensizlik baş göstermiştir. Mısır'ın Asvan'daki Yüksek Barajı'na rıza göstermeyen Sudan parlamentosu, Mısır ile İngiltere arasında imzalanan 1929 Nil Suyu Anlaşması'nın (NWA) Sudan adına feshedilmesini talep etmiştir. NWA'ya göre Mısır'a 48 milyar metreküp nehir suyu verilirken Sudan'a yalnızca 4 milyar metreküp nehir suyu ayrılmıştır. Buna rağmen Mısır'ın, Sudan'a karşı sert güç uyguladığı yönünde iddialara ulaşılmaktadır (Darwisheh akt. Abdalla 1971: 333-34).

Etiyopya'nın Nisan 2011'de Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali olan Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı (GERD) Sudan sınırına 40 kilometre mesafede inşa etme planı, Mısır'a yönelik en ciddi tehdidi oluşturmuştur. Barajın, Mısır'daki Yüksek Baraj'ın kapasitesinin üç katı oranında 5.000 ila 6.000 megavat üretmesi tahmin edilmektedir. GERD Barajının inşasının Mübarek'in devrilmesinden sonra ve Güney Sudan'ın bağımsızlığından üç ay önce duyurulması manidar olmuştur. Mübarek'e ait sızdırılan bir ses kaydında GERD hakkındaki ifadeleri dikkat çekmiştir. Ses kaydında Mübarek, "O zamanlar, barajı tek vuruşta vurup yok etmemi sağlayan savaş uçaklarım vardı" sözleri üzerine kendisine bunun hala mümkün olup olmadığı sorulduğunda, "artık olmaz, şimdi bir baraja çarparsın, bütün Afrikalılarla başını belaya sokarsın. Artık tüm dünya bizi ciddiye almıyor. Zayıf bir millet haline geldiğimizi tüm dünya biliyor. Daha önce çok fazla ağırlığımız olmasına rağmen." şeklinde cevap vermiştir (Darwisheh, 2020).

Sudan ekonomisi Temmuz 2011'de Güney Sudan'ın ayrılmasının ardından petrol gelirlerinin çoğunu kaybetmesiyle ciddi anlamda zarar görmüştür. Tarım ve hayvancılık sektörüne ağırlık veren Sudan, yeni alanda ilerleyebilmek için su ve enerji kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Sudan, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'ndan (GERD) ucuz elektrik ve düzenli su akışı temin etme düşüncesiyle söz konusu baraj üzerine yatırım yapmaya başlamıştır. Sudan'ın bu kabil girişimleri Mısır ile Etiyopya ve Sudan arasında gerginliğe neden olmuştur (Darwisheh, 2020: 11). Nil sularının kıyıdaş ülkeler arasında kullanımını düzenleyen bölgesel kurumların ve anlaşmaların eksikliği, Körfez ülkelerinin ikili anlaşmalar yoluyla havzadaki

nüfuzlarını genişletmelerini kolaylaştırmıştır. Bu sayede Sudanlı ve Etiyopyalı liderler Nil üzerinde hidroelektrik santralleri inşa etme planlarında Mısır karşısında daha fazla avantaj ve pazarlık gücü kazanmıştır (Darwisheh, 2020: 11). Bu durum Kızıldeniz ve Süveyş'ten yapılan ticarete Mısır'a olumsuz yansımalarından dolayı Kahire ve Addis Ababa arasında anlaşmazlığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Daşdemir, 2006).

Mısır, Sudan, Uganda, Etiyopya, Tanzanya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda, Burundi, Güney Sudan ve Eritre'den olmak üzere Nil Havzası ülkelerinin on devlet başkanı Haziran 2017'de Uganda'da düzenlenen Nil Havzası Devletleri Zirvesi'ne katılmıştır. Söz konusu zirvede Mısır'ın katılmış olması, Sisi'nin 2014 yılından itibaren başta Nil Havzası ülkeleri olmak üzere Afrika'ya yönelik yaklaşmanın bir tezahürüdür. Mısır'ın Nil Havzası ülkelerle tesis etmeye çalıştığı iş birliği yukarı havza ülkelerinin müzakere masasına dönmesine güçlü bir şekilde katkıda bulunmuştur. Zirve kapsamında ayrıca çeşitli alanlarda ekonomik kalkınma, COMESA ve Doğu Afrika Topluluğu gibi ekonomi alanındaki örgütlerin faydaları ve kalkınmadaki etkileri de ele alınmıştır (SIS, 2017).

Mısır'ın Afrika'da su meselesinde tasarruf ve kazanım amaçlı farklı birtakım girişimlerinin de anılmasında fayda mütalaa edilmektedir. Bu kapsamda Mısır, yağmur suyu toplama barajlarının tasarımı, inşası ve bakımı konusunda 2014'te 10 Ugandalı teknisyene eğitim vermiştir. Söz konusu eğitimler Mısır tarafından Uganda'da yağmur suyu toplama barajının kurulması amacıyla sunulan 2 milyon dolarlık hibenin bir parçası olarak sağlanmıştır (SIS).

Mısır, Nil sularındaki payını korumak için Sudan'a muhtaçtır ve ilişkilerinin bozulmasını göze almamaktadır. Bununla birlikte Orta Doğu ve Afrika Boynuzu'ndaki jeopolitik dönüşümlerin açtığı yeni ittifak seçenekleri neticesinde Sudan için Mısır ile su anlaşmaları yapma zarureti ortadan kalkmıştır. Son olarak, Sudan'ın sulama alanındaki genişleme potansiyeli, onun Nil havzasında daha aktif bir rol oynamasını, ihracat ve ticari emellerini karşılamak için Etiyopya ile ittifak yapmasını gerektirmiştir (Darwisheh, 2020). Bununla birlikte Güney Sudan'la su kaynakları alanında ortak mekanizmalar kurulmuştur (Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Etiyopya'nın bölgedeki nüfuzunun önüne geçme amacıyla Mısır'ın Doğu Afrika'da daha aktif bir politika izlediği söylenebilir. Sudan iç savaşındaki ana aktörlerden Hızlı Destek Kuvvetlerinin lideri Muhammed Hamdan Dagalo'nun üst düzey görüşmeler için Etiyopya'yı ziyareti Sudan tarafında tepkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Böyle bir oramda Mısır kendini

çevreleyen güvenlik tehditlerini bertaraf etmek üzere bölge ülkeleriyle iş birliği yaparken Doğu Afrika’da daha derin ve hareketli bir politika benimsediği görülmektedir. Jeoekonomik ve jeopolitik olarak Mısır nezdinde hayati öneme sahip Süveyş Kanalı’nı olumsuz etkileyebilecek Kızıldeniz merkezli gelişmelerin önünü alma amacıyla Kahire yönetimi, Afrika Boynuzu ülkeleriyle daha yakın iş birliği kurulmasına önem vermektedir (Telci, 2024).

Öte yandan BAE tarafından, Etiyopya’ya 3 milyar dolarlık bir yardım vaadinde bulunulmuştur. Söz konusu yardımın, Mısır’ın su sıkıntısıyla karşılaşmaması hedefiyle yapıldığı tahmin edilmektedir. BAE, Mısır’la kurulu ortaklığını kullanarak, bölge ülkeleri arasındaki Nil anlaşmazlığına müdahil olup, bölgede nüfuz elde etme çabası içinde olduğu anlaşılmaktadır (Domazeti, 2019).

Mısır’ın dönemin Afrika Birliği Başkanlığını uhdesinde bulundurduğu esnada Somali ve Kenya’nın talebi üzerine Mısır’ın dönemin Afrika Birliği Başkanlığını uhdesinde bulundurduğu esnada Somali ve Kenya’nın talebi üzerine New York’ta, Sisi ve Somali Devlet Başkanı Mohamed Abdullahi Farmaajo ile Kenya Devlet Başkanı Uhuru Kenyatta arasında 25 Eylül 2019 tarihinde üçlü zirve gerçekleştirilmiştir. Zirvede Sisi, Nil Havzası ülkeleri arasındaki stratejik iş birliğinin ortak çıkarlar çerçevesinde güçlendirilmesi ve kalkınmanın sağlanmasının önemine vurgu yaparak, Mısır’ın bunun bedelini ödemeye devam ettiğini vurgulamıştır (Kenya Büyükelçiliği, 2023).

Somali, Kızıldeniz’e ve Kızıldeniz’in güney kapısı olan Bab el-Mendebe Boğazı’na, oradan da Süveyş Kanalı’na giden yolların üzerinde yer almaktadır. Mısır’ın Somali ile tesis ettiği ilişkiler, Kızıldeniz ve Nil barajı anlaşmazlığında daha fazla nüfuz elde etme amacıyla geliştirilmektedir. Mısır’ın Somali de dahil olmak üzere Afrika Boynuzu’nda iki temel çıkarı olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki Nil Nehri’nin su güvenliği, diğeryse Kızıldeniz’de seyrüsefer özgürlüğü ve stratejik erişim olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan Somali’nin eski Cumhurbaşkanı Farmajo’nun Mısır’ın bu dönemde ilişkileri kopardığı ülkemiz, Etiyopya ve Katar ile iyi ilişkilere sahip olduğu, Farmajo’nun yönetimi sırasında Mısır ve Körfez’deki müttefiklerinin bölgedeki nüfuzlarını kaybettikleri yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır. Ancak göreve gelmesinin ardından ilk ziyaretini BAE’ye yapan Somali’nin mevcut Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud’un farklı bir yol izleyeceği düşünülmektedir. Mısır, Mahmud’un yönetimi sırasında Afrika Birliği, BM ve diğer bölgesel kurumlardaki GERD konusundaki konumuyla ilgili olarak Somali’nin desteğine ihtiyacı vardır. Afrika Birliği himayesinde Haziran 2020’de üç taraf arasındaki kriz üzerine görüşmeler

gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Kahire ve Hartum ise Addis Ababa'dan bir anlaşmaya varılana kadar baraj rezervuarını doldurmasını istemiş olsa da Etiyopya bu talebi reddetmiştir. Buna ilave olarak Etiyopya, üst üste üçüncü kez baraj rezervuarını tek taraflı olarak doldurmaktadır. Etiyopya'nın söz konusu adımları Mısır ve Sudan ile gerilimi artırmasına sebep olmaktadır (Al-Monitor, 2022).

Geçtiğimiz yirmi yılda Mısır, doğal kaynakların korunmasına büyük önem vermiş olup, bu kaynakların korunmasını yasal hale getirmek ve kalkınma sektörlerinin entegrasyonunu sağlamak için önlemler almıştır. Bu kaynaklar su, gıda ve enerji güvenliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Ülkenin toplam yıllık su ihtiyacı yaklaşık 114 milyar metreküp olurken, mevcut su kaynakları yılda ancak 60 milyar metreküpe ulaşmaktadır ve bu da Mısır'ın hali hazırda su kıtlığı çektiğini göstermektedir. Mısır 2020 yılında yaklaşık 21 milyar metreküp su açığı yaşamıştır. Ayrıca Mısır, yaklaşık 34 milyar metreküp sanal suya eşdeğer mahsul ithal etmektedir. Bu da toplam su açığını yıllık 55 milyar metreküpe çıkarmaktadır. Nüfus artışı, ekonomik gelişme ve yenilenebilir su kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle bu açığın daha da artacağı düşünülmektedir. Mısır, yaklaşık 95 milyonluk bir nüfus için kişi başına düşen yenilenebilir tatlı su tahsisinin 2017 yılında yıllık yaklaşık 599 metreküpe ulaşmasıyla, kişi başına yılda 1.000 metreküp olan su yoksulluğu eşiğini çoktan geçmiş durumdadır. Mısır nüfusunun 2030 yılına kadar 150 milyon kişiye ulaşması halinde, kişi başına düşen payın yıllık 400 metreküpe düşmesi beklenmektedir. Su ihtiyaçlarını karşılamak için kaliteli drenaj suyunun yeniden kullanılmasına yönelik önlemler halihazırda uygulamaya konmuş olup, yeniden kullanılan suyun tahmini toplam hacmi yıllık yaklaşık 21 milyar metreküp olduğu gösterilmektedir (VoE, 2023: 98).

Diğer taraftan Mısır'ın Afrika'daki yumuşak gücünü temsil eden yönlendirilmiş Ulusötesi Radyo Ağı (DTRN) ve Nil TV Uluslararası kanalından oluşan Mısır'ın uluslararası yayın sistemi, Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nın kurulmasına ilişkin olarak Mısır'ın konumunu desteklemek için Nil Havzası ülkelerini hedef alan yayın sistemini genişletmeye çalışmaktadır (Mikhail, 2021; Polakovic, 2021). Bugün DTRN'de 23 dilde hizmet veren 35 radyo istasyonu bulunmaktadır. Bunlardan Hausa, Fulani, Swahili, Amharca, Somali, Afrika, İngilizce, Fransızca ve Arapça dillerinde hizmet veren on radyo istasyonu özellikle Afrika'ya yönelik olarak faaliyet göstermektedir (Allam, 2018 ve Yang, s.9).

SONUÇ

Afrika kıtasına ilişkin mevcut araştırma ve çalışmalar yaygın olarak diğer kıta ve bölge ülkelerinin Afrika'ya yönelik tayin ettiği politika ve stratejilere odaklanırken, bu tez çalışmasında, kıta içinden kıtaya yönelik benimsenen politika ele alınarak yerel literatüre yeni bir bakış açısının kazandırılması amaçlanmıştır.

Uluslararası arenada aktörlerin davranışlarında jeostrateji ile jeoekonominin birbirinden bağımsız değerlendirilmesi mümkün olmadığından bu çalışmada siyasi boyutlarla birlikte ekonomi ve güvenlik boyutları ele alınarak Mısır'ın Afrika stratejisi geniş bir perspektifle sunulmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmada incelenen her ana bölüm, tek başına ele alınarak daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak irdelenebilir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, dünyada nüfusun artışıyla paralel seyreden doğal kaynaklara olan ihtiyacın artmasıyla birlikte Mısır tarafından yakın tarihinde belirlenen hedefler ve onlara ulaşmada benimsenen stratejilerin günümüzde farklı noktalara kaydığı görülmektedir. Çalışmada öncelikle siyasi arka plan başlığı altında 1954'te Cemal Abdunnasır dönemiyle başlayıp Abdulfettah Sisi'ye kadar geçen sürece kısaca değinilmiştir. Nasır rejiminin hakim olduğu 1954-1970 yılları arasında Mısır dış politikasında hem Arap hem de Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilere önem verildiği anlaşılmaktadır. Sedat dönemine geçildiğinde, 1981 yılına kadar ilginin Arap dünyası ve Afrika'dan Batı'ya kaydığı; 1981-2011 yılları arasında Hüsnü Mübarek rejimi boyunca önceki hükümetin politikalarının sürdürüldüğü görülmüştür. Mısır'ın seçilmiş lideri Muhammed Mursi'nin kurduğu hükümet ise Mısır Silahlı Kuvvetleri tarafından sonlandırılmıştır. Geçiş sürecini takiben 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Sisi döneminde Kahire tarafından Afrika ülkeleriyle hemen her alanda karşılıklı ilişkilerin tesis edilmesine daha fazla önem verildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmada, uluslararası ilişkilerde aktörlerin, diğer aktörler üzerindeki rolünün tespitinde, hedef aktörde kendince önem verdiği unsurlara yönelik attığı adımların dikkate alınması gerektiği, bu şekilde stratejilerinin anlaşılabilceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Mısır'ın, erken dönemde kendi bağımsızlığını kazanmasıyla egemenliğini koruma endişeleri canlanmıştır. Bu endişelerin giderilmesinde Mısır nezdinde, başta Afrika'nın geri kalanının sömürgeci arındırılması bir zaruret halini almıştır. Aynı zamanda ekonomik kalkınmanın da dahil olduğu çeşitli alanlarda çevre ülkelerle işbirliğine gidilmesi Mısır'ın egemenliğini

koruma çabaları arasında gösterilebilir. Bununla birlikte sağlıklı bir ticari ortamın sağlanabilmesi için öncelikle bölgede güvenliğin tesisinin zorunluluğu Mısır'ı çatışmaların çözümü ve yönetimi kabili güvenlik meselelerinde aktif bir politika izlemeye itmiştir. Nasır Mısır'ında olduğu gibi Sisi döneminde de benzer politikaların izlendiği söylenebilir.

Kahire'nin Afrika'ya yönelik dış politikasında Sisi'yle birlikte değişen stratejik yönelimin etkisiyle önceki dönemlere kıyasla olumlu yönde bir gelişim gözlemlenmektedir. Mısır'ın Afrika'daki konumunun geri getirilmesinin kaçınılmaz olduğu yönünde değerlendirmelere ulaşılmaktadır. Yeni rejimin göreve gelmesinin ardından Mısır'ın 2014 Anayasasında vurgulanan ülkenin Afrikalı kökleri ve kimliği, Sisi'nin pan-Afrikan açılımının bir tezahürüdür.

Mısır'ın kalkınması ve güvenliğinde yüksek önem barındıran iki dinamiği, Süveyş Kanalı'nın kullanımı ve Nil Nehri bağlamında su meselesidir. Mısır'ın bilhassa Doğu Afrika ve Nil havzası ülkelerine önem verdiği, bu bağlamda etkin ve dinamik bir gündeme sahip olduğu açıktır. Bölgede Kahire'nin izlediği yolun son dönemde daha dengeli bir politikaya dönüştüğü görülmektedir. Somali ve Somaliland meselesinde de aynı şekilde taraflarla iletişimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Mağrib bölgesinde Mısır'ın, Cezayir ve Fas arasında bir ayrılığa dönüşen Batı Sahra ve Polisario meselesinde izlediği politikanın Fas'a yakın olup Polisario'nun karşısında olduğu; bununla birlikte ikili ilişkilerin tesisi söz konusu olduğunda tarafsız bir politika izlediği değerlendirilmektedir. Afrika genelinde ve hatta küresel ölçekte Kahire'nin ikili ve çoklu ilişkilerine ilişkin bilgiler ışığında Mısır'ın bölgede arabulucu rolünü üstlendiği, dönemsel olarak bazı bölge ülkeleriyle çıkar çatışmaları içine girse de özellikle son dönemde gerginliklerin azaltılması yönünde olumlu girişimlerde ve iş birliklerinde bulunduğu görünmektedir.

Çalışmada değinilen bir diğer husus da ülkenin iç ve dış politikasının ayrılmaz bir parçası olan yumuşak güç unsurlarıdır. Çocuk ve gençlere yönelik eğitim de iç siyasette uygulanan yumuşak güç unsurları arasında sayılabilir. Mısır'ın sürdürülebilir kalkınma stratejisi çerçevesinde, 2030 yılına kadar yüksek kaliteli bir eğitim sisteminin hedeflendiği açıklanmıştır (Nassar, 2019). Mısır devlet başkanlarının, göreve gelmeleriyle müfredatları yenilemeye gittikleri, bu şekilde kendi politikaları ya da ideolojileri doğrultusunda ülke tabanının yönelimini etkilemeye çalıştığı değerlendirilmektedir. Bu konuya ilişkin olarak çalışmada, İslam aleminin ana akımlarından sayılabilecek El-Ezher sisteminin Sisi rejimiyle

mutedilleştirildiği, radikalliğe mahal bırakmamak üzere yeni bir forma girdiğine dair değerlendirilmelere değinilmektedir.

Mısır'ın Afrika'yla ekonomik ilişkilerinin ele alındığı bölümde öncelikle Mısır iç iktisadi durumuna değinilmiştir. Bu çerçevede gelişmeye devam eden Mısır ekonomisine ilişkin istatistiki verilere göre 2013 yılında 270,8 milyar dolar olan gayrı safi yurtiçi hasılanın, 2023 yılı itibariyle 408,75 milyar dolara yükseldiği verisine ulaşılmaktadır. Başlıca ihracat kalemlerini mineral yakıtlar, ham pamuk, altın, ham petrol, azotlu gübreler ve narenciye oluştururken, ithalat kalemlerinde ise mineral yakıtlar, tahıllar, makineler, elektrikli aletler, ilaç ve rafine petrol sayılabilir (Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Mısır ekonomisinde görülen iniş ve çıkışlarla birlikte ülke ekonomisinin son dönemde olumlu seyrinin devam ettiği bildirilmektedir. Ticari açıdan Mısır'ın Afrika ülkeleriyle ekonomik iş birliği alanında geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Kıta genelinde pek çok Mısırlı işletme karşılıklı ticarete katkıda bulunmaktadır. Bu durum Afrika ülkelerinin de bir bakıma Mısır'a bağımlılığını göstermektedir. Aynı zamanda çalışmada değinilen ticari faaliyetler Mısır için bir nevi yumuşak güç görevi görmektedir. Altyapı eksikliğinin de etkisiyle Mısır'ın bazı Afrika ülkelerine yaptığı yatırımlar ve karşılıklı ticaret hacimlerine ilişkin net verilere ulaşılamamaktadır. Bununla birlikte ülkede ekonomi ve kalkınma projelerine yapılan bir takım yeni yatırımlarla 2023'te Süveyş Kanalı bölgesinde %259 seviyesinde artış yaşandığı kaydedilmektedir. Süveyş Kanalı'nı destekleyip daha aktif hale getirme amacıyla hayata geçirilen proje neticesinde gemilerin bekleme süreleri 8 ila 11 saatten 3 saate indirilmiş olması Mısır ekonomisine katkıda bulunmakla küresel ölçekte ekonomiye olumlu yansımaları olduğu mütalaa edilmektedir. Bu minvalde Mısır'ın 2025 yılına kadar yakın vadedeki planlarını da içeren "Mısır Vizyonu 2030" çerçevesinde, ülkede mikro ve küçük işletmelerin geliştirilmesinden ithalat ve ihracatın teşvikine, mesleki eğitimlerden, inovasyonun desteklenmesine kadar pek çok hedefle Mısır kalkınması üzerine daha yoğun çalışmaların icra edildiği görülmektedir. Ekonomiye ilişkin bölümde ayrıca Mısır'ın üye olduğu ortak platformlara yer verilmiştir. Bu kapsamda AfCTA, COMESA, EAC, TFTA, EUROMED ve AGADIR anlaşmalarına kısaca değinilmiştir.

Genel bir gerçeklik olan devlet ekonomisinin iyileştirilmesi ve korunmasında hem iç hem de dış politikada izlenen adımlar kadar güvenlik politikasının da oldukça yüksek bir etkiye sahip olduğu barizdir. Bu bağlamda çalışmada son olarak Mısır'ın Afrika'ya yönelik güvenlik politikası ve stratejisi incelenmiştir. Mısır'ın yakın tarihinde Afrika'ya yönelik güvenlik

politikalarının bilhassa Mübarek döneminde daha canlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde Afrika ülkelerine güvenlik prizmasından bakıldığı, dini tandanslı grupların tehdit unsuru olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte Sisi rejimi öncesine kadar savunma alanında kayda değer bir girişimin olmadığı görülmüştür.

Sisi hükümetiyle birlikte, Mısır savunma sanayiine yatırımların arttığı, ordunun sayıca genişlediği ve kabiliyetinin geliştirildiği anlaşılmaktadır. Güvenlik alanında Mısır'ın, kendi milli menfaatlerinin etkilenmesi söz konusu olduğunda, sadece karadan komşu olduğu devletler veya aynı kıtayı paylaştığı ülkelerle yakınlaşmakla kalmayıp aynı zamanda kıta dışı aktörlerle de iş birliğine girdiği dikkat çekmektedir. Bunlar arasında Afrika kıtasının kuzey sınırında yer alan Doğu Akdeniz havzasında İsrail, Ürdün, Yunanistan, Kıbrıs ve İtalya ile doğal kaynaklar üzerine kurduğu ittifak, Libya'da Hafter safında Rusya, Suudi Arabistan ve BAE ile yapmış olduğu iş birliği, Kızıldeniz ve Nil havzasında Etiyopya'ya karşı BAE, Suudi Arabistan gibi ülkelerle tesis ettiği iş birlikleri örnek gösterilebilir.

Afrika'da son dönemde başta Sudan'da alevlenen iç savaş, bölge dışında ancak bölgeyi fevkalade etkileyen Rusya-Ukrayna arasında devam eden savaş ve ayrıca İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarıyla devam eden sıcak çatışmalar ve katliamların sadece gerçekleştiği bölgelerde kalmayıp çevre ülkelere sıçradığı, küresel boyutta kaosa sebep olduğu malumdur. Her bir ülkenin fiziki anlamda ülke sınırlarını korumaya ve milli menfaatlerini gözetmeye her zamankinden daha fazla mesai harcaması gerektiği böyle bir dönemde, Kahire'nin de yeni düzene uyum sağlayarak çevre ülkelerle ikili ilişkilerinin olumlu seyretmesine dikkat gösterdiği anlaşılmaktadır.

İklim değişikliği ile artan doğal kaynak ihtiyacı nedeniyle farklı boyutlara evrilen dengeler neticesinde Kahire, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz ve Nil Havzası'na yönelik daha aktif bir dış politika izlemektedir. Sınır aşan sular bağlamında Nil Nehri'nin, ayrı bir çalışmada daha kapsamlı incelenebilecek bir konu olduğu mütalaa edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abraham, A., 1978. *Cultural Policy in Sierra Leone*. Studies and Documents on Cultural Policies, UNESCO. ISBN: 92-3-101601-6.

Ashok, S., Brown, B. and Wolf, A., 2012. *Reaching across the Waters: Facing the Risks of Cooperation in International Waters*. Washington, DC: World Bank. DOI. 10.1596/978-0-8213-9594-3 License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0

Burr, M., and Collins, R.O., 2003. *Revolutionary Sudan: Hasan Al-Turabi and the Islamist State, 1989-2000*, 90. cilt/Social, economic, and political studies of the Middle East and Asia, Brill Press, ISBN: 9004131965, 9789004131965, ss.300.

Gordon, J., 2006. *Nasser: Hero of the Arab Nation*, New York: Oxford University Press.

Eslen, N., 2020. *Yeni Dünya Düzeni için Küresel Güç Mücadelesi – 21. Yüzyılda Jeostrateji ve Türkiye*, Pankuş Yay., Ankara. Ss. 136.

Nasser, G. A., *The Philosophy of the Revolution* (Cairo: Ministry of National Guidance, 1954) ss. 60-61.

Kılıç, T., 2019. *Ortadoğu'ya Dair 20 Tez*, Ketebe Yayınları, İstanbul. s.73-74.

Makaleler

Abid, Q. ve Abid, M., 2009. *July Revolution and the Reorientation of Egypt's Foreign Policy*. Journal of the Research Society of Pakistan, 46(2): 1-68.

Akinsanya, A., 1980. 'The Afro-Arab Alliance: Dream or Reality', *Journal of the Historical Society of Nigeria*, Vol. 10, No. 2, ss. 87-104:88-89.

Amin, A. M., 2020. *Analyzing Al-Azhar's role in Egyptian politics*. SİYASAL: Journal of Political Sciences, 29(1), 189–205. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.1.0058>

Bayram, M., 2021. *Mağrib Diplomasisi, Mısır'ın Afrika Politikası*, İstanbul, ss.50.

Bayraktar, Ö., 2020. *Mısır'daki Hür Subaylar Darbesi ve Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi'nin Karşılaştırılması*. Kesit Akademi Dergisi, 6(25), 608-621.

- Bean, J.W. ve Girard, C.S., 2001. *Anwar Al-Sadat's Grand Strategy in the Yom Kippur War*. National Defence University, National War College. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA442407.pdf>
- Behçet, M., 2019. *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.21 ss.303-321. DOI: 10.26468/trakyasobed.421119.
- Domazeti, R., 2019. *Dünya Kriz Bölgeleri*, İNSAMER.
- Duman, S., 2010. *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*, İstanbul: Tarih Kütüphanesi.
- Darwisheh, H., 2019-2020, *Egyptian-Sudanese Relations Amidts Changing Geopolitics*. Jetro-Ide me Review, Vol.7.
- De Waal, A., 2004. 'Counter-Insurgency on the Cheap', Review of African Political Economy, 31: 716-25.
- Diriöz, A.O., 2012, *Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika*, Ortadoğu Analiz, C.4 – S.37.
- Emir, M., 2021, *Arap Baharı ve Libya Gelişmeleri*. <http://useim.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/829/2021/02/mehmetemirarapbaharilibya.pdf>
- Fidan, H. ve Aras, B., 2010. *The Return of Russia-Africa Relations*. Bilig Journal of Social Sciences in Turkish World. S. 52, ss.47-68.
- Hassan, H. A., 2012. *Al-Azhar Univesity and Post-Revolutionary Egypt: What Prospects for Africa?* SSRN Electronic Journal. DOI: 10.2139/ssrn.2346960, URL: <https://www.researchgate.net/publication/272244027>
- Kashgari, Tamim K., 2011. *The African Dimension of Egyptian Foreign Policy*, Inquiries Journal, Vol.3, No. 9, s. 1-2.
- Kourtelis, C., 2021. *The Agadir Agreement: The Capaility Traps of Isomorphic Mimicry*, Worl Trade Review, 20(3), 30-320. Doi:10.11017/S1474745620000488
- Landsberg, C., and Van Wyk, A., 2012. *South African Foreign Policy Review: Volume 1*, African Books Collective.
- Moustafa, T., 2000. *Conflict and cooperation between the state and religious institutions in contemporary Egypt*. Middle East Studies, 32, 3–22.

Rashwan, D., 2017. *A Foreign Policy Entrenching Egypt's African Identity, African Perspectives*, SIS, V.13.

Sürmelioglu Parlar, D., 2022. *Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Libya*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(23), 87-111.

Şahin, G., Demircioğlu, F., Büyük, A., 2018; *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma*, ed. Şahin, G., İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi.

Telci, İ. N., 2021. *Cezayir-Fas Krizi: Sömürgecilik Mirası ve Yabancı Aktörlerin Rolü*, S.63 URL: <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/cezayir-fas-krizi-somurgecilik-mirasi-ve-yabanci-aktorlerin-rolu> (Son erişim tarihi: 11.08.2024).

Yaseen, S., 2006. “Mısır’ın Temel Dinamikleri ve Beklentiler”, Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye ve Dünya Kongresi, Bildiriler, 9-13 Ekim 2006, Cilt:1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, s.226.

محمود إبراهيم, م. ز. السياسة الخارجية المصرية تجاه أفريقيا منذ عام 2014: دراسة في أبعاد الحركة الرئيسية. مجلة الدراسات السياسية والاقتصادية - كلية السياسة والاقتصاد - جامعة السويس العدد الأول، السنة الثالثة، أبريل 2023.

Yüksek Lisans Tezleri

İlkbahar, H. 2021. *Hydro-Hegemony And The Egyptian Foreign Policy: A Comprehensive Study On Egypt's Nile River Strategy*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Mehany, H. 2020. *History, development, and the future impact of Egypt's soft power in Africa: broadcasting media approach* [Master's Thesis, the American University in Cairo]. AUC Knowledge Fountain. <https://fount.aucegypt.edu/etds/1470>

Raporlar

Afrika Birliği, 2014. *Afrika Birliği Üst Düzey Mısır Oturumu Nihai Raporu*. Peace and Security Council 442th Meeting, Ethiopia. Ss.1-33, s.9-10. URL: <https://www.peaceau.org/uploads/auhpe-report-egypt-16-06-2014.pdf>

CIA, 1984. *Namibia: SWAPO's Army Organization, Tactics and Prospects*. (Son erişim tarihi: 21.07.2024).

Mısır Planlama ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2023. *Vision of Egypt 2030: The National Agenda for Sustainable Development*. Ss.207.

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024. *Mısır Pazar Bilgileri*. T.C. Kahire Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği.

Vision of Egypt, 2023. *The National Agenda for Sustainable Development, Egypt's Updated Vision 2030*. URL: https://mped.gov.eg/Files/Egypt_Vision_2030_EnglishDigitalUse.pdf (Son erişim tarihi: 19.11.2024).

Yuqing Yang Mart 2023. "Egypt. Country Report," in: Helmut K. Anheier and ifa (eds.). *The External Cultural Policy Monitor*. Stuttgart: ifa.

Online Kaynaklar

Afrika Kalkınma Bankası Grubu, MapAfrica, *Egypt - Support to Egyptian Agency of Partnership for Development for Enhancing Egypt-COMESA Trade and Investment Project*. URL: <https://mapafrica.afdb.org/en/projects/46002-P-EG-KF0-001> (Son erişim tarihi: 04.08.2024).

Al-Monitor, 2022. *Egypt Looks Somalia More Influence Red Sea Nile Dam Dispute*. URL: <https://www.al-monitor.com/originals/2022/06/egypt-looks-somalia-more-influence-red-sea-nile-dam-dispute#ixzz8JXcsUl8E>

South EUNeighbours, *Agadir Agreement-EU support Project*. URL: <https://south.euneighbours.eu/project/agadir-agreement-eu-support-project/> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Ahramonline, 2023, *Egyptian peacekeeping troops leave Mali as part of UN withdrawal*. URL: <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/1237/505925/Egypt/Defence/Egyptian-peacekeeping-troops-leave-Mali-as-part-of.aspx> (Son erişim tarihi: 14.12.2024)

Al-Ahram, 2022, *2021'de Mısır'ın Cezayir'e petrol dışı ihracatı pandemiden sonra yüzde 14 artmıştır*. URL: <https://english.ahram.org.eg/News/470868.aspx> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Al-Anani, K., 2022. *Sisi's Appropriation of Islam Undermines Egypt's Religious Soft Power*. Berkley Center. <https://berkleycenter.georgetown.edu/posts/sisi-s-appropriation-of-islam-undermines-egypt-s-religious-soft-power> (Son erişim tarihi: 27.07.2024).

Al-Defaiya, 2021. *Egyptian President Inaugurates EDEX 2021*. URL: <https://www.defaiya.com/news/International%20News/Africa/2021/12/01/egyptian-president-inaugurates-edex-2021> (Son erişim tarihi: 15.12.2024)

Almasar Studies, 2024. *الاتفاقيات العسكرية مع الصومال.. دوافع الأطراف والانعكاسات على العلاقات المصرية-التركية* URL: <https://almasarstudies.com/somalia-turkiye-egypt/>

Amin, S., 2024). *Egypt is cozzying up to Somalia to thwart Ethiopia*, Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/egypt-somalia-ethiopia-gerd/> (Son erişim tarihi: 10.11.2024)

Anadolu Ajansı, 2013. *Mısır'ın Afrika Birliği Askıya Alındı*. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misirin-afrika-birligi-uyeligi-askiya-alindi/234219> (Son erişim tarihi: 20.10.2024)

Aulas, M., Aulas, C., 1982. "Sadat's Egypt: A Balance Sheet," *Middle East Report* 107. URL: <https://merip.org/1982/07/sadats-egypt-a-balance-sheet/> (Son erişim tarihi: 04.08.2024)

Baghat, Hossam, 2016. *Anatomy of an election*. Mada, Masr. (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Cairo International Center for Conflict Resolution, *Peacekeeping and Peacebuilding*, <http://www.cairopeacekeeping.org/> (Son erişim tarihi: 11.04.2018).

CAVIE, 3 Nisan 2024, *Egypt Poised for Leadership Role in the African Continental Free Trade Area*, Le Centre Africain de Veille et d'intelligence Économique (CAVIE) URL: <https://acci-cavie.org/en/egypt-poised-for-leadership-role-in-the-african-continental-free-trade-area/>

CCCPA, *History*. URL: <https://www.cccpa-eg.org/history> (Son erişim tarihi: 14.12.2024)

COMESA.INT, *Member States*. URL: <https://www.comesa.int/members/> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

COMESA, *Arap Republic of Egypt*. URL: <https://www.comesa.int/arab-republic-of-egypt/>

Countrymeters, 2022. <https://countrymeters.info/en/Egypt> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Dışişleri Bakanlığı, 2024. *Mısır'ın Ekonomisi*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/-misir-ekonomisi.tr.mfa> (Son erişim tarihi 18.12.2024).

EAC.Int., 2024. *COMESA- Tripartite Trade Area to come into force 25th July, 2024*. URL: <https://www.eac.int/press-releases/157-trade/3141-comesa-eac-sadc-tripartite-trade-area-to-come-into-force-25th-july,-2024> (Son erişim tarihi: 31.07.2024).

EAPD, *Who We Are*. URL: <http://eapd.gov.eg/en/about-eapd/about-eapd.html>

Egypttoday, 2022. *Defending African Interests Topped Egypt's Foreign Policy priorities in 2022: Foreign Ministry Report*. <https://www.egypttoday.com/Article/1/121535/Defending-Africa-s-interests-topped-Egypt-s-foreign-policy-priorities> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Egypt Today, 2017. *Egypt-Burkina Faso direct Flight*. <https://www.egypttoday.com/Article/6/7031/Egypt-Burkina-Faso-discuss-direct-flight> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Egypt Today, 2022. *Sisi ratifies study to construct land route between Egypt, Chad through Sudan: Minister*. URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/121275/Sisi-ratifies-study-to-construct-land-route-between-Egypt-Chad>

Embassy World Wide. *Mısır'daki Yabancı Temsilcilikler*. <https://www.embassy-worldwide.com/country/egypt/>

Fabricius, P., 2022. *Sadr Grows Theoretically Stronger but Diplomatically Weaker, Institute of Security Studies-Today*. URL: <https://issafrica.org/iss-today/sadr-grows-theoretically-stronger-but-diplomatically-weaker> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Ganot, S., 2024. *Egypt and Somalia Strengthen Economic and Security Ties, The Media Line*. URL: <https://themedialine.org/mideast-daily-news/egypt-and-somalia-strengthen-economic-and-security-ties/> (Son erişim tarihi: 22.12.2024)

Global Fire Power, “Egypt Military Strength”. URL: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=egypt (Son erişim tarihi: 27.07.2024).

Goldberg, E. ve Bein, J., 1982. *Egypt's Transition under Nasser*,” *Middle East Report 107*. URL: <https://merip.org/1982/07/egypts-transition-under-nasser/> (Son erişim tarihi: 04.08.2024).

Hassan, S. M. 2014. *Egypt and Sub-Saharan Africa: does Egypt's future lie in Africa? Infosheet*. URL: <https://hdl.handle.net/1887/23157>

Hincherger, B. 2024. *Egypt to Benefit From More Intra-Africa Trade*. Global Finance. URL: <https://gfmag.com/economics-policy-regulation/egypt-africa-afcfta-trade-pacts/>

Investinegypt, AfCFTA Anlaşması. URL: <https://www.investinegypt.gov.eg/English/pages/AgreementDetails.aspx?id=7>

Investinegypt, AGADIR Agreement. URL: <https://www.investinegypt.gov.eg/English/pages/AgreementDetails.aspx?id=7>

Investinegypt, 2022. *Tunus'la Stratejik İlişkiler- Ekonomik-Siyasi-Kültürel-Sosyal*. URL: <https://www.investinegypt.gov.eg/English/NewsAndEvents/News/Pages/Following-the-Meetings-of-Egyptian-%E2%80%93-Tunisian-Higher-Committee-in-Tunisia.aspx>

Investinegypt, Mısır'ın Comesa Üyeliği, URL: <https://www.investinegypt.gov.eg/English/pages/AgreementDetails.aspx?id=6>

İNSAMER, *Eritre-Ülke Profili*. URL: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-eritre/>

Kasraoui, S, 2022. *Despite Tebboune-Al Sisi Meeting, Egypt Says it Does Not Recognize Polisario, Morocco Worldnews*. URL: <https://www.morocoworldnews.com/2022/01/346715/despite-tebboune-al-sisi-meeting-egypt-says-it-does-not-recognize-polisario> (Son erişim tarihi: 06.07.2024).

Kenya Dışişleri Bakanlığı, 2023. URL: <https://mod.go.ke/news/kenya-defence-forces-hosts-5th-kenya-egypt-joint-military-committee-meeting/>

Kenya Dışişleri Bakanlığı, *Kenya hosts the 7th Session of the Kenya-Egypt Joint Commission for Cooperation*. URL: <https://mfa.go.ke/kenya-hosts-the-7th-session-of-the-kenya-egypt-joint-commission-for-cooperation/>

Los Angeles Times, 1995. *Muslim extremists suspected in attack on Mubarak's motorcade in Ethiopia. President is unharmed.* URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-06-27-mn-17703-story.html>

Mısır Dışişleri Bakanlığı, *Brief History of the Bilateral Relations Between Algeria and Egypt.* Egyptian Ministry of Foreign Affairs.

Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2015. *South Sudan Peace Agreement a Word of Caution.* URL: <https://mfaegypt.org/2015/08/27/south-sudans-peace-agreement-a-word-of-caution/>

Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2021. *National Report on Counter Terrorism,* URL: <https://mfaegypt.org/2021/08/02/national-report-on-counterterrorism-2021/>

Mısır Dışişleri Bakanlığı, 2024. *Güvenlik ve stratejik organizasyonlar.* URL: <https://www.mfa.gov.eg/ar/ForeignPolicies/SectionDetails/63> (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Militare, M, *Conflict Prevention, Peacemaking & Peacebuilding,* CCCPA. URL: <https://www.cccpa-eg.org/news/details/320;%20https://www.thegctf.org/Working-Groups/conflict-prevention>

Morsy, M., 2014. *Cooperation Between Egypt and Africa for further improvement through social media: Future of tourism sector.*

Nassar, S. 2019. *The right to education in Egypt.* <https://hrightsstudies.sis.gov.eg/>

Northafricapost, 2024. *Rabat & Cairo stand united against Algerian regime's divisive policy & malicious attempts.* URL: <https://northafricapost.com/80163-rabat-cairo-stand-united-against-algerian-regimes-divisive-policy-malicious-attempts.html> (Son erişim tarihi: 1 Eylül 2024)

OECD, 2023. *Production Transformation Policy Review of Egypt: Spotlight on the AfCFTA and Industrialisation,* OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3ac95e0c-en>. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/3ac95e0c-en/index.html?itemId=/content/publication/3ac95e0c-en>

OECD-World, bilateral relations. URL:

Onditi, D. 2022. *Kenya -Mısır İş Eşleştirme Forumu,* Kenyachamber. URL: <https://www.kenyachamber.or.ke/2022/01/18/kenya-egypt-business-matchmaking-forum/>.

BM Mısır resmi internet sayfası, 2024. *Reflecting on 76 Years of UN Peacekeeping Operations and Egypt's remarkable track record.*

SETA, 2020. *Trump Yönetimi Sudan'ı Terörü Destekleyen Ülkeler Listesinden Çıkardı.* URL: <https://setadc.org/trump-yonetimi-sudani-teroru-destekleyen-ulkeler-listesinden-cikardi/> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

Skinner, A., 2023. *Egypt's approach to conflict in Sudan: A Simmering Crises.* Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/egypts-approach-conflict-sudan-simmering-crisis> (Son erişim tarihi: 15.12.2024).

Souare, I. K., 2008. *Egypt's Evolving Role in Africa: A Sub-Saharan Perspective*, A presentation at the Institute of Diplomatic Studies, Cairo. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/101884/2008_04_07.pdf

State Information Service (SIS), 2024. *Egypt Loads Peacekeeping Operations Rolee in Maintaining Int'l Peace & Security.* URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/193035/Egypt-Lauds-Peacekeeping-Operations'-Role-in-Maintaining-Int'l-Peace-%26-Security?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2017. *First Nile Basin Countries Presidential Summit.* URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/113496/First-Nile-Basin-Countries-Presidential-Summit?lang=en->

State Information Service (SIS), 2019. *Victoria Gölü, Akdeniz seyrüsefer hattı bağlantı projesi.* URL: <https://beta.sis.gov.eg/en/projects-initiatives/projects/lake-victoria-mediterranean-sea-navigation-line-linking-project/>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Burkina Faso.* URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65638/Egypt-and-Burkina-Faso?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 29.07.2024).

State Information Service (SIS), 2020. *Egypt and Cameroon.* URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/147754/Egypt-and-Cameroon> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Chad.* URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65640/Egypt-and-Chad?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Cote de Ivorie*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65641/Egypt-and-C%C3%B4te-d%E2%80%99Ivoire?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Eritrea*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65548/Egypt-and-Eritrea?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), 2018. *Egypt and Ethiopia*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/136418/Egypt-and-Ethiopia?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Ghana*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65549/Egypt-and-Ghana?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and Guinea*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65644/Egypt-and-Guinea?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 1955. *Al-Thawra al-Misriyya fi Thalath Sanawat*, Cairo: Services Council Press, s. 179.

State Information Service (SIS), 2022. *Egypt and Kenya*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/173524/Egypt-and-Kenya?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and Liberia*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65550/Egypt-and-Liberia?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Malawi*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65645/Egypt-and-Malawi?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2012. *Egypt and Mauritius*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65647/Egypt-and-Mauritius?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2013. *Egypt and Morocco*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/66093/Egypt-and-Morocco?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and Sierra Leone*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65653/Egypt-and-Sierra-Leone?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2016. *Egypt and Zambia*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/53308/Egypt-and-Zambia?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), 2023. *Egypt and Djibouti*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/178109/Egypt-and-Djibouti?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and Rwanda*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65652/Egypt-and-Rwanda?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and South Africa*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/219/Egypt-and-South-Africa?lang=en-us>

State Information Service (SIS), 2015. *Egypt and Togo*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/65655/Egypt-and-Togo?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), 2013. *Egypt's policy on Africa*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/68034/Egypt%E2%80%99s-policy-on-Africa?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 24.07.2024).

State Information Service (SIS), (2018). *FM: We respect Al-Azhar's message in strengthening Egypt's soft power*. URL: <https://www.sis.gov.eg/Story/130762/FM-We-respect-Al-Azhar's-message-in-strengthening-Egypt's-soft-power?lang=en-us> (Son erişim tarihi: 26.07.2024).

Stern, J., 2023. *Mısır'daki Askeri Darbenin 10. Yılı, World Socialist Web Site*. URL: <https://www.wsws.org/tr/articles/2023/07/19/vhan-j19.html> (Son erişim tarihi: 29.10.2024).

Sudan Tribune, 2017. *Sudan extends ban on imports of Egyptian agricultural products*. URL: <https://sudantribune.com/article60781/>

Swelam A. "Egypt as a Peacekeeper: Contributions and Policies", p. 2.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, COMESA. URL: <https://www.mfa.gov.tr/comesa.tr.mfa> (Son erişim tarihi: 06.07.2024).

TC. Dışişleri Bakanlığı, *Güney Sudan'ın Siyasi Görünümü*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/guney-sudan-in-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Tavy, T. 2015. *The Changing Nature of Geostrategy*, Air University.

Telci, İ.N. 2024. *Somali-Etiyopya Krizi ve Mısır'ın Doğu Afrika'daki Artan Etkisi*, *Kriter*. URL: <https://kriterdergi.com/dis-politika/somali-etiyopya-krizi-ve-misirin-dogu-afrikadaki-artan-etkisi> (Son erişim tarihi:17.12.2024).

The Arab Contractors, *The Arab Contractors exists in Africa since 1964*. URL: <https://www.arabcont.com/English/Africa> (Son erişim tarihi: 06.07.2024).

The Arab Weekly, 2022. *Fearing Isolation, Algeria Invites Morocco and to Arab League Summit*. URL: <https://the arabweekly.com/fearing-isolation-algeria-invites-morocco-arab-league-summit> (Son erişim tarihi: 03.11.2024).

The Economist, 2024. *Why Ethiopia's port deal with Somaliland fuels tensions*, The Economist. URL: <https://www.economist.com/films/2024/01/05/why-ethiopias-port-deal-with-somaliland-fuels-tensions>

Toumi, A., 2021. *Cezayir-Mısır işbirliği beklentisi*, Menaaffairs. URL: <https://menaaffairs.com/the-prospect-of-algerian-egyptian-cooperation/>

Investegypt, 2022. *Tunus'la Stratejik İlişkiler – Ekonomik-Siyasi-Kültürel-Sosyal*. URL: <https://www.investinegypt.gov.eg/English/NewsAndEvents/News/Pages/Following-the-Meetings-of-Egyptian-%E2%80%93-Tunisian-Higher-Committee-in-Tunisia.aspx> (Son erişim tarihi: 06.07.2024).

TRT Haber, 2015. *Fas-Mısır Gerginliğinin Perde Arkası*. URL: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fas-misir-gerginliginin-perde-arkasi-159924.html> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Ticaret Bakanlığı, *EUROMED*. URL: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/euromed> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Uysal, A. 2020. *Hüsnü Mibarek'in Siyasi Mirası*, ORSAM. URL: <https://www.orsam.org.tr/tr/husnu-mubarekin-siyasi-mirasi/> (Son erişim tarihi: 29.07.2024)

Yusuf, A., 2013. *Etiyopya-Mısır Su Savaşları*, SETAV. URL: <https://www.setav.org/eti-yopya-misir-su-savaslari/> (Son erişim tarihi: 06.07.2024).

Zoubir, Y. H. 1990. *The Western Sahara Conflict: Regional and International Dimensions*. The Journal of Modern African Studies, 28(2), 225–243.
<http://www.jstor.org/stable/160861>

Wahaidy, F., 2017. *Mısır-Cezayir ilişkilerine genel bakış: 65 yıllık diplomatik ilişkiler*, Egypttoday. URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/15197/Overview-of-Egypt-Algeria-relations-65-years-of-diplomatic-ties> (Son erişim tarihi: 04.07.2024).

Webb, M., 2024, *What the Ethiopia-Somaliland deal means for Washington's strategy in the Red Sea, Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/africasource/what-the-ethiopia-somaliland-deal-means-for-washingtons-strategy-in-the-red-sea/> son erişim tarihi: 12.12.2024.

كمال أوزتورك، ما وراء كواليس اتفاقية التعاون الدفاعي بين الصومال وتركيا، الجزيرة نت إبراهيم الخازن / الأناضول، مصر توقع مع الصومال <https://www.aljazeera.net/politics/2024/2/25/> بروتوكول تعاون عسكري وتؤكد دعم سيادته (Son erişim tarihi: 12.12.2024)